

Asif Ata – İnam Ata

Göytəkin Atalı

GÖYTƏKİN ATALI

QARANLIQDAN İŞİĞA
(sorular-cavablar)

Elm və təhsil. Bakı - 2020
Atakənd-42

Redaktoru, tərtib edəni: Soyly Atalı
Səsdən sözə çevirəni: Göytəkin Atalı
Bilgisayar işi: Göytəkin, Nurtəkin Atalılar

Göytəkin Atalı.

Qaranlıqdan Işığa (sorular-cavablar).

Atakənd-42. Bakı, "Elm və təhsil – 2020, 160 səh.

Asif Ata Ocağının gənc Evladı Göytəkin Atalının bu ilk kitabını onun həyat yolunu bəlirləyən bir fakt saymaq olar. O, gəncliyinin ilk illərində İslam dininin ehkamlarına üz tutmuş, gündəlik ayinləri yerinə yetirərək, ibadətə uğraşmışdır. Ancaq sadəcə ibadətə yetərlənmiş, din ədəbiyyatlarını da oxumağa meyil etmişdir. Arı-duru duyğularını düzgün yönəltməklə, doğruları dərk edib onunla yaşamağa çabalar göstərmişdir. Ancaq yaşam açısından olduqca önəmli olan bir çox sorularına cavab bula bilməmişdir. Sarsılıra q hər şeydən əlini üzmüşdür. Miladla 2019-cu ilin sonlarında ömür-gün yoldaşı Bilən Atalının köməyi ilə Asif Atanın Mütləqə İnam Ocağı ilə bağlantı qurub sorularına cavab axtarmışdır. İndi düşünür ki, bu onun axtardığı ömür yolu imiş.

Vətənsəvər, Ulussevər, İnsansevər gənclər üçün uğurlu arac sayıla bilən bu kitab genel oxucu üçün gözə alınmışdır.

4603000000

N-98-2020 qrifli nəşr

© "Elm və təhsil", 2020

Ön Söz

Mən necə Göytəkin oldum

Ürəyinizdə Ata Günəşi olsun!

Mənim özümü tanımağım Mütləqə İnam Ocağıyla aktiv tanışlığımdan sonra başladı. Özəl-likcə, Soylu Atalının əlimə çatan "İnsanlığın İnam Yolu" kitabını oxuduqca. Kitabın adı baxışlarımı çəkdi. Nədir İnsanlıq, ona yetmək nə deməkdir? Bu yol hardan başlayır? Nədir İnam Yolu?

Əslində mənim özümə suallar verməyim, bəsit biçimdə olsa da, axtarışa başlamağım 16-17 yaşlarıma dayanır. İnam nədir? İnsan nəyə inanmalı, necə irəliləməli, öz ömrünü necə qurmalı? O vaxtlar bu suallarla din yoluna düşdüm. Kitab oxumağa, öyrənməyə olan həvəsim, istəyim məni bu mövzudan olan kitablara yönəltdi. Ancaq oxuduqca bu kitabların mənə doğru yön verə bilmədiyini anladım. Anlamaqda çətinlik çəkdiyim ziddiyyətlərə, saysız suallara din cavab vermirdi. Nədir doğru olan? Həqiqətləri necə öyrənməli?

İnsan İnamsız yaşaya bilərmə? Əgər yaşaya bilməzsə, bəs şübhələr içərisində susmalıdır, ya da, yalanlarla dolu bir İnamlı yaşaması doğrudurmu? O vaxtlar bu sualların cavabını tapa bilmədiyimdən, hamı kimi kor-korana qaydalara əməl edirdim, dinin az-çox müsbət çalarlarına söykəlib yaşamağın gərəkliyini düşünürdüm. Ancaq hər şey bu qədərmi bəsitdir, insan bu gördüklərimizdirmi, bir insan ömrü beləmi başa çatmalıdır?! Bu sorular illərlə mənə rahatlıq verməyib. Mənə elə gəlirdi, anlamsız bir biçimdə ömrüm boşuna axıb gedir...

Asif Ata Ocağı ilə ilk tanışlığım ömür-gün yoldaşım Bilən Atalının araçılığı ilə oldu. Ocaq haqqında birinci yol eşidəndə münasibətim heç də yaxşı olmadı. Bir şeyi də deməliyəm, Ocaqlar dini tam qırağa qoyduqları üçün ateist olduqlarını düşündüm. İlgilənmək istəmədim. Ancaq həm də içimdə gizli bir meyil oyanmışdı. Üstəlik yenə də sorularıma cavab tapa bilməmək qorxusu vardı içimdə. Ona görə bu tanışlıq məni qıraqda qalmamağa çağırırdı sanki. Soylu Atalının televiziya verilişlərindəki çıxışlarını izləməyə başladım. Bilənin evə gətirdiyi "İnam Sorağında" kitabını oxu-

dum. Onun müsahibələri, izahları çox sualıma cavab verirdi...

2019-cu il 1 dekabr (Ocaq günsırası ilə 1 Sərt Ayı, 41-ci il), mənim İnama doğru gedən yolun başlandığı tarixdir. Bu gündən Soylu Atalı ilə telefon söhbətlərinə başladım, çoxsaylı sorularımla ona üz tutdum. Eyni zamanda kitablarını oxumağı davam elədim. Beləcə, Soylu Atalının "İnsanlığın İnam Yolu" kitabı mənim İnam Yolum oldu. Din yolu ilə getdiyim çağlarda qarşıma çıxan bütün sorularıma cavab tapmağa başladım.

Budur, Soylu Atalı ilə telefon danışqlarımızdan, sual-cavablardan oluşan bir kitab əmələ gəldi. Doğrudur, bu kitabda yer alan sual-cavab, aramızda baş tutan sual-cavab yönlü danışqların çox az hissəsidir. Çünkü telefonda birbaşa danışqlarımızın səsi qalmadı, yalnız votsap proqramı ilə səs göndərmələrimizi səsdən sözə çevirib topladıq. Bununla belə, mənim həyatımda ciddi dəyişiklik yaradan bu sual-cavab biçimli qonuşmaları, kitab şəklinə salınaraq, başqalarının oxumasını uyğun saydıq. İnanıram ki, axtarışda olan gənclərə etkisi olacaqdır...

Beləcə, mənim həyatımda yeni bir dönəm başladı. Sanki yenidən başladım yaşamağa. Asif Atanı oxuduqca Özümə inandım, İnsana inandım, bu dünyanın Əbədiliyinə inandım. Həyata, yaşamağa nikbin baxmağa başladım. Ömrümü yaratmağı, qurmağı hardan, necə başlayacağımı anladım. Bu gün başladığım Yalansız, Doğru Yolum, İnamım bəşər qarşısındakı sorumluluğumu mənə anladır, içimdə aşib-daşan bir fərəhə çevrilir. Atanı oxuduqca məni heyrət bürüyür. Nələrə qadir imiş İnsan! Başıqapazlı, gözükölgəli, günahkar qul deyilmiş İnsan. Öz mahiyyəti, Mənası qədər uca Varlıq imiş!

Oxuduqca, öyrəndikcə heyrət içərisinə düşürəm. Bəşəriyyət üçün yalanlardan arınmış bir İnam Yolu yaradan Asif Atamız Var olsun!

Sorular-cavablar

Şəfa: Salam, bəy. Hər vaxtınız xeyir olsun! Mən Göyçaydan Elnur bəyin yoldaşı Şəfa. Əslində, bəy, sizin araşdırdığınız qonularla bağlı çox suallarım vardı, cavabını tapmağı çox istəyirdim. Elnur bəy sizdən danışdı, mən onun telefonunda sizin göndərdiyiniz səs yazılarına da qulaq asdım. Çox istədim sizinlə bağlantı quram. Ancaq bir az çəkindim. Düşündüm, bu insanın qarşısında mənim savadım, biliyim nədir ki, onunla dialoqa girəm. Sonra sizin “İnam sorağında” kitabınızı oxudum. Onda gördüm, siz ilk dəfə Asif Atanın yanına gedəndə, düşüncələriniz bu insanın düşüncələri qarşısında adi olsa da, getməkdən vaz keçmədiniz. Asif Ata da sizi dinləməkdən vaz keçmədi. Ona görə mən də sizinlə bağlantı qurmaq qərarına gəldim. Vaxt tapdıqca suallarımı sizə verəcəm. Ümid edirəm, bu yolda sizi yormaram. Siz də vaxt olduqca mənim suallarımı cavablandırarsanız, çox sevinərəm.

Soylu Atalı: Günaydın! Xoş gördük! Mənim üçün çox xoş oldu. Sevindim açığı. O ki qaldı ünsiyyət qurmaq üçün çəkinməyə, buna gərək yoxdur. Ən böyük istedad, savad belə insanlığın qarşısında, insani münasibətlər qarşısında çox azdır, çox balacadır. Ona görə insanların nəyi nə qədər bildiyindən, savadından asılı olmayaraq, onların bir-birinə mənəvi ehtiyacı yoxdursa, heç o savad, istedad gərək də deyil. Suallara gəlincə, böyük sevgi ilə istənilən sualı cavablandırmağa hazırım. İstənilən vaxt zəng eləməkdən, sual yazmaqdan çəkinmək gərək deyil. Çox sevindim.

Şəfa: Çox sağ olun, bəy! Belə səmimi yanaşma-nıza görə təşəkkür edirəm. Əslində fikirlərimi sizə sərbəst şəkildə çatdırmağında bir sıxıntı yoxdur. Ancaq qərribə bir dolaşıqlıq içindəyəm. Ona görə bilmirəm hardan başlayım, hardan davam edirəm. Buna görə yanlışlarım olarsa, siz də məni üzrlü hesab edin. Dediym kimi, hələ bir kitab oxumuşam. Asif Ata ideologiyasını tam bilmirəm, hələ ki üzdən bilirəm. Belə başa düşürəm, bu ideologiya dinlərə, dinlərin gətirdiyi cahilliklərə, İslam dininə qarşıdır. Sizin kitaba başlayanda,

orada iki söz diqqətimi çəkdi. İnam peyğəmbəri və Vəhy məsələsi. Niyə məhz o sözlərdən istifadə edirsiniz? Əslində bu sözlər, bilirəm, tam dinə aid olan sözlərdir. Ən çox da İslam dinində işlənən sözlərdir. Bunların əvəzinə başqa sözlər işlətmək olmazdımı? Məsələn, vəhy yerinə, ilhama gəlmə. Yəni dində işlənən sözlərdən istifadə etməyiniz məndə sual yaradır.

Soylu Atalı: Belə başa düşdüm, biz bu sözləri niyə Asif Ataya aid edirik, sualın budur. Nə yazıqlar ki, dilimiz o qədər özgələşdirilib, konkret olaraq, doqquzuncu yüzillikdən başlayaraq, bir az da qabağa gedə bilərik. İslamın Azərbaycana gəlişindən sonra dilimiz zaman-zaman öz gücünü itirməyə başladı. Başlıca olaraq, dilimizin mədəni-mənəvi gücü azalmağa başladı. Bu onunla bağlıdır, hər bir dünyagörüş, hər bir ideoloji baxış elə-belə gəlmir. O özünün bütün yönlərdə bütün çarlarda, bütün xətlərdə öz etkilərini də gətirir. Əgər bizim özümüzün milli mədəniyyətimizi ifadə etməyə gücümüz yoxdursa, dəyərimiz yoxdursa, ya da bu dəyər əvəz olunur, sıxışdırılırsa, dilimizin dəyişməsi, başqa sözlə, yad sözlərlə

yüklənməsi qaçılmaz olaraq ortaya gəlir. Anlayışlarımızı sıradan çıxarıldığı üçün hansı sözün yerinə hansı sözü uyğun şəkildə işlədə bilməkdə çətinlik yaranır. Hələ ki biz dilimizdə olan ərəb-fars sözlərindən tam qurtula bilməmişik. Mən çalışıram, ərəb-fars sözlərini az qullanım. Ancaq bütün söhbətimi türk sözləri ilə qurmalı olsam, çox adam məni anlamayacaq, çünki onun qulağı ərəb-fars dilindən oluşan danışığa alışıb (vərdiş edib). Bu açıdan biz bu cür sözləri işlətməyə bilmirik. Doğrudur, Asif Atanın özünün ayrıca yaratdığı anlayışlar da var. Bununla belə, Asif Ata dillə uğraşa bilməzdi. O, İnamıyla uğraşırdı. Hər şeylə uğraşmağa onun fiziki gücü, ömrü çatmazdı. Sözlərin anlamına gəlincə, Vəhy sözü adi deyil, “ilham” sözünün eyni deyil (hərçəndi “ilham” sözü də türk sözü deyil), bu sözü yalnız Məhəmmədə, ya bir başqasına özgün eləməklə yetərlənmək doğru deyil. Vəhy insanın özündə yaranan düşüncə axını, düşüncə selidir. Vəhy sözü Məhəmməddə anlamına yadlaşır, Cəbrayılın göylərdən daşdığı cümlələr şəklində qavranılır. Elə deyil. Birinci onu deyim, belə bir cəfəngiyyat uydurmaq özü doğru deyil, hansısa bir qanadlı yaratıq

göylərdən düşüncə daşıyır. Hətta bu, mifoloji yanaşma da deyil. Cəfəng yanaşma ilə mifoloji yanaşma arasında da fərq var. Mifologiya özü gərəkli bir şeydir. Mifologiya həqiqət axtarışlarına yönəldən bir məsələdir. İnsanın şüurunu, düşüncəsini həqiqət axtarışlarına yönəldir. Ancaq bu cəfəngiyyatlar insanı həqiqətdən uzaqlaşdırır. Bu açıdan vəhy, düşüncə axını, düşüncə selidir. (Mən “düşüncə” deyirəm, çünkü “fikir” ərəb sözüdür). Bu da Asif Atanın özündə var, bütün kitabları düşüncə selindən yaranıb. Orda emosiya, ehtiras var. O kitablar elə-belə, bədii ədəbiyyatlar kimi yazılmır. Doğrudan da, mənəviyyat-ruhaniyyat kitabı insanın içində yetişir, bir selə çevrilir, axın yaradır. İnsan onu ifadə eləməyə çalışır, yazıya çevirməyə tələsir. Məsələn, Asif Atanın, mənim əlimdə əl yazıları var, vəhyli məqamlarda yazdığı. O xətti mən güclə oxuya bilirəm. Öncə sel kimi gələn düşüncəni tələsik, əyri-üyrü yazırdı, sonra normal şəkilə salırdı, ancaq onu sürətlə qeyd edirdi ki, itirməsin bəzi düşüncələri. Bir sözlə, Vəhy sözü elə Asif Ataya özgündü, sadəcə hər bir sözün anlamını özünə qaytarmaq gərəkdir.

Peyğəmbər sözü də fars sözüdür, “soraqçı”, “xəbər gətirən” anlamı daşıyır. Hərfi mənada bu belədir, eyni halda, hər bir sözün həm də fəlsəfi mənası var. Bu sözün də fəlsəfi mənası yeni yol, yeni dünyabaxış yaradan deməkdir. Yeni yol, yön, yeni dəyər yaradıcısı kimi bu sözü, o anlamda işlədirik. Yəni Asif Ata özünə o anlamda peyğəmbər deyib. Yoxsa Asif Ataya Cəbrayıl Allahdan düşüncə daşımır. Biz bununla bağlı dönə-dönə vurğulamışıq, yazmışıq ki, bilinsin. Bu gün biz “Peyğəmbər” sözündən imtina edə bilmirik. Asif Ata deyir, peyğəmbərlər bəşəriyyətə yol yarada bilmədilər, insanı aldatdılar. Doğru olmayan bir dünyabaxışın içində yalan varsa, get-gedə bu yalan üstünlük yaradacaq, bu dünyabaxışın doğrusu da əyrinin içində məhv olacaq. İnsanlar bu əyridən yapışıb zaman-zaman öz əyrilərini də ona qatacaqlar. Beləliklə, hər şey əyriliyin, yalanın altında məhv olub gedəcək. Necə ki gedir də. Bu açıdan gərək yeni, yalansız İnam olsun. Ancaq necə?! – Sadə müsəlmana deyərsən Asif Ata yeni Yol sərgiləyir, dəyər bu bizim filosofumuzdur, Peyğəmbərimiz də Məhəmməddir. Bax, “peyğəmbər” sözünü Asif Ata buna görə qəbul eləyib.

Toplum bilməlidir ki, O, elə Məhəmmədin dininin əvəzinə İnam dünyabaxışı yaradıb. Ayrı bir şey deyil. Bu, onu öz yurdundan uzaqlaşdırmaq, insanlığın varlığından qırağa qoymaq üçündür. İnsanlığa zərər gətirən bir şey olduğu üçün. Bu açıdan hələ ki, “peyğəmbər” sözündən imtina etməmişik. Mən düşünürəm, ola bilər, gələcəkdə bu sözdən imtina edək, sadəcə “Ata” sözü qalsın. “Ata” sözü türkdə olan qədim sözdür. Dədəlik, Atalıq Dədə Qorqudda var. “Ata” sözü Asif Ataya görə, “Peyğəmbər” sözündən qat-qat yüksək sözdür. Ancaq nə etməli, bizim toplumun şüurundan yadlığı, geriliyi vurub çıxartmaq gərəkdir. Yəni yalanı Həqiqətlə əvəz etmək gərəkdir. Bunun üçün bəlli bir dövrə qədər belə sözlərdən yararlanmalıyıq. Bunu qullanarkən (istifadə edərkən) heç nədən çəkinmirik. Nə 21-ci yüzilin intellektual baxışından ki, indi Peyğəmbərlik çağı deyil-filian. Elə gözəl çağıdır, nə dəyişib ki? İnsanlıq məhv ola-ola gedir, heç nə dəyişməyib, yeddinci yüzildən bura sadəcə elm, texnologiya gəlişib. Ancaq insanlıq yerində sayır. Bəşər övladı heyvan səviyyəsində yaşayır. Ona görə mənəviyyat, ruhaniyyat məsələsi heç vaxt aktuallığını itirməyə-

cək. Bu, insanın mahiyyəti ilə bağlı bir şeydir. Əbədi prosesdir. O doğru olmalıdır. Yalansız olması üçün insanı aldatmamaq gərəkdir. Bu, on iləmi qəbul olacaq, yüz iləmi, bunun önəmi yoxdur. Bu əbədi bir prosesdir. Məsələ odur ki, insanı aldatmaq, yalan demək olmaz. Bir də görürsən yalana haqq verirlər, ad qoyurlar: “məcbursan qorxudasan, çəkindirəsən”. Elə deyil, bəşər övladını əbədi uşaq kimi saxlamalı deyilsən, durub deyəsən, cızz, yaxın getmə. Belə qorxutmaqla kamil insan yetişdirə bilməzsən. Şüurlu insanlarıq. Axır ki, hansısa nöqtədən başlayaraq, mənə həqiqəti deməlisən. Mən həqiqətlə köklənməliyəm. Həqiqətlə qurmaliyam yaşam sistemimi ki, həqiqətləşim. Yarımyalan, yarımhəqiqət alınmır. Ona görə də yaşamdan yalan çıxmalıdır. Bizim dünyabaxışımızın əsasında bu durur. Asif Ata belə bir şey yazır “Yol” kitabında: “İyirminci əsrin bayquşları insana inam bayrağını ayaqları altına alıb tapdaladılar. Biz o bayrağı yenidən başımızın üstünə qaldırırıq”. Yəni İnsana inamı yaradırıq. İnsanlığa inamı dünyabaxış səviyyəsinə yüksəldirik. Hər bir insan özündə Mütləq gəzdirir. Asif Ata onun tərifini verib: “İnsan – içində Mütləq

gəzdirən, mühitdən, zamandan, şəraitdən üstün olan, Mütləqiliyə meyil eləyən, Mütləqləşməyə qadir olan Ruhani varlıqdır”.

Bu, bizim Ənəlhəqçilərimizdən daha yüksək baxışdır. Hər kəs insanı qul sayır, bəndə sayır, qoyun sayır. Məsələn, xristianlıqda İsa “Allahın qoyunu” deyir insana. Allahın qoyununu sən kamilləşdirə bilməzsən. Ya da bəndə-qul psixologiyasını insana yeritməklə, onun dizini yerə qoyub Allah qarşısında mütləq itaətə zorlamaqla nəyə yetirdilər insanı?! Biz insanın yalançı məğrurluğunu, təkəbbürünü, xudbinlyini qəbul eləmirik. Ancaq bunun üçün insana “Özüylə döyüş” ideyası veririk. İnsan Həqiqətləri tam bilməlidir, anlamalıdır. İçində olan şəri, heyvanlığı tanımalı, ona qarşı dirəniş göstərməlidir. Onun üçün biz ona basqı göstərə bilmərik. Hər bir insan həqiqəti bilməlidir ki, özüylə döyüşə bilsin, içindəki şərlə, yalanla döyüşə bilsin, ondan imtina edə bilsin. Bu da zaman tələb edir. Biz demirik, bu beş-on günə olacaq. Ancaq zaman-zaman insanlıq məsələsi ölçüyə çevrilməli, ölçü kimi oturmalıdır. Əsas nizam, əsas xətt bu ölçü ilə həyata keçməlidir. Bəlli ki, doğuluşdan insan kamil doğulmur. Onun qü-

suru, yanlışı olacaq. Ancaq genel nizam insanlığın yaşadılmasında ölçü olacaq. İndi ölçü kapitalizmdir, pulçuluqdur. Pul hər şeydir. İnsan heç nədir. Ölçü dəyişərsə, zaman-zaman doğulan insanlar da o ölçüyə dayanıb münasibətini qurmağa çalışar. Hər kəs öz ömründə o ölçüyə dayanıb dəyişiklik etməyə çalışar. Yəni Asif Ata bəşəriyyəti bu yönə çağırır. Ona görə deyir, “İnsanlaşın, İnsanlaşdırın. Bəşərin qurtuluşu İnsanlaşmaqdadır”.

Şəfa: Çox sağ olun, bəy. Bu sualı hansı yöndən verdim?! – Bu ideologiya haqqında bilgisi olmayan bir adama bəhs eləsək, ya da götürüb Ocaq kitablarından birini vərəqləsək, Peyğəmbər, “Vəhy gəlmə” sözlərini görəndə, istər-istəməz ilk gəlidiyi sonuc onu çaşdırırsa bilər. Belə ki, bəlkə Asif Ata peyğəmbəri danıb, özünü peyğəmbər elan edən adamdır, ya da peyğəmbərlərə vəhygəlmə yalandır deyib, vəhyi özününküləşdirib deyə düşünər. Yəni bu sözlər bir az qorxulu görünə bilər ona. Mən o biri kitabları oxumamışam, oxuduqca ola bilər, suallarım özümə gərəksiz görünsün. Olsun, ancaq yenə də soruşacam, çünkü yön götürmək istəyirəm.

İkinci, bir az qıraqdan baxanda mənə qəribə gələn Ocaq, Ocaqçılar anlayışları oldu. Yəni bu Ocaq mütləq yaradılmalı idimi? Ocaq əməlləri kimi Ocaqçılar hansısa işləri görməli, Asif Ataya bilgi verməli idilər. Ocağa hər adam gələ bilirdi. Heç Ocağa gələnlərin hamısı sadıq də olmur. Yəni qruplaşma, təşkilat şəkilli bir şey olmalı idimi? Bir yandan baxanda bilirəm, Asif Ata İnam fəlsəfəsiylə, əsərləri ilə uğraşırdı. Görüşlərlə, başqa işlərlə uğraşmağa vaxtı yetməzdi. Ancaq onun işinin “cəmiyyət” şəklində yaradılıb ad verilməsi mənə də sual yaradır. Sonra, yanılmıramsa, adı Ötgün idi, Asif Ata öləndən sonra o da sizinlə bir müddət davam elədi bu ideologiyayı yaymağı. Sonra sizdən ayrılır. Namaza, oruca başlayır. Bunca bu yolda irəliləmiş bir adam, sonra necə ola bilər ki, düşüncələrini tamam dəyişsin?

Soylu Atalı: Çox yaxşı. Suallar gərəkliyə, doğrudur. Hər bir ilgilənən adam üçün bu suallar qaçılmazdır. Bu sualları verib ona cavab almaq qaçılmaz bir məsələdir. Hər hansı bir sualın verilməsində də sorun görmürəm. Sualların cavabına gəlincə, başlayaq o məsələdən, ilk baxışdan hər

bir yenilik hər kəsi çaşdırır, hər kəsdə başqa təsəvvürlər yaradır. Tarix boyu bütün yeniliklər belə qarşılanıb. Ancaq toplumun, etirazla qarşılayanların dedikləri, istədikləri yaxşı olsaydı, doğru olsaydı, biz bu günə qalmazdıq. Biz məhv olub gedirik. İnsanlıq məhv olub gedir. Ona görə hərə öz ağılında, öz rahatlığına uyğun bir biçim axtarır. Yeniliyə başlasan, sənə kafir deyərlər, filan şey deyərlər, bunlar hamısı bəllidir. İlk baxışdan deyə bilərlər. Ancaq zaman-zaman həqiqət deyilməlidir, sular durulmalıdır. Ondan sonra insanlar həqiqəti biləcək. Yəni başdan gizləyə-gizləyə, onu deməyim, bunu deməyim, hələ bunun vaxtı deyil... Mənə dostlar arasında hətta intellektual adamlar da sual verirlər, bəlkə hələ filan şeyin vaxtı deyil? Mən soruşuram, bəs bunun vaxtı nə vaxtdır? Deyin, mən o vaxtı seçim. Bəşər tarixi min illərdir var, min illərdir yol gedir, min illərdir də deyilir, filan şeyin vaxtı deyil. Bunun vaxtı elə indidir. Yəni bu açıdan kimin necə düşünüb-düşünməməsindən asılı olmayaraq, kimin qəbul edib-etməməyindən asılı olmayaraq, artıq həqiqəti ortaya qoymaq gərəkdir. Həqiqəti hansısa bir nöqtədən deyib buzları əritməyə çalışmaq gərək-

dir. Yoxsa hesaba alsaq, gözə... türklərdə (köhnə kişilərdə) yaxşı bir söz var, “sonunu düşünəndən qəhrəman ola bilməz”. Bizdə də belə bir məsələ var: “Qurddan qorxan qoyuna getməz”. Yəni bu məsələlərin hamısı hesablanmış bir şeylərdir. Biz əgər öz həqiqətimizə inanırıqsa, öz içimizdə onu oturma biliriksə, həm də yaşaya biliriksə, özümüzü onu həqiqət biliriksə, nədən, niyə qorxmalıyıq?! Heç nədən çəkinməli deyilik, toplum, qısa arada, qoy çəşsin, qoy qəbul eləməsin, özü bilər, o öz ağılı ilə uğraşsın. Mənimlə uğraşmaq gərək deyil. Mən həqiqət axtarışıdayam. İlk baxışdan necə qəbul olunacağını gözə alsaq, gərək onda addım atmayasan, gərək onda yarımçıq bir şey verəsən. Biz ona görə deyirik, hər şey yarımçıqdır. Asif Atanın da İnamının adı Mütləqə İnamdır. Onun prinsipi budur: Ya hər şey, ya da heç nə! Düzdür, biz balta üsulu ilə eləmirik bunları. Toplumun içində insanların heysiyyatını qoruya-qoruya öz düşüncələrimizi veririk, biz düşüncələrimizi deyərəkən kobud oluruq, aqressiv oluruq. Elə mən deyəndi deyib zorla yeritmirik (təlqin eləmirik). Deyirik, şüurunu oyatmağa çalışırıq. Kim həradə oyanacaq, qəbul eləyəcək, kim də özü ilə im-

kanlarını qəbrə aparacaq, yenə də özü bilər. Burada zor ola bilməz. Mənəviyyat məsələsində zor mənəviyyata qarşıdır!

O ki qaldı, Asif Ata gələnəksəl Peyğəmbərliyi öz üzərinəmi götürür?! – Bu belə deyil. Asif Ata Peyğəmbərliyin, vəhyin doğru anlamını yaradır, bildirir, bəyan edir. Peyğəmbər sözünə, vəhy sözünə dindəki kimi yanaşmaq, bizə görə, yanlıştır. Bizim yanaşmamız belədir: “peyğəmbər” sözünü sırf hərfi anlamda götürməmək, fəlsəfi anlamda yanaşmaq, “vəhy” sözünə – insanın içində yaranan düşüncə axını (düşüncə seli) kimi baxmaq. “Peyğəmbər” sözünü hərfi anlamda topluma verməkdə oyun var, maqnitafona səs yazmaq kimi, insana (peyğəmbərə) qıraqdan düşüncə daşıyıb doldurmaq insanı heç saymaqdır.

İndi gələk Ocaq qurumu məsələsinə. “Cəmiyyət” deyil Ocaq. Bu, İnam Ocağıdır. İstənilən bir dünyabaxışın yeriməsi, yaşaması üçün bəlli bir quruma ehtiyacı var. Bu qurumda insanlar bir araya gəlməli, düşüncələrini bölüşməli, birgə hərəkətin yönünü bəlli etməlidir. Bir-birini tanımalı, dərk eləməli, birlik, doğmalığ yaratmalı, axıma (hərəkata) çevrilməlidir, dağınıq şəkildə inam

dünyabaxışını yaymaq mümkünsüzdür. Bəlli bir qurum olmalıdır. İstənilən məsələ belədir, insanlar bir işi hədəf götürüb onu həyata keçirmək istəyirsə, toplumu dəyişmək istəyirsə, o, təşkilatlanmalıdır. Ancaq bu, siyasi xarakter daşımır, mənəviyyat, ruhaniyyat xarakteri daşıyır. Qurumun olması qaçılmazdır.

Sonra Ötgün məsələsi. O, mütaliəli, mədəniyyətli biridir. Həm də natiq bir adamdır. Şərq ruhaniyyatına, fəlsəfəsinə bələddir. Ancaq demək zorundayam, onun xarakterində bir az çəkingənlik vardı. Bunu, onu aşağılamaq üçün demirəm. Haqqı, həqiqəti deməliyəm. O, özünü, dini cəhəltə qarşı qoya bilmirdi, bilmədi də. Çox adam Mübarizə yükünün altına girmək istəmir. Çünkü Yenilik uğrunda mübarizə asan da deyil. Əgər asan olsaydı, dünya bu günə qalmazdı. Toplum bu günə qalmazdı. Bu yükün altına girmək çətinidir. Ancaq kimsə hardansa başlamalıdır. Zaman-zaman bu bəşər övladının aqibətində oturmalıdır. Bunu Asif Ata başlayıb, biz də davam eləyirik. Sorağı geniş yayılıb, yayılmaqdadır. Avropada, Güney Azərbaycanda, Rusiyada, daha çox Türkiyədə. Bu işıqdır, işığı torpağa basdırmaq olmaz.

Yayılacaq, ancaq vaxtı var, bu, yüyürən məsələ deyil. İnsanın boynuna qılinc sürtməklə həqiqəti vermək olmaz. Bu, zaman-zaman həyata keçməli, insanların şüurunda zaman-zaman, dərk olunaraq, oturmalıdır. Biz zora qarşıyıq. Ona görə düşünürük, işimiz 5-10 ilin söhbəti deyil. Atadan öncəkilərdə, Məhəmməd peyğəmbərdə, zor gücünə, konkret 10 ilə alındı, İsada iki yüz il sonra qəbul olundu, qoy Atada da yüz ilə, iki yüz ilə alınsın. Biz özümüz bunu yaşayırıq, ömrümüzü insanilik əsasında qururuq. Biz özümüzü heyvanat tələblərindən ayırırıq, sözümüzü deyib təbliğatımızı aparırıq. Bu normal bir yaşamdır, normal mübarizədir. Burada konkret hədəf yoxdur, biz hakimiyyətə gələk. Siyasi mübarizə apararaq qarşıdakını aşağılayaq, özümüzü öyək. Biz insan kimi yaşamağın həqiqətini dərk etmək üçün döyüşürük...

Bu qədər. Nə vaxt nə sualın olsa, cavablandırmağa hazırım, ünsiyyətimizdən də məmnunam.

Şəfa: Bu ideologiyada məni maraqlandıran bir cəhət də var. Bizim beynimizi belə proqramlaşdırıblar, bizi günahdan, yanlış yoldan çəkindirən bir şey var, o da cənnət-cəhənnəm qorxusudur.

İndi biz Asif Atanın dediyini tətbiq eləyib insanların beynindən cənnət-cəhənnəm qorxusunu çıxarsaq ki, bu yalandır, Atanın dediyi gerçəkdir. Sizcə, bu daha da mənfiyə aparmazmı? Din yoxdur, cənnət-cəhənnəm də yoxdur, istədiyim kimi hərəkət edim halı yaratmazmı?

Soylu Atalı: Yox, mən elə düşünmürəm. Həqiqət əks effekt verəcəksə, onun həqiqətliyinə gərək qalmazdı. Əgər biz dünyanın mənasını, yüksək qüdrətini düşünürüksə, (ərəblər onu Allah adlandırır) əgər biz insanlığı düşünürüksə, nə üçün insanlığın mütləq susmasına inanmalıyıq?! Nə üçün biz heyvanlığın mütləq qələbəsinə, cahilliyin varlığımızda həqiqətin əvəzi kimi yaşamalması olmasına inanmalıyıq? Cahillik o zaman ayaq açıb yeriyir ki, o yalanlarla qidalanır, geriliklərlə qidalanır. Axı cahillik qarşısında həqiqəti görsə, meydan sulaya bilməz. Həqiqət cahilliyə yol verməz. Bu açıdan mən düşünürəm, insanlara nə deyirsən de, yalnız doğru olanı deməlisən ki, onun məənəviyyəti qurulsun, doğruluqla tərbiyə alsın. Cənnət-cəhənnəm məsələsi tamamilə əxlaqsız bir şeydir. İnsanları şirnikdirmək, dilə gətirilməsi mümkün

olmayan şeylərlə tamahlandırmaq, qorxutmaq, doğrudan da, əxlaqa uyğun olmayan şeylərdir. Onsuz da insanlar gerçək həyatda hər şey görürlər, yaşayırlar, əskilirlər, azalırlar, əyilirlər, ya da hansısa ödüllər əldə edirlər. Üstəlik də belə bir yalançı dünya uydurub, orda belə şeylər vəd edə-sən, bu əxlaqa uyğun bir şey deyil. İnsana bildirmək gərəkdir ki, sən İnsansan! Sənin bioloji gedişin, bioloji varlığın olsa da, mahiyyətin, mənan fərqlidir. Sən ruhani, mənəvi varlıqsan. Buna onu inandırmaq gərəkdir. İnsan, doğrudan da, özündə mənəvi güc daşıyır. O güc qoymaz ki, insan elə heyvan kimi, əşya kimi olsun. Onun ağılnın, mənəviyyətinin gözü açıldıqdan sonra düşünməyə başlayır. Onun içində oyanışlar olandan sonra, o mənəvi güc qoymaz axı o baş kəssin, qatillik eləsin. Ona görə mən tərsini düşünürəm. Yalnız həqiqi olana, doğru olana çağırmaq gərəkdir insanı! Bəşəriyyətin doğru yolu budur. Harda yalan varsa, o pis şeylər doğurur. Yalandan yalan doğulur. Ona görə də əgər bu insandırsa, onun mahiyyətində, mənəviyyətində insanlıq hikməti varsa, o, heyvana çevrilə bilməz. Ən pis adamın belə xeyir başlanğıcı var. Yetər, insana anladasan ki, o ilahi

bir başlanğıcdır. İnsan bioloji, fiziksəl varlıq deyil, onun elə cənnəti də, gözəlliyi də bu dünyanı dərk etməsindədir. Bu dünya özü əbədidir. Əbədi dünyada gözəl işlər yaratması, ondan gözəl işlərin qalması, soydan-soya ötürülməsi, xatirələrdə, xalqda, bəşərdə nələrininsə qalması, elə bu onun üçün ölməzlik deməkdir, əbədiyyət deməkdir. Heç kim fiziki olaraq əbədi mövcud ola bilməz. Bu həqiqəti dərk etməlidir, axır ki, o bilməlidir, yalnız mənəvi varlıq olaraq əbədiyyətə qovuşa bilərlər. Məsələn, Budda, Nəsimi haqda düşünəndə, elə bilirik, sanki onlar heç ölməyiblər, bizim varlığımızda, düşüncəmizdə, sevgimizdə yaşayırlar. Cismani yoxluqlarını düşünmək heç adamın ağına gəlmir. Nəsiminin adını çəkəndə hansısa bir ölümün haqqında bəhs etmirik. Onun böyük şəxsiyyətinə, düşüncələrinə dayanırıq. Hər şeydə doğruçu, səmimi olmağı gözəltinə almaq gərəkdir. Doğru olan budur. Kim buna hansı dönəmdə çatacaq, kim olanaqlarını özüylə qəbrə aparacaq, bu məsələnin ayrı yanıdır. Biz hansısa bir sıfır nöqtəsindən başlayıb buzları əritməyi bacarmalıyıq ki, gələcək soylar örnək götürsün, ölçü tapsın, özündən öncəki cəhaləti təkrar etməsin. Ancaq

bəlli gələnlərlə adamlar elə yaşayırlar, elə işlər görürlər, onlardan sonra gələnlər onları təkrar eləyir. Bu təkrardan qurtamaq gərəkdir. Ona görə, dediyim kimi, tam tərsini düşünürəm, İnsanlıq ölçü olarsa, doğrudan da, həyat gözəl, mənalı olar. Dünyanın mənası dərk olunar. Həyatın gözəllikləri dərk olunar. İnsana münasibət dəyişər, vətənə, həyata, millətə, yerə-göyə münasibət dəyişə bilər. Ülvi duyğular oyana bilər insanda. Doğrudan da, poeziya, ədəbiyyat, musiqi gerçək dünyanın gözəlliklərindən yararlanır. Şərdən musiqi doğula bilməz, poeziya yarana bilməz, heyvanat aləmindən poeziya yetişə bilməz. Duyğular yüksək (ali) bir məsələdir, yüksək bir səviyyədən doğur. Biz bunların peşində olmalıyıq. Biz bunları oyatmalıyıq. Yoxsa, insana olmayan bir şeyi vəd edəsən, onu yalançı ümidə bağlayasan ki, hər şey yaxşı olacaq, olmur axı. Dünya cənnət-cəhənnəm düşüncəsiylə əyilib getdiyi halda, nədən cənnət-cəhənnəm yalanını ortadan qaldırmaqla dünyanın daha da əyiləcəyinə inanmalıyıq?! Onsuz da əyilə-əyilə gedən dünyanı, yalana toxunmayıb, əyilməkdən qorumağa inanmağın anlamı nədir axı?!

Şəfa: Ərəblərin bizə obrazlaşdırıb göstərdiyi, izah etdiyi Allah adlanan varlığı, ya da belə deyim, Yaradanı mənə necə izah edərsiniz?

Soylu Atalı: Ərəblərin, ya da başqalarının sunduğu Allah obrazı, başlıca olaraq, hər bir millətin öz xarakterindən yaratdığı, belə də deyə bilərik, öz xarakterini verdiyi bir obrazdır. Yunanlarda politeizm, yəni çoxallahlıq baxışı olub. Əsas Allah Zevs götürülür, bir də onun köməkçiləri olub. Bu, yunan toplumunun “Allah anlamı”na baxışıdır. Qədim Türklərdə Göy Tanrıçılığı olub. Göyün özü, ucalığın özü Tanrı anlamını daşıyıb. Doğanın özü Tanrısal anlam daşıyıb. Semit dünyabaxışlarında başqa cür olub. Musanın Allahı Rəbb – adam kimi danışan, sırf yəhudi milli psixologiyasını daşıyan, yəhudi milli xarakterini əks etdirən bir obrazdır. Yəhudilər üçün hər şey eləyir, torpaq alır, onları millət kimi formalaşdırır. Başqa millətlərin torpaqlarını onların əlindən almağı tapşırır...

Xristianlarda da yəhudi əsilli peyğəmbər ortaya çıxır, o da aşağı-yuxarı eyni xətt üzərində ge-

dir. Göyel (Səməvi) din sayılırlar. İsa da öncə uzaqda Allah olduğunu deyir, sonra gah özünü Allah sayıb, gah da Allahın oğlu. Belə qarışıqlıqlara görə, sonralar təriqətlər meydana çıxıb. Biri İsanın Allahlığını qəbul etdi, biri etmədi. Bəziləri kilsənin hegemonluğunu qəbul elədi...

Ərəblərin içində baş qaldıran Məhəmməd də onların, bəlli bir düzəydə davamı olub, özünə xas istəyi olsa belə. Onun birinci arvadı Xədicə yəhudi idi, Xədicənin dayısı da xristian idi, Bibliyanın prinsiplərini Məhəmmədə o öyrədib, 595-ci ildən başlayaraq. Məhəmməd 610-cu ildə peyğəmbərliyini elan elədi. Söz yox, böyük təpkilərlə qarşılaşdı, bütperəst ərəblər onun baxışlarını qəbul etmək istəmirdilər. Ancaq getdikcə Məhəmmədin inadı özünə çevrə yaradırdı. Bölgədə, dünyada gedən proseslər ərəb feodallarını da düşündürürdü. Məhəmmədin gücü onları birləşdirə bilən, yadelli basqılardan qoruyan bir ortam yarada bilərdi. (Məncə, Məhəmmədin yönünü yəhudiçilikdən ərəbçiliyə döndərmək gərək idi). Təsadüfi deyil, Məhəmmədin rəbbinin adı Qüreyşilərin baş bütü Əlillahın adını daşdı, yəni Allah. Kəbə bütlərdən alınıb tək Allahın evinə çevrildi. Bütperəstliyin

qalığı olan “Qara Daş”ın ziyarət olunması qüvvədə saxlanıldı i.a. Bizi də ərəblər işğal edəndən sonra öz dünyagörüşlərini həyatımıza, varlığımıza hakim elədilər. Mən yazmışam, əgər bizi ərəblər deyil, yunanlar işğal etmiş olsaydı, onda biz politeizmi, Zevsi qəbul etmiş olacaqdıq. Biz ərəblərin Allahını qəbul elədik. Ərəblərin Allahı da çox ziddiyyətlidir. O da insandan göylər qədər uzaqdır. Fövqəltəbiidir. İnsanla birbaşa bağlılığı yoxdur. “Doğmayıb, doğulmayıb, ortağı yoxdur” deyilsə də, onların da Allahında əski baxışların qalıqları öz əksini tapdı. Məsələn, müsəlmanlığın şərtlərindən biri belədir: Hər bir müsəlman Tovhidi, yəni Allahın tək olduğunu qəbul etməlidir. Ancaq başqa bir şərt də cinə-şeytana, mələklərə inanmaqdır. Mələklər çoxallahlığın qalıqlarıdır. Yunanlarda köməkçi Allahlar adlanırdı, burada da mələklər adlanır. Cəbrayıl, İsrayıl, Mikayıl, Əzrayıl, Harut, Marut, İnkir, Minkir, Malik, Rizvan i.a. Bunların hamısı mələklərdir. Bəs necə olur, Allahın ortağı yox idi?! Bunlar isə olmadan müsəlmanlıq qəbul olunmur. Bunları mən daha geniş yazmışam, İslam monoteist din deyil, onda politeizm də var, başqa “izm”lər də var. Yəni bizə

gətirilən baxış budur. Ancaq əslində hər bir xalq İnsanlığı, ədaləti, Mütləq ədaləti, Mütləq olanı axtarır. Yaşamda, insanda tapa bilməyəndə, bunları qıraqda axtarıb Allahın obrazında təsəvvür ediblər, düşünüblər ki, insanda olmayan ondadır. O da bir etalon kimi, ölçü kimi götürülür, zaman-zaman insanlar həmən obraza, ölçüyə ibadət edirlər. Onunla ünsiyyətə girirlər. Ünsiyyətə girərkən öz dillərində, şüurlarında özlərinin psixologiyalarına, xarakterlərinə uyğun biçimdə həmin obrazı yada salıb ibadət edirlər, onunla özlərini tərbiyə edirlər. Yəni həmin Allah anlamına verdikləri kimlik var. Hər kəs özündən o obraza kimlik verir, bu obrazın formalaşmasında qatqısı olur. Bizim, türk olaraq, o obraza, o anlama heç bir qatqımız yoxdur. Özümüzdən heç bir xarakter verməmişik. Biz ərəb dilində gözübağlı ibadət edirik. İbadət edəndə də milli şüurdan, milli xarakterdən heç nə yaddaşımıza qayıtmır, bizi tərbiyə eləmir, kor-korana cahil bir kütlə yaranır.

Bəs Asif Atanın dediyi anlam nədir?! – Mütləq – Dünyanın dünyadan böyük Mənasıdır! Yəni dünya təkcə gerçəklikdən oluşmayıb, dünyanın özündən böyük mənası var. Onun adı Dünyalıq-

dır. Dünyalıq dünyadakılar biçimində görsənişə gəlir (təzahür edir, təcəlla tapır). Bu bir nizamdır, bir uyumdur. Kainatın içsəl qüdrətidir. Nizam qüdrətidir! Bu qüdrət adam kimi danışmır, adamı cəzalandırmır, bəxt yazmır. Bu qüdrət – Dağılmaz, əbədi, əzəli, kamil, sonsuz bir nizamdır. Bu nizam dünyada, insanda, həyatda özünü göstərir. Dünyalıq Mənası insanda İnsanlıq kimi var. İnsanlıq elə Dünyalıqdır əslində. İnsan öz İnsanlıq mahiyyətinə yetərsə, özünü yaradıb aşkarlayarsa, onda insani münasibətlər gözəlləşər, ülviləşər, həyat mənasına qayıdar. Yaşamaq mənalı olar. Ədalət bərqərar olar, həqiqət bərqərar olar. Nə qədər ki, bunlar yoxdur, biz elə yalana inanacağıq. Yalan da bizi tərbiyə etməyəcək, daha da korlayacaq, sürüyə çevirəcək, bioloji faktora çevirəcək. Heyvanat aləmində yaşayacağıq. Beləliklə, hər şey getdikcə məhvə doğru gedəcək. İnsani, toplumsal açıdan heç bir gəlişmə baş verməyəcək. Bunların hamısı insana bağlıdır. Yıxan da insan, quran da insandır. Ona görə Asif Ata deyir ki, insan özüylə döyüş əsasında özünü aşkarlamalıdır, tanınmalıdır, özünü dəyişməlidir, özümlüyünü qurmalıdır, kamilləşməlidir. İnsan öz mənasına

bərabər yaşamalıdır. Bu zaman münasibətlər yeni bir müstəviyə keçəcək, zaman yaşam üçün yeni bir ölçü yaranacaq. Bu ölçü ədaləti sağlayacaq. Bu ölçü başqa insani keyfiyyətlər sağlayacaq. Ancaq biz demirik, bunlar bir gündə baş verəcək. Biz deyirik, doğulub yaşayan insan bu həqiqətləri bilməli, buna can atmalıdır. Bu ölçüylə yaşamalıdır. Bu ölçü ilə yaşayarsa, həyat daha gözəl olacaq. Naqislik də olacaq, heyvani çalarlar da olacaq, ancaq bunlar ölçü olmayacaq. Belə deyək, indi necə ki, pislilik çoxdur, yaxşılıq azdır. O zaman yaxşılıq çox, pislilik az olacaq. İnsan budur. O, mənaca özündə Mütləq gəzdirir. İnsan Heyvana bərabər deyil. Bu həqiqəti insan anlamalıdır. Bu böyük bir prosesdir. Bunu Asif Ata başlayıb, yol əbədi bir yoldur, bu inam qəbul olarsa, ölçü dəyişəcək. Tamam ayrı bir dünya olacaq. Yeni bir sivilizasiya olacaq, yeni bir nizam olacaq həyatda – insanilik, mənəvilik əsasında. Bu da Asif Atanın “İnsanlaşın, İnsanlaşdırın. Bəşərin qurtuluşu İnsanlaşmaqdadır!” çağırışının qısa anlamıdır.

Şəfa: Fizikada olan bəzi qanunların neçə yüz il əvvəl Qurandan gəldiyi bildirilir. Bu doğrudur-

mu? Quran kitabı necə yazılıb? Məhəmmədin oxuma-yazması olmayıb. Bu ideologiyanı yaymaq üçün başqalarını hazırlamışdır?

Soylu Atalı: Fizika qanunlarının Qurandan gəlməsi uydurmadır. Belə bir şey yoxdur. Öncədən də fizika elmləri olub. Arximedın, başqalarının dediklərini dünya eşitmişdi. Abdulla oğlu Məhəmməd də eşitməmiş deyildi. Bunlar hamısı boşdur. 595-ci ildə Məhəmməd Xədicəylə ailə qurub. Xədicə varlı, tacir bir qadın olub. Məhəmmədin 25 yaşı olanda onun da 40 yaşı olub. Onunla evlənib karvanına başçılıq eləyib. Yəni sarvan olub. O çağlardan başlayaraq, Xədicənin dayısı Varaqa Məhəmmədə İudaizmin, xristianlığın sirlərini öyrətməyə başlayıb. Xədicə, dayısı kökəncə yəhudidirlər. Məhəmmədi Varaqa yönəldib. Əslində ilk dəfə Məhəmmədi tayfaların içinə o göndərir ki, get bu düşüncələri de. Tayfa onu daşa basır, qovur. Başı yarılır. Varaqanın yanına gəlib deyir ki, sən məni işə saldın, az qala məni öldürəcəkdilər. O da deyir, bundan sonra sənin peyğəmbərliyin başlayacaq. Bundan sonra, səni daşlayanlar, zaman-zaman səni qəbul edəcəklər. İlk baş-

lanğıcdan təkilər olur. Sonra yavaş-yavaş qəbul-
lanma olur. Nə deyibsə, Məhəmməd özü deyib.
Məhəmmədin dediklərini sonradan Əbubəkir,
Ömər, Osman, Əli toplayıblar. Zaman-zaman Qu-
ran alınıb, kitab halına salıblar.

Şəfa: Şiəliyi Şah İsmayıl Xətəinin adıyla bağla-
yırlar. Bunun əsli nədir? Ümumiyyətlə, bu qədər
məzhəb, təriqət hardan yaranır? Hərə öz adına
görə bir yön tutub getmiş kimi görünür. Nurçu-
luq nədir?

Soylu Atalı: Şah İsmayıl Xətəinin indiki Şiəliyi
yaratmasını qəsdən uydururlar. O çağlar Şah İs-
mayılın atdığı addımların özəl səbəbləri vardı. O
çağlarda Osmanlı ilə Səfəvi imperiyası vardı.
Dünyaya hökm edirdilər. Hər imperiyanın öz çı-
xarları vardı. Nə olsun ki, o da türk idi, bu da. O
çağlarda türkçülük söhbəti yox idi. Hərəsinin öz
çıxarı vardı. O çağlar Osmanlı sultanlığı Azərbay-
canda sünnüçülük adı altında Osmanlıçılıq təbli-
ğatı aparırdı. Şah İsmayıl Xətəi öz dövlətini, öz
imperiyasını qorumaq üçün buna qarşı Qızılbaş-
lıq ideyasını gətirdi. İdeoloji olaraq, bu, Türkiyə-

də indi də davam edən alevilik, yəni İşıqçılıq, alov, od məsələsi idi. Ancaq Şah İsmayıl İslam dinini də qırağa qoya bilməzdi. Toplum dinə inanırdı. Din geniş yayılmışdı. Ona görə Şah İsmayıl məcbur idi Qızılbaşlıq ideyasını ələvilik adıyla ideologiyaya çevirsin. Bu ələvilik türkdən gələn alevilik kimi deyil, ərəbdən gələn ələvilik kimi tanınırdı, zorən. O da öz imperiyasını, öz dövlətini, öz sınırlarını qorumaq xatirinə idi. Bu cür oldu. Başqa anlamda ona qiymət vermək yanlış olar.

Hər bir bilik, düşüncə adamı ayrı-ayrı çağlarda istər xristianlıq olsun, istər islam, qəbul etmədikləri çalarlar olur. Ona dayanaraq öz fərqli düşüncələrini irəli sürür. Ancaq islam adı altında, islam ideyası altında irəli sürür. Təriqət də onun adıyla bağlı olur. Təriqət “yeni yol” deməkdir. Ancaq bu, dinin içərisində baş verir.

Nurçuluğa gəlincə, təriqətlərin yaranması qaçılmaz idi. Bir yerdə ki, yalan var, özül prinsiplərdə yalan var, gec, ya tez bu yalan əvəzolunma tələbi ortaya çıxarır. Ona görə də köhnədə qala bilmirlər, yeni bir düşüncə oluşturmağa çalışırlar. Bəlli bir düzəydə səmti dəyişdirmək istəyirlər. Nurçuluq Amerikanın düşündüyü bir təriqətdir.

Orta Doğu projesinin əsas xətti odur. Çünkü Orta Doğu İslam dininə boyun əydiyi üçün, bu xalqların içində İslamı öz əlinə almaqla toplumu yönəltmək, istədiklərini həyata keçirmək məqsədi güdürlər. Bunun üçün də Amerika öz İslamını yaratmaq istəyini ortaya gətirir. Səid Kürsi adlı kürd kökənli birini buna yönəldib, arxasında durub. Sonralar onun adı Səid Nursi oldu. Elə Nurçuluq da onun adıyla bağlıdır (nur sözünə bağlamağa çalışsalar da). Kürdüstan dövlətinin yaranmasına çalışılan bir ideyadır. Din xətti ilə, dini baxışlarla toplumun düşüncələrini ələ almağa çalışıblar, deyək ki, millətçilik damarı tutanlar “bu bizim din qardaşımızdır” desinlər, milli istəklərin dalınca qoşmasınlar deyə. Belə şeyləri əsas götürüb bunu ortalığa gətiriblər. Necə ki vəhəbilik Böyük Britaniyanın ideyasıdır. Məhəmməd İbn Əbdülvəhabı təlimatlandırıb, maliyyələşdirib ortaya çıxarıblar Səudiyyə Ərəbistanında, onun adını, işini genişləndirdilər, oturuşdurdular. İndi də dünyanın hər yerinə yayırlar. O da bunun kimi antitürk, antidoğu bir məsələdir. Genel olaraq, Azərbaycanda, dünyada İslam deyə güvənİLƏSİ bir yön yoxdur, fərqli qolları var, onlar da ayrı-ayrı dövlətlərin

alətidir. Azərbaycanca İslamı var – şiəlik adında, eləcə də Amerika islamı var – Nurçuluq adında, İngiltərə islamı var – Vəhəbilik adında. İslam da əslində bunların dediklərindən ayrı bir şey deyil. Ona görə də bəziləri, dinlə bağlı narazılıqlar ortaya gələndə, bu, əsil islam deyil deyirlər. Yalandır! Çünkü əsil islamın özülündə yalanlar var deyə, fərqli qollar meydana çıxı bilirlər. Əsil İslam yalanlara tapınıb, yalanlarla yüklüdür. Yəni əsil islam o demək deyil ki, o hər şeydən arıdır. Vəhəbilər əsil İslam adıyla çıxış edirlər, yəni VII yüzillikdə necə yaranıbsa, onu əsas götürürlər. 7-ci yüzilin İslamı da yalanlarla yüklüdür.

Şəfa: Azərbaycanca din dövlətin başında olsaydı, nə olardı?

Soylu Atalı: Əgər Azərbaycanca din dövlət başında dursaydı, vay bizim halımıza. Millətin faciəsi yeddi-səkkiz qat indikindən artıq olacaqdı. Bizim millətimizi onsuz da hər yandan sıxışdırırlar. Şüurununu məhv edirlər. Tarix səhnəsindən sıxışdırmağa çalışırlar. Üstəlik də dövlət başında gerilik (cəhalət), qaranlıq dursun, insanların ha-

mısı qaranlığa qovulsun. Heç olmasa hərdən doğru söz deyənlər var. Az da olsa, bir dirəniş göstərilir. Bunlar da olmayacaqdı. Dinin dövlət başına gəlməsiylə millət özünə yadlaşır, bunu tarix də sübut edib. Məsələn, Osmanlı dövlətini götürək. Orada türk milləti şüurca da, varlıqca da sıradan çıxarılırdı. Bəlkə də Osmanlının dağılması ən çox türkün xeyrinə oldu. Sağlam ruhaniyyat olsaydı, başa keçməsi qorxulu olmazdı. Yəni dövlətin başlıca xətti İnsani qanunlar olmalıdır. Ruhaniyyat odur. Dinin öz prinsipləri yalandır. Dində insana yer yoxdur, cəhalətə yer var. Allaha yer var, o Allah ki fəvqəlınsandır, fəvqəlqüvvədir. İnsana gərək deyil. Yəni dinin Allahı insana gərək deyil. Yalan olan yerdə xoşbəxtlik ola bilməz. Yalan olan yerdə doğru-düzgün yönətim ola bilməz.

Biz deyirik, siyasət yalanlarla doludur, siyasət həqiqətə ziddir. Çünkü insanılıkdən, millilikdən uzaqdır. Ona görə yürüdüln siyası mübarizələrin düzgün sonuc verməsi üçün milli düşüncə ilə yüklənməlidir. Bunun üçün milli ruhlu adamlar gərəkdir. Doğrudur, Milliləşmək üçün zaman gərəkdir. Bu hansı anlama gəlir? Biz siyası məsələlərdən tamam uzaqdamı qalaq? Elə o yalandı, bu

yanlışdı deyə qıraqdanmı baxaq siyasətə? Biz, Ocaq olaraq siyasətdən qıraqdayıq. Ancaq istəsək də, istəməsək də, toplumun yaşanı siyasətdən qıraqda deyil. Sadəcə siyasi döyüş bizi qane eləmir. Belə deyək, kimlər öz mübarizəsini doğru sayır, qoy aparsın. Biz istəsək də, istəməsək də, bu cür mübarizələr davam edəcək. Yəni bizim deməyimizlə heç kim mübarizədən qıraq durmayacaq. Ancaq biz doğru bildiyimizin peşindəyik. Doğru bildiyimizi öyrətməyə çalışırıq. Bu da bizim doğal haqqımızdır. Bizdən qıraqda mübarizə baş qatmaqla oluşursa, onu demək haqqımızdır.

Şəfa: Elədir, ancaq doğruları öyrənmək adamı ümidsizliyə doğru aparır. Məsələn, birinə baxırıq, apardığı mübarizəni izləyirik, düzgün hesab edirik, bir az sonra öyrənirik, tutduğu yol düzgün deyil. Birinin danışığına inanırıq. Yenə yanlış çıxır. O yanlış, bu yanlış, o yalan, bu yalan, axırda da öyrənirik, siyasi mübarizə, ümumiyyətlə, sonuc verən bir şey deyil. Belə bir sual yaranır, nə dəyişəcək, nə vaxt dəyişəcək?

Soylu Atalı: Tərsinə, deyərdim mənim ümidim artır. Mən mübarizəni qıraqdan gözləmirəm, özümün aparmalı olduğumu düşünürəm. Özüm də mübarizə adamı olduğuma görə, mübarizə meydanında olduğuma görə heç də bədbinləşmirəm. Daha da nikbinləşirəm. Ona görə də hesab edirəm, biz mübarizəni qıraqdan gözləməməliyik. Özümüz öz üzərimizə düşən yükü daşmalıyıq. Nəyi bacarıırıqsa, nəyi etməliyiksə, onu etməliyik. Hökm deyil, hamımız ən yüksək səviyyədə mübarizə meydanında olaq. Hər birimizin verməli olduğumuz qədər mübarizəyə ömrümüzü versək, ancaq səmimi, doğrucu olaraq, özümüzü aldatmayaraq, onda uğurlar əldə etmək mümkün olar. Ancaq gücümüzü gizləyib deməyə, mənim gücüm bura qədərdir. Elə ortam yaradıblar, yaşam özü mübarizədir. Gərək biz inanmadığımız, güvənmədiyimiz, doğru saymadığımız, ləyaqətinə güvənmədiyimiz insanları özümüzdən üstün bilməyə. Mübarizəni də mübarizə meydanında olana tapşırmayaq. Özümüz mübarizə aparaq. Mən həmişə nikbin olmuşam, elə indi də nikbinəm. Nikbinliyim də yalandan deyil, həqiqətdən qaynaqlanır. Mübarizənin nə olduğunu dərk elə-

yirəm, ona görə də doğru bildiyim mübarizəni aparıram. Bizim işimiz bizdən asılı olandır. Bizdən asılı olmayan şeylərə görə üzülürük. Bunlar da zaman-zaman doğru bir səviyyəyə gəlib çıxandan sonra doğru mübarizə yürüdüləcək, ya da sağlam insanlar əmələ gəlib, bir ideoloji sərgiləyəcək, bir cəbhə yaradacaq. Onlar da bizim etmədiklərimizi edəcək. Yəni mübarizə budur. Yoxsa biz hər şeyi bir gündə həll eləyə bilmərik. Bilirsən, adamlar tələm-tələsik sonuc istəyir. Sonuca baxırlar, onu da görə bilmədikdə bədbinliyə yuvarlanırlar. Düşünürəm, tələsik sonuc axtarmaq gərəkdir. Mən həmişə deyirəm, bizim, Ocaq olaraq, hər günümüz sonucdur. İnsanlaşmaq, İnsanlaşdırmaq uğrunda mübarizə, bunu xalqın qulağına çatdırmaq, bu işin doğru olduğunu ona anlatmaq – bu elə sonucdur. Hər gün uğurlu bir addım əmələ gəlir. Hər günün uğurları elə sonuc deyilmi? Yəni hökm deyil ki, birdən-birə biz tam arzuladığımız bir toplum görək, sonuc elə onu hesab edək. Elə sonuc olmaz. Doğruçu adam elə yaşaya bilməz. Ona görə düşünürəm, hər addımı düzgün atırıqsa, sözüümüzü doğru deyəriksə, hər

bir mübarizə elementini doğru sərgiləyəriksə, bu bizim üçün həm sonuc olar, həm ümid.

Şəfa: Siz deyən yandan başa düşürəm, siz insanlıq görmək istəyirsiniz, bu çox gözəldir. Bu yolda irəliləmək, ya da kimisə cəlb edib sonuc almaq da çox gözəl bir şeydir. Mən burada sadəcə onu demək istəyirəm, elə şeylər var, tək bizimlə alınmır. Məsələn, mənim gözləntim nədir? Mən yaxşı yaşamaq deyəndə maddi anlamda demi-rəm. Heç olmasa təhsildə, səhiyyədə az da olsa irəliləyiş, dəyişiklik olsun. Təhsil alan, mən demi-rəm, yüksək səviyyəyə çatsın, yaxşı yaşamaq üçün oxusun. Özünə uyğun, öz bacarığına uyğun özü irəliləyə bilsin. Hara getdik maddiyyat qarşı-mıza çıxmasın. Hara gedirik rüşvətlə qarşılaşırıq. Ən azından rüşvətlə irəliləmək istəmirəm. Belə şeylər tək bizimlə alınmır.

Soylu Atalı: Həm filan şeyləri istəmirsən, həm də bizimlə alınmaz, ola bilməz deyirsən. Yaxşı, bəs onda nə etməli? Tək bizimlə ola bilməz, baş-qası da yoxdur. Buna görəmi biz bədbinləşməliyik, buna görəmi ümitsizləşməliyik. Axı necə ola

bilər, Azərbaycan quru yurddamı qalıb?! Mən Azərbaycan toplumunun içində sağlam insanların yoxluğunu qəbul eləmirəm. Sadəcə olaraq onları tapa bilməmişik. Çünkü hər yerdə hər gün ola bilmirik. Biz yenə də qıraqdanmı ummalıyıq? Tək bizimlə olmaz, başqası da olsun deyirsən. Başqasının olması üçün çaba göstərmək gərək. Elə mübarizə ona görədir ki, başqası da olsun. Başqası bütöv anlamda nə vaxt olacaq? Onun üçün doğru mübarizə gərəkdir. Mən ona görə deyirəm, biz tələm-tələsik sonuc gözləməməliyik. Mübarizə aparmalıyıq. Hələ bir doğruçu mübarizəmizi aparaq, sonra nələrsə qərar verək. Belə götürək, biz nə dərəcədə mübarizə meydanlarındayıq. Bunu götür-qoy etməliyik. Bəlkə evimizin içindən baxırıq mübarizələrə. Elə Ocağın özünü deyirəm. Mən heç vaxt heç nəyi Ocağın içində uydurmamışam. Mən Ocaqçılarının özlərinin yaşamaına baxıram. Çox çətin, çox ağır mübarizə aparırlar. Hətta onların mübarizəsi də məni qane eləmir. Ancaq nə etməli? Biz o mübariz insanların sağlam olaraq ayaqda qalmasına, mübarizə aparmasına yetməliyik. Bunun üçün də zaman-zaman çaba göstərməliyik. Elə məsələlər var, onların çözümlü bizim

sağlığımızda öz əksini tapmayacaq. Biz özümüz özümüzdə nə qədər etibar edirik, özümüzü nə qədər yetişdiririk. Birinci sonuc bu olmalıdır. Hər şey o andan başlayır. Düşünə bilərsən, qurulana qədər bizim ömrümüz başa çatır. Yox! Bizim ömrümüz başa çatmır. Yaranan ömür başa çatmır. O, böyük örnək, böyük təkan, böyük oxul olur. Bu oxul öyrədir, yetirir. Bu oxul davam edir. Sonuca varır. Əsas məsələ budur. Ona görə də biz özümüzü aldatmalı deyilik. Eyni halda, işlərin yoğun olduğu bir zamanda biz nikbinlik şəkli çəkə bilmərik. Ancaq dediyim kimi, bilməliyik, mübarizəni öz içimizdən başlamalıyıq, özümüz özümüzdə axıra qədər güvənəliyik, inanmalıyıq. Ondan sonra görərik, ümid necə sel kimi axıb gəlir. Bizim ömrümüz oxula çevrilir, ideyaya, ideologiyaya çevrilirsə, ciddi örnəklərə çevrilir, yol açır. Biz bu çağda özümüzdən öncəkiləri örnək götürürük. Onlara dayanıb mübarizə aparırıq. Ancaq biz öz çağımıza oxul yaratsaq, yön yaratsaq, ideya versək, ideologiya versək, o çox böyük qapılar açabilir. Məsələn, biz Asif Atadan sonra nə qədər böyük işlər görmüşük. Çox böyük çətinliklərlə. Nələrə yetdik? Hansı aşamalar keçdik? Gözlənilməz,

inanılmaz məsələlər oldu ortalıqda. Yəni biz o qədər qapılar döyüb, o qədər qulaqları doldurmuşuq, o qədər düşüncələri uğraşdırmışıq, bu özü böyük aşamadır. Bunun dalınca başqa şeylər də gələcək. Ümitsizlik olmaz, onu gəldiyi yerə qovmaq, gəldiyi yerlə birlikdə uçurmaq gərəkdir.

Şəfa: Bizdə mitinqlər düzgün qurulurmu, sizcə? Çünkü ortalığa konkret bir tələb qoyulmur.

Soylu Atalı: Mən yazmışam, məişət uğrunda, həyat uğrunda mübarizə həqiqət uğrunda mübarizə ilə əvəz olunmasa, biz heç nəyə yetməyəcəyik. İnsanlarımız elə tərbiyə olunur, elə öyrədilir, sosial həyat uğrunda mübarizə aparılır ki, bəlkə nəyəsə nail olduq. Əslində bizim bayaqdan söhbətimizin əsasında duran budur. İnsanlarımız sağlam qüvvə çıxartmalıdır ortalığa, bu qüvvə sosial dərdlə uğraşib məişət problemini qabartmamalıdır. Ümumi milli məsələlər uğrunda mübarizə getməlidir, sosial məsələlər onun içərisində həll olunur. Böyük milli məsələlər necə həll olacaq? Dövlət işğal olunub, başında olanlar özləri üçün yaşayırlar. Millətin əzilən kəsimi də on dəfə

qışqıranda, bir tikə pay alırlar. Belə mübarizə olmaz. O ki qaldı qıraqdakılardan gözlənən mübarizələrə. Deyək, Avropa dövlətləri bizim içərimizdə oturuşublar, bizi nəzarətdə, ideoloji əsarətdə saxlayırlar. Ona görə də onlar bizim taleyimizi bəlirləyirlər. Biz də yaxamızı onlara vermişik. Onlara altdan yuxarı baxırıq. Onları hər şey sayırıq. Onları böyük, özümüzü balaca sayırıq. Onların mərhəmətinə güvənirik. Nə vaxtsa onlar bizim əlimizdən tutar, dayaq olar, biz də onlara arxalanıb mübarizə aparırıq. Hakimiyyətə gələrək... Bu çox anlamsız bir düşüncədir. Ona görə deyirik, bu gün mübarizə doğru getmir. Mübarizənin yönü tamam dəyişdirilib. Qıraqdan gələn ideologiya deyir, sən hər şey tələb edə bilərsən. Get çığır-bağır, azadsan, ancaq hakimiyyəti dəyişmək istəyinə düşməyəsən, onda sənə arxanda durmayacağıq. Kapitalizmin ölçüsü budur. Buna görə deyirəm, oturub düşünmək gərəkdir. Millətin öz içində mübarizə meydanı, mübarizə şüuru yaradaq. Sağlam yol yaradaq, qıraqdan asılı olmayan həqiqi tələb ortaya çıxardaq. Həqiqi tələb ortaya çıxaran insanlar sağlam düşüncəli, mənəviyyatlı olmalıdır, onlar bizi satmasın, yarı yolda qoymasın.

Bir az elə çığırıb bağıracaqlar, qıraqdan onu çağıracaqlar, gəl sənə pay verək, sonra onu heçə çevirib yanımıza qaytaracaqlar, bu zaman o, bizimçün heç bir məna ifadə etməyəcək. Ona görə satmayan, satılmayan, dönük olmayan insanlar gərəkdir. Bunu da biz yetişdirməliyik. Yoxsa elə hər kəs ortalığa çıxanda özünü öyər, özü haqda yüksək düşüncələr oluşturmağa çalışar. Belə şeylərə aldanmaq olmaz. Biri var görüntü yarada, biri də var Ola. Olması gərəkdir. Gec olsun, ancaq olsun. Bu işə qoy 10 il vaxt getsin, ancaq hansısa sıfır nöqtəsindən bunu başlayaq. Məsələn, sovetlər dövləti dağılmamışdan öncə bizi millətçilik duyğularımızla dəstəkləyirdilər. Elə ki sovetlər dağıldı, millətçilik duyğuları gərək deyil, demokratiya gərəkdir dedilər. Çünkü bəri başdan demokratiya yalanı ilə millətləri sovetlərin içərisində ayağa qaldıra bilməyəcəkdilər. Özləri də bunu yaxşı bildirdilər. Ona görə illərlə yatmış, basqı altına alınmış millətçilik duyğularını ayağa qaldırdılar. İstəklərini gerçəkləşdirəndən sonra “Millətçilik” duyğularını, böyüməmiş, kamilləşməmiş, yetkinləşməmiş qatlayıb qırağa qoydular. Yalançı dünyəvi demokratiya uğrunda mübarizə görsənişi

yaratdılar. Əgər biz, millət olaraq, sovetlər dağılan andan başlasaydıq, indi sağlam bir qüvvə ortaya qoymuşduq. 30 ilə yaxındır. Ona görə də, bu gec də alınsa, biz bunu sıfır nöqtəsindən tərpətməliyik. Bu cür düşüncələri yaymalıyıq (təbliğət aparmalıyıq). İnsanların qulağı, beyni dolmalıdır. İnsanlarımız boşuna hər bir mübarizə metodunu sınaqdan çıxarırlar. Ancaq görəcəklər ki, heç nə özünü doğrultmadı, artıq biz deyənə gələcəklər. Hələ ki onlar üçün hazırlanmış, dünyanın qazanında qaynadılmış metodlardan yararlanırlar. Axı dünyanın aparıcı gücləri elə metod yaratmaz ki, sən onu devirəsən. Bu quruluşu dəyişəsən, özün də var olasan. Elə metod, elə mübarizə üsulu yaradır, sən onunla yalandan baş qatasan, görüntü yaradasan ki, demokratiya uğrunda mübarizə gədir. Bunlara inanmamaq gərəkdir. Mən usanmıram, yorulmuram bunu deməkdən. Mən bilirəm ki, sonuc verəcək. Doğru olan budur. Götürsələr də, götürməsələr də. Mən də hamının bildiyi yalançı üsuldan yararlana bilərəm, nə mənası var. Heç bir iş görməyəcəksə, aparıb uçuruma çıxarsacaqsə, boşluğa düşəcəksə, onun anlamı yoxdur. Yol, həqiqət bizim dediyimiz kimidir. Usanma-

dan, yorulmadan demək, qurmaq, qurulmaq, yetmək, yetişdirmək. Millətin öz içində sağlam toxum yaratmaq, əkib-becərmək, bağbanlıq etmək, öyrətmənlik etmək!

Şəfa: Mühacirətdə olanların apardığı siyasi mübarizə ilə bağlı nə düşünürsünüz?

Soylu Atalı: Mühacir mübarizə tamam anlam-sız bir mübarizədir. Əski dövrlərdə bu cür mübarizələr nəşə iş görürdü. Çünkü başqa qüvvələrin çıxarları vardı, bölgədə ola bilmirdilər, bölgədən onlara üz tutanlarla işləyirdilər. Ona görə də çıxarlarına uyğun mühacir mübarizəçilərə nədəsə, hardasa kömək edirdilər. İndi Güclər birbaşa bölgədə oturublar, yerlərdə iş apara bilirlər. Bu üz-dən indiki mühacir mübarizəyə boş şey kimi baxıram. Sadəcə olaraq, Azərbaycanda bu hakimiyyətdən bezən, yorulan, usanan insanlar ölkənin içərisində səsini çıxara bilmirlər. Ölkədən bezib qaçırlar. Bir də ki, qorunan cəsarət qoruyan üçün iş görür. Qıraq dövlətlərdə səni boşuna qorumurlar ki. Mənasız bir mübarizədir. Mənasız şöhrət pillələri qalxırlar. Mübarizə millətin içində getmə-

lidir. Millətlə bir yerdə getməlidir. Millətin içində sağlam millətçilik, dövlətçilik insançılıq zəminində təşkil olunmalıdır. Belə mübarizəyə önəm verirəm.

Şəfa: Bəy, çox sağ olun izahlara görə. Mən bu izahlardan başqa suallarımın cavabını da tapıram, ancaq yeni suallarım da yaranır. Bəs siyasi mübarizə nədir? Ümumiyyətlə, biz siyasi mübarizəyə qoşulmalıyıq mı, ya da biz siyasi mübarizəyə qoşulub bunun hansı sonucu verəcəyini özümüz də bilmədənmi yola çıxırıq? Burada mənim dolaşdığım məqam hansıdır? Bu məsələlərə fəlsəfi yöndən baxış ayrı, siyasi yöndən baxış ayrıdır mı? Fəlsəfəylə siyasət arasında hər hansı bir bağlılıq varmı? Özüm düşünürəm, siyasi mübarizə dedikdə bunun əsasında haqqımızı tələb etmək, vətənsəvərlik duyğusu dayanır. Mən ikisinin arasında belə əlaqə yaradıram: vətən sevgisi də insanlaşmanın bir hissəsi sayılır. Bilmirəm, mənim bu baxışım düzgündür mü? Ümumiyyətlə, bunların arasında bir bağlılıq varmı?

Soylu Atalı: Günaydın! Mən indi dinlədim sualı. Doğru yanaşmadır. Biz demirik ki, siyasət mütləq ləğv olunacaq, aradan qalxacaq, bu olası deyil. Çünkü heç bir insan anadan kamil doğulmur. Hər bir insan özündə qüsurlar daşıyır, öz çıxarlarını düşünürlər. Yəni Asif Atanın sözüylə desək, həyatda Adamlıq halı qalacaq. Asif Ata insanlardakı keyfiyyətlərə görə belə bir bölgü aparır: bəşər övladı məxluq kimi doğulur, adam kimi mövcud olur, insan kimi yenidən doğulur, yəni insani mahiyyətinə yüksəlir. Məxluq üçün heç nə yoxdur, nə vətən var, nə dəyər var. Heyvanca bir ömür sürür. Adam yarı məxluq, yarı insandır. O, vətəni sevər, ancaq vətən üçün ölümə getməz. Dəyərlərə qiymət verər, ancaq özü bunların yaşadılmasında qatqı göstərməz i.a. İnsan isə qüsurlarından arınmış, öz mənasına, İnsanlığa bərabər yaşayan bir varlıqdır. Ancaq biz deyə bilmərik ki, bütün bəşəriyyət öz mənasına, insanlıq mahiyyətinə bərabər yaşayacaq, yəni bir gün gələcək, hamı belə yaşayacaq. Bu mümkün deyil. Dediyim kimi, hər doğulan anadan kamil doğulmur. Buna görə çıxarlar (mənafeələr) olacaq, Adamlıq halı yaşayacaq. Ona görə dövlət də olacaq. Dövlət qoru-

yuculuq funksiyasını yerinə yetirir. Dünyada Adamlıq halı iş gördüyü üçün siyasi mübarizə də gedəcəkdir, onu da kimlərsə yürütməlidir. Ancaq siyasi mübarizəni yürüdən insanlar da içdən arı, duru insanlar olmalıdır. Deyə bilmərəm, bu mübarizəni apanan adamlar axıra qədər səmimi, doğruçu olacaq. Siyasətin içində belə qalmaq çətindir. Ən azından siyasətin içində olan insan yalanı ortadan qaldırmağa çalışmalıdır. Yəni belə deyək, münasibətlərdə bərabərlik, tarazlıq yaratmağa çalışmalıdır. Məsələn, dövlətlərarası münasibətlərlə bağlı Asif Ata deyir, aldığı qədər verməlisən, verdiyin qədər almalısən ki, asılılığa düşməyəsən, nə də asılılığa salmayasan. Yəni belə bir prinsip gözlənilməlidir. Dövlətlərarası münasibətlərdə canavar kimi göz-gözə baxıb ağızına gələni danışmaq, içdə də hər şeyi gizləmək, toplumun başına soğan doğramağa çalışmaq siyasət deyil. Ya da bu siyasətdirsə, yaxşı bir şey deyil. Yaxşı bir şey odur ki, dediyim kimi, sən öz dövlətinin çıxarını düşünürsən, o biri də öz dövlətinin çıxarını düşünür. Burda isə qarşılıqlı güzəştlər olmalı, qarşılıqlı anlaşmalar olmalıdır i.a. Ancaq bu gün ayrı bir xətt yürüdülmür, biri özünün varlığını başqasının

hesabına doğrultmağa, təsdiq etməyə çalışır – başqasının danılması, başqasının kiçilməsi, başqasının əzilməsi hesabına. Bu isə ona gətirib çıxarır ki, insanlar birgə yaşayışı nizamlaya bilmir, imperiya qurulur, müharibələr olur, qırğınlar törəyir. Bütün bunların olmaması üçün prinsip, ölçü İnsanlaşma olmalıdır, ölçü ruhaniyyət olmalıdır, ölçü mənəvi qanunlar olmalıdır, hər kəs ona dayanmağı bacarmalıdır. Bu deyilənlərə kim nə qədər dayana biləcək, bu məsələnin ayrı yanıdır. Biz hesab edirik ki, siyasi mübarizə deyilən bir şey dövlətin, vətənin varlığını qorumaqdır. Ancaq vətən duyğusunu kim yaradır? – Dövlətlərin başında duran hakimiyyətlər. Hakimiyyətlər patriotizmi özləri üçün yaradırlar. Əslində vətəni sevmək hakimiyyəti qorumaq anlamına gəlir. Hakimiyyət ölkəsində öz ağalığını sürdürür. Sonra bir gün insanların ölkə içində etirazı ayağa durur, dövlətin başında duranlarla razılaşmır, dəyişiklik istəyir. O zaman dövlətin başında duranlar da başqa xalqların, qonşu dövlətlərin işinə qarışmağa başlayır, aranı qatır, bütün toplumun, xalqın baxışını ona yönəldir. Təbliğət qurur, guya qıraqdan basqı var, düşməyə qarşı birləşməliyik, səfərbər olmalı-

yıq, vətənimizi qorumalıyıq. Sadə insanlar bunun fərqinə varmır. Ancaq bəlli olur ki, bunlar hakimiyyəti qorumaq gedişləridir. Dünyanın hər yerində bu var. Yəni bax, bu gedişlər göstərir ki, siyasi mübarizə deyilən bir şey özünü doğrultmur. Nə qədər ki insanlar mənəvi cəhətdən yetkin deyillər, kimlərsə onların fiziki gücündən yararlanıb hakimiyyət dəyişikliyini edir, hakimiyyəti ələ keçirir. Bu dəfə xalqın içində yeni hakimiyyətin yaramazlıqlarına qarşı etirazlar başlayır, yeni siyasi mübarizə aparılır i.a. Ona görə bu mübarizə əsil, doğruçu mübarizə sayılmaz. Mübarizə hakimiyyətin dəyişməsi ilə sonuclanmamalıdır axı. Rejimin dəyişməsilə, quruluşun dəyişməsilə, insanlığın qorunmasıyla sonuclanmalıdır. Bu isə, gördüyümüz kimi, baş vermir. Bu çağa kimi olan inqilablarda, sosialist inqilabında belə, bu baş vermədi. Guya insanı ağ günə çıxardacaq quruluş yaratdılar, sonra bəlli oldu ki, Sosializm deyilən bir Quruluş qarnını tox saxlayan heyvanat aləmi yaradır. Milli məsələlər həll olunmadı, qapadıldı, üstünə örtük çəkildi. Ayrı-ayrı ölkələrdə, respublikalarda assimilyasiya prosesləri həyata keçirildi, mədəniyyətlər sıxışdırıldı, özləri də asılı duruma

salındı. Hamı Moskvaya qulluq eləyirdi. Yəni heç bir dövrdə siyasi mübarizələr özünü doğrultmayıb. Ona görə biz düşünürük, yəni belə doğru sayırıq. Ancaq o demək deyil, bizim düşündüyümüz elə sabah baş verəcək. Bununla belə biz düşünürük, əslində milli-mənəvi, xəlqi mübarizə getməlidir. Əgər milli-insani mübarizə gedərsə, onda biz estafeti bir hakimiyyətdən alıb başqasına verməklə işi başa çatdırmış olmayacağıq. Onda biz əsaslı, doğrucu, içdən dəyişikliklərə yetəcəyik. İnsanlar həyat uğrunda mübarizəni həqiqət uğrunda mübarizə ilə əvəz edə bilsələr, həyat gözəl olar. Həyat uğrunda mübarizədə hər kəs öz çıxarını düşünür, hər kəs özü dolanmağa çalışır, belə də bir-birinin əlindən alır, güclü daha çox mənimşəyir, qamarlayır, o biri də ac qalır, özündən gücsüzün üzərinə yönəlir i.a. Belə bir gediş baş verir. Ancaq dediyimiz kimi, həyat uğrunda mübarizə yerinə həqiqət uğrunda mübarizə gedərsə, onda həyat doğrudan gözəl olar, insani münasibətlər gözəl olar. İnsanlar arasında davranışlar, hərəkətlər insani ölçülərə dayanar. Bu prinsiplər ödənməlidir. Biz bunu deyirik. Biz, heç də, həyata keçməsi mümkün olmayan şeylər demirik. Biz insa-

nın yaşamında özünü doğrulda bilən prinsiplərdən danışırıq, bu prinsiplərin həyata keçməyinin gərəkliyindən danışırıq, onun arxasında dururuq. Onun mübarizəsini aparırıq.

Qaldı ki siyasətlə fəlsəfə arasında bir bağlılığın olması məsələsi. Mən fəlsəfə deməzdim, ruhaniyyət deyərdim. Ruhaniyyətlə siyasət arasında, belə götürəndə, bir başa bağlılıq yoxdur. Ruhaniyyət doğrulanmış dövlət istəyir, vətən istəyir. Bu baxımdan siyasət ruhaniyyətə qulluq eləyən bir fakt olmalıdır. Siyasət ruhaniyyətin buyruqçusu olmalıdır, ondan aşağı, yuxarı, bərabər səviyyədə durmalı bir şey deyil. Bu baxımdan bunların bərabər yönlər kimi bağlılığından söz getməməlidir. Onu da deyim, Ruhaniyyət dedikdə mən dini nəzərdə tutmuram. Ruhaniyyət insani qanunlar əsasında yaşamaqdır. Bu açıdan yanaşanda dövlət həmin prinsiplərin yaşamasına qulluq göstərməlidir. Dövlət xalqı özünə qulluğa yönəltməməlidir. Siyasət hər şey olanda bunu yetirir. Mən hakimiyyət demirəm, dövlət deyirəm. Hakimiyyət dövlətin işini yerinə yetirəndir, dövlət də xalqa qulluq etməlidir. Ruhaniyyətin da öyrənilməsi, qəbul olunması, təsdiq olunması, söz yox, fəlsəfə-

yə dayanır, fəlsəfə yoluyla baş verir, siyasi yolla baş vermir. Siyasət ruhaniyyəti dərk eləyə bilməz. Ruhaniyyəti fəlsəfə dərk eləyər, fəlsəfə öyrədə bilərlər. Siyasət, dediyim kimi, qulluqçudur, ya da olmalıdır. Söz yox siyasət bu gün buyruqçu, qulluqçu deyil, siyasət ağadır, siyasət başdır, siyasət yönəndir. Ona görə də dünya əyilib. Ona görə də insanlıq qalib ola bilmir, ona görə də toplum olduqca dağınıq durumdadır, olduqca acınacaqlı bir yaşam tərzini keçirir.

Şəfa: Hər vaxtınız xeyir, bəy. Siyasətlə bağlı danışmaq istədiyim çox şey var əslində. Ümid edirəm ki, sizinlə üz-üzə söhbət etmək şansımız da olacaq, ona görə çox da sualların xırdalığına getmək istəmirəm. Siyasi mübarizə ilə niyə çox maraqlanıram, çünki bu bizim mübahisə mövzumuzdu, heç bir ortaq qərara gələ bilmirik. Siz çox gözəl izah verdiniz ayrıntılarla. Mən də həmişə deyirəm, biz bilmirik dəstəklədiyimiz adam necə olacaq, o, hakimiyyətə gələndən sonra nəyisə dəyişəcək, ya dəyişməyəcək. Belə deyəndə də Bilənlə aramızda mübahisə yaranır. Siyasi mübarizə məndə mənfi hisslər yaradır açığı. Ancaq siz

onun yerinə milli mübarizənin, xəlqi mübarizənin getməli olduğunu izah etdiniz, bu da həqiqətən gözəldir, əgər alınarsa.

Bir də nəyi bilmək istəyirəm, tutaq ki, biz milli mübarizə apardıq, quruluşu dəyişmək istədik, ya da çox uzağa getməyə (çünkü milli mübarizə bu dəqiqə baş verəsi deyil), tutaq ki, siyasi mübarizə apardıq, hakimiyyəti dəyişmək istədik. Ümumiyyətlə, bunu etmək bizim əlimizdədirmi, biz özümüz nəyisə dəyişə bilərikmi? Son dönəmlər məsələlər, dünyanı idarə edənlər, hər şey onların əlindədir kimi söhbətlər gəzir. Bu haqda istəyirəm sizin fikirlərinizi öyrənim.

Soylu Atalı: Günaydın! Dinlədim. İş ondadır, mübarizə sadə bir məsələ deyil. Hər kəs deyir mübarizə aparıram. Ancaq nə ilə mübarizə aparır görəsən. Yəni, hər kəs deyəndə toplumun, xalqın insanlarını deyirəm, üzdə olanları gözdə tuturam. Deyirlər mübarizə aparıram, ancaq bilmirsən nə ilə mübarizə aparırlar. Adamlar özləri ilə mübarizə apara bilmirlər, durub deyirlər biz dəyişikliklərə getmək istəyirik. Söz yox, belə bir iddia yalnız şüardır, bogazdan yuxarı bir məsələdir. Mübarizə

insanın özündən başlayır, öz içindən başlayır. İnsan öncə şəri tanılmalıdır. Nə olsun biz ümumi mənada bilirik, bizə zərər gəlir, dolanışığımız pisdir, indiki hakimiyyət yaxşı yönətmir, filan. Ancaq məsələnin kökü, mahiyyəti bu dediklərimizdən qat-qat dərinədir. Nə dərəcədə biz o dərinliyə düşmüşük, o dərinliyi dərk eləmişik, anlamışıq. Mən süni şəkildə məsələləri qəlizləşdirmək istəmirəm, mənim elə bir istəyim yoxdur. Ancaq həqiqətləri işığa çıxarmaq, dərk eləmək gərəkdir. Bu baxımdan mübarizə, düşünürəm ki, olduqca mürəkkəb bir məsələdir. Mübarizə insanın öz içindən başlayan bir prosesdir ki, onu insan dərk eləməli, anlamalıdır. Mən kiməm? Həyat nədir? Dünya necədir? Bu sorulara öz içində cavab tapa bilməyən adam mübarizə həvəsinə düşərsə nə baş verər, buna cavab verməyə çalışdıq. Ona görə biz üzdəki dəyişiklikləri dəyişiklik hesab eləmirik. Lap tutaq ki, toplumun sosial sorunları elə bir düzəyə çatdı ki (çatacaq da, gediş onu göstərir), toparlanıb ayağa durdu, bu hakimiyyəti dəyişdi, yerinə müxalif sayılan bir qüvvəni gətirdi. Tutaq ki, bu gələn öncəkinin tayı deyil, mənəviyyatca, xaraktercə öncəkindən üstündü. Axı dediyin ki-

mi, dünyanı yönətənlər var. Bunlar da dünyanı yönətənlərin ovucundadırlar. Bunlar xalqın içində deyillər, xalqla bir yerdə deyillər, bunları dünyanı yönətənlər ayaqda tuturlar. Dünyanı yönətənlərin öz çıxarları var, bizim xalqımızı düşünmürlər. Ona görə bu cür üzdəki dəyişiklikdən nə sə ummaq olmur. Ancaq bu o anlama gəlmir ki, hər şey dünyanı yönətənlərdən asılıdır, onların etkisi olmadan heç nə eləmək olmaz. Uşaqlıqda hamımızı nələrləsə qorxudurdular. Bizim psixologiyamızı bununla yükləyirdilər. Xoxan gəldiyə qorxudurdular. İndi dünyanı da masson deyə bir şeylə qorxudurlar, bunu şüurlara sırıyırlar, insanların beyninə yeridirlər ki, səndən heç nə asılı deyil, sənin taleyin öz əlində deyil. Bu, aşağı-yuxarı dinin qismətçilik ideyası kimi bir şeydir. Heç nə insandan asılı deyil, hər şey onun alınına yazılıb, öncədən proqramlaşdırılıb ömrü, Allah istəsə belə eləyər, istəsə elə eləyər. Burdan gələn psixologiyadır, şüurdur. Nə deməkdir massonları allahlaşdırmaq? – Dünyanı yönətənlərin özləri bu təbliğatı aparırlar ki, hamının ağılında, düşüncəsində belə bir qorxu olsun, hamı bir-birinə bunu desin, yeritsin. Çünkü heç kim öz içində dikəlmir, ayağa

durmur, öz içində həqiqətləri tapmır, həqiqətləri öyrənmir, dərk eləmir, dünyanı öyrənmir. Hər kəs elə üzdə dəyişikliklər istəyir, hər kəs elə qıraqdan gözləyir hər şeyi, qıraqdan kimlərsə bunu edəcək, ortaya çıxanlar qoy bunu düşünsün. Ortaya çıxanlar elə bu şüuru yayanların əlindədir. Biz deyirik, bu psixologiyanı, bu şüuru darmadağın eləmək gərəkdir. Buna nə qədər zaman gərək olacaq, mən deyə bilmərəm. Ancaq bu psixologiya, bu şüur dəyişməlidir. Axı kimdir masson? Masson gəlib evimin içində məni niyə yönətməlidir? Ölkədə nə baş verirsə versin, dünyada nə baş verirsə versin, biz öz evimizin yiyəliyik. Öz evimizin içində öz sözüümüzü deməliyik, qıraqdan gəlib bizə “onu elə de, bunu belə de” deməyə heç kimin haqqı yoxdur. Buna heç kimin ixtiyarı, hətta imkanı belə yoxdur. O imkanı biz onlara vermişik. O imkanları dünyanın ayrı-ayrı dövlətlərində xalqlar onlara veriblər. Onlar dünyanı belə yönətilirlər. Onlar dünyanı öncə söndürürlər, insanların şüurunu, psixologiyasını dəyişirlər, sonra da kefləri istədikləri kimi diktə edirlər. Mən masson deyə bir şeyi boş sayıram, mənasız sayıram, gücsüz sayıram. Eyni halda, bunu sadəcə olaraq saymı-

ram, bunu dərk edib deyirəm. Ancaq buna yetmək gərəkdir. Toplum yetməlidir. Mən fərd olaraq yetmişəm buna. Ona görə başlanğıcda dedim, mübarizə mürəkkəb məsələdir. Mübarizə üçün şüur olmalıdır, mənəviyyat olmalıdır. Milli kimliyi, dünyanı dərk eləmək istəkləri olmalıdır. Yəni psixologiya dəyişməlidir. Hər şeyə yeni gözlə baxmaq, yenidən dəyərləndirmək gərəkdir. Öz açısından, milli açıdan, insani açıdan. Dəyişiklik bizə görə ordan başlayır.

Şəfa: Nəsimi, Hürufilik haqqında nə deyərsiniz?

Soylu Atalı: Biz Nəsimidən, millət olaraq, yan keçmişik, yan keçməkdə davam edirik. Nəsiminin 650 illik yubileyini dövlət səviyyəsində elan etsələr də, bu, Nəsimiyə yan almaq demək deyil. Çünkü Nəsimilik öz anlamı üstə araşdırılmır, dəyərləndirilmir, öz anlamı üstə öyrədilmir. Nəsimi dəyişdirilir, kiçildilir, mollalaşdırılır. Halbuki Nəsimini bu millət doğru öyrənərsə, doğru dəyərləndirərsə, onda onun şanlı bir tarix yaratdığını, şanlı bir tarix bəxş etdiyini dərk eləmiş olar. O tarix ki bir millətin var olması üçün ciddi, əsaslı bir

zəmin deməkdir. Hər bir xalq öz keçmişi ilə, keçmişi üzərində gələcəyə yol tapır. Keçmişində özülü qoyulur yolunun, gələcəyinin. Gəlişmə də keçmiş üzərində olur. Boş yerdə, havada gəlişmə olmur. Genində, irsində, tarixində, qədimliyində dəyər yaratmayan, böyüklük yaratmayan xalq gələcəkdə qorxunc durumda olur. Dağlarda duman, çən olanda insan necə ki öz yurdunu, yerini tapa bilmir, elə bir duruma düşər xalq, düşür də.

Nəsimi 1369-cu ildə doğulub, 1394-cü ildə Nəimini tapıb. O, Nəimini taparkən 25 yaşı vardı. 25 yaş, düzdür, o dövrdə bu yaşda gənclər daha ayıq idi, daha ahıl idi, nəinki indi. İndikilərin 30 yaşlıları belə Nəsiminin bir gündə axtardığını 10 ildə axtarmır...

Nəimini 1394-də tapıb, 1395-də itirib. 1395-ci ildə Nəimini at quyruğunda sürüyüb parça-parça elədilər. O çağa qədər, yəni Nəimini tapana qədər, Nəsimi sufi yönlü olub. Onun yazdığı şeirlərdə fərqli çalarlar olub. Məsələn, din xəttində olan böyük insanlara, döyüşkən insanlara da üz tutub. Əlini də vəsf edib. Əli qoçaq qılınc çaldığı üçün onun igidliyini öyüb. Belə ayrı-ayrı şeirlərə, öyünlərə görə Nəsimini dindar sayırlar. Molla sayırlar.

Bu heç də elə deyil. Asif Atanı tapana qədər mən də Nəsimini elə bilirdim. Mən özüm dinə sayğı bəsləmişəm. İndi dur de ki, Soylu Atalı dindar olub. Hər birimiz ömrümüzün bir çağına qədər axtarışda oluruq, yanlışları buluruq, yanlışlara meyil edirik. Ömrümüzün hansısa bir anında, çağında həqiqəti bula bilərik. Özümüzü aşkarlayıb yarada bilərik. Bu millətin övladı olduğumuzu sübut edə bilərik. Nəsimi belə bir yol keçib. Ona görə Nəsimiylə bağlı deyilən yanlışları anlamaq gərəkdir. Nəsiminin Nəimini tapmasından sonrakı düşüncəsinə, yaradıcılığına baxmaq gərəkdir. Dəyişib, daha yetgin bir düzəyə qalxıb.

Nəimi çox ciddi dəyər yaratmışdı. İnsanı həqq sayırdı, kamil görmək istəyirdi. İnsanı, din kimi, Adəmlə Həvvanın törəməsi deyib, əzəli günahkar saymırdı. Adəmlə Həvvanın günahını insana yükləmirdi ki, sən günah daşıyıcısısan. Allaha boyun əy, əyməsən, səni Allah o dünyada kəskin cəzalandıracaq demirdi. Belə şeylərə qarşı idi hürufilər. İnsanı böyük sayırdılar, üzdə olana baxmayın, İnsan içəridə böyükdür, həqdir, qüdrətlidir deyirdilər. Ona imkan verin aşkarlasın özünü. Qoyun insan ilahi qüvvələrlə yarışsın. Özünü cı-

lız bir aşamada saxlamasın. Yoxsa xalq yaranmaz, gələcək qurulmaz. Xalq böyük insanlardan yaranır. Balaca insanlardan sürü yaranır, xalq yaranmır. Belə ideyaların canında, cövhərində belə ucalıqlar görmək olar. Bəşər tarixində insana ən yüksək qiyməti hürufilər verib, Asif Ataya qədər. Heç bir tarix, heç bir tarixi şəxsiyyət insan haqqında onların dediyini deməyib. Dinlərdə ayrı-ayrı şəxslər, seçilmişlər böyük sayılır, onlara səcdə qılınır. Hürufilərdə isə bütün bəşər övladı mənaca həqqdir. Həqq daşıyıcısıdır.

O ki qaldı hürufilik sözünün anlamına, bu bir taktika idi. XIV-XV yüzillikdə, dinin qılincinin kəsərli olduğu bir vaxtda, cəhalətin geniş yayıldığı zamanda açıq şəkildə dini qırağa qoya bilməzdilər. Dinə qarşı çıxa bilmirdilər. Onda toplum onlardan qaçardı, çünkü toplum qorxurdu cahillərdən. O dövrdə hökmdarların bir əlində qılinc vardı, bir əlində də Quran. Din bayrağı qaldırmışdılar başlarının üstünə. Yəni din hökmdarların qılinci ilə qorunurdu. Dövlətin başında dururdu din. Buna görə də hürufilər taktika işlədirdilər. Bir az nələrisə pərdə arxasına atırdılar. Hürufiliyə görə ərəb abəsi 28 hərfdir. Bu da insanın xətti-xa-

lına əsasən yaranıb. Məsələn, insan doğulanda üzündə yeddi xətlə doğulur. Başın tükü, iki qaş, dörd kirpik. Yeniyetmə yaşına çatandan sonra daha yeddi xətt əmələ gəlir. Yanaqlarda, bığ yerində, çənədə, boğazda tük. Bunların toplamı 14 eləyir. 14-ün iki misli 28 edir. Bu da ərəb abesində hərflərin sayıdır. Yəni insan surəti ilahi bir mənə kəsb edir. Çünkü Quranın yazıldığı abenin sayını təşkil edir. Quranın yazıldığı hərflərlə Allah dərk olunur. Allahı dərk eləyənin özünü dərk edir... Belə bir anlam verirlər. Sonradan buna başqa ideyanı da artırıblar. Yaranışın əsasında duran dörd ünsür: od, su, hava, torpaq. Bu dördü 28-in üstünə gələndə fars abesinin sayı alınır. Belə bir taktika işlədiblər. Buna görə hürufiləri sağa-sola çəkmək olmaz. Burada məsələyə işlətdikləri taktikadan yox, ideyalarının anlamından baxmaq gərəkdir, sözün mənasına varmaq gərəkdir. Biz onların ideyalarını araşdırırıq, onlara ideyalarından baxırıq. Topluma da onların ideyalarını deyirik. Əsas olan ideyadır. Hansı taktikanı işlədib, hökmdarların baxışını hara çəkiblər, o önəmli deyil. Belə götürəndə, Nəimini tutub Əlincədə saxlayanda, gizlicə müridlərinə göstəriş verir ki, harda gəldi namaz

qılın, geyimlərinizi dəyişin, yoxsa hamınızı qılıncdan keçirəcəklər. İstəmirdi müridləri qırılsın, işi dayansın. İstəyirdi təlimi yayılsın. Cəhalət o dərəcədə qatı idi. Asif Atanın özünün “Ruhani Hökmlər” kitabında tələb var. Sovet dövründə yazıb. Deyir, Evladlıq Nişanələrinizi yada, yağya verməyin. Şər Həqiqətin dilini bilmir. Şəri aldadın. Nişanəni cırın, yandırın, verməyin yağya ki, sizin bütün soyunuz izlənilib basqı altına alınmasın. Sovet dövrü indiki kimi deyildi. KQB izləyirdi. Yeniliyin, milliliyin yaranmasının qarşısını alırdı, sıradan çıxarırdı.

Ata tapşırırdı ki, sizdən Atanı soruşsalar, deyin tanımıram. Amalı tanımıram, ancaq içinizdə yaşadın. Yaşadın ki, xalqı dirildək, ayağa qaldıraq. Səbaha çatdıraq.

Buna görə də Nəsimi ilə Nəimini öyrənərkən həmişə ideyalarından, ideallara can atmasından baxmaq gərəkdir. Bəşər tarixində insana bunlardan yaxşı qiymət verən ikinci bir şəxsiyyət, ya da ideya olmayıb.

Nəiminin kitabları olub. Onlar bizim əlimizə gəlib çatmayıb. Onun təriqətinin, baxışının əsasında duran əsas kitab “Cavidannamə”dir. O iki

bölgüdən oluşub: “Böyük Cavidannamə”, “Kiçik Cavidannamə”. Mən Cavidannamənin Türkiyə çevirisinə (tərcüməsinə) baxmışam. Çox bayağı çeviridir. İdeyalar orda öz əksini tapmır. Orda yalnız Nəiminin işlətdiyi taktikalar əksini tapır. Tamam yanlıştır. Hürufiliyin əsasında Tanrıçılıq baxışı durur. Oradan qaynaqlanır. Hürufilik min ildə bir yaranan böyük olaylardandır. Babəkdən yarım min il sonra yarandı. Bu xalqın içində dəyərlər, bax beləcə, Zərdüştədən Babəkə, Babəkdən Hürufiliyə, Hürufilikdən Mütləqə İnama keçilən, böyük minillikləri qapsayan bir yol olub. Bu gün onların daha yüksək səviyyədə davamı, yenilənməsi Asif Atanın dünyabaxışıdır.

Şəfa: Sizdən Atatürklə bağlı soruşmaq istəyirəm. Hardansa öteri bilgi şəklində yadımda qalıb ki, Atatürk dinləri qəbul etmədi. İslam dinini də qəbul etməyib. Atatürkün zamanında İslamın yayılması necə idi, ya da Atatürkün İslamı qəbul etməməsinə münasibət necə idi? Bir də Türkiyədə olan son darbe haqqında da sizi eşitmək istəyirəm.

Soylu Atalı: Atatürk məsələsi də olduqca ciddi bir məsələdir. Belə götürəndə Atatürk mənim idealım deyil, ancaq sevirəm Atatürkü. Mənim iş otağında Atatürkün şəkilləri var. Atatürk böyük bir qurtuluşçudur (xilaskardır). Nə mənada idealım deyil, o, siyasi xadim idi. Siyasi xadim kimi Atatürk böyük şəxsiyyətdir, bütün bəşər tarixinin on böyük şəxsiyyətindən biri kimi dəyərləndirib dünya onu. Doğru da dəyərləndirilib. Atatürk olmasaydı, nəinki Türkiyə, bütövlükdə Türk Dünyası çox kəskin sarsıdılacaqdı. Mən bilmirəm, bizim aqibətimiz necə olacaqdı. Çünki Türkiyə Cümhuriyyəti parçalanıb dağılardısa, onda parçalanmış, dağılmış Azərbaycan, ya bolşeviklərin əsarətinə düşən Orta Asiya nə demək olardı, kəsdirmək çətindir. O baxımdan Atatürk böyük bir faktdır. Onun islam dininə münasibətinə gəlincə, Atatürk çox ayıq adam idi, düşünən adam idi, vətənsəvər idi. İslamın türklərə gətirdiyi fəlakətləri çox gözəl dərk edirdi. Ona görə Cümhuriyyətin yaranmasına əngəl olan din xadimlərini zərərsizləşdirirdi. Ərdoğan bu gün bu fakta dayanıb Atatürkü gözdənsalma kompaniyasına girişib. Atatürkə qarşı nələrisə əsas götürüb suçlamalar elə-

mək olar. Ancaq Atatürkün dönəminə, o çağkı duruma baxmaq, türklüyə baxmaq, Türkiyəyə baxmaq olduqca önəmlidir. O dönəmdən, o dövr-dən durub baxmalı olsaq, Atatürkün hansı faciələrdən, fəlakətlərdən Türkiyəni çəkib çıxardığının fərqi varmış olarıq. Bu açıdan Atatürkə hamımız çox böyük haqq vermiş olarıq.

Dediyim kimi, İslamı dövlətdən ayırdı, dedi, İslam sadə insanların ibadət məsələsidir, İslam məscidlərdə olmalıdır, dövlətin başına gəlməməlidir. Bu açıdan o, böyük bir addım atdı. Eyni zamanda Türkiyəni qorumaq gərək idi. Avropaya göstərməli idi ki, o çağdaşlığa meyil edir, geriliyə, İslama, yeddinci yüzilliyə qayıtmır, yenidən, İslamla, Osmanlı imperiyası yaratmaq düşüncəsi yoxdur. Avropaya mesaj ötürürdü ki, mən əslində elə Avropayam. Bunu da Türkiyəni qorumaq məqsədi ilə eləyirdi. Əslində düz də eləyirdi. Demirəm, Türkiyəni tam avropalaşdırmağı doğru idi. Doğru deyildi. Asif Atanın belə sözü var: "Atatürk Türkiyəni Avropanın caynağından qurtarıb avropalaşdırdı". Ata qəbul eləmir, Türkiyənin qapılarını bu dərəcədə Avropanın üzünə açasan, mədəni, mənəvi baxımdan. Çünkü Avro-

pada kriteriyalar fərqlidir. Ailə, cinslərin bir-birinə münasibəti-filan tamam fərqlidir. Yəni türklüyə bir çox şeylər uyğun deyil.

Ərdoğana darbe məsələsiylə bağlı. Əslində o təşkil olunmuş bir şeydir. Ərdoğan özü təşkil eləmişdi. Eynən Heydər Əliyev zamanında, Azərbaycanda dövlət çevrilişinə neçə yol cəhdlər olmuşdu. Bunu hakimiyyətini möhkəmləndirmək üçün, kimlərisə zərərsizləşdirmək üçün, sıradan çıxarmaq üçün belə oyunlar oynayırdı. Ərdoğan Heydər Əliyevin taktikasını həyata keçirir. O, özünü möhkəmlətmək üçün, xalqın gözündə özünü böyütmək üçün, özünü zərərcəkmiş, məzlum kimi göstərmək üçün hər cür oyunlara gedir. Yəni demək istəyir, mən çalışıram Türkiyəyə qulluq eləyim, məni sıradan çıxarmağa çalışırlar. Bununla bağlı özünün səs qeydləri yayımlanmışdı bir ara. Hər şey öncədən təşkil olunmuşdu. Olaylar başlayanda ona heç bir zərər toxunmadı, anında havaya qalxmışdı. Ərdoğan muzdlularla Türkiyə dövlətinin mehmetçiklərini, yəni əsgərlərini çox kobud, faciəvi şəkildə sarsıtdı. Cavan, gənc əsgərlərin başını kəsdirdi küçələrin ortasında. Saqqallılar, “nayomniklər”, Suriyadan gəlmişlər Türkiyə

ordusunun əsgərlərinin başını kəsirdi. Suçsuz, günahsız əsgərlərin. Bunu sən təşkil etmisən, əsgərə komanda verilib, onun nə günahı var? Yəni bu olduqca utançverici, faciəvi bir gediş idi. Ərdəğan onu utanmadan, çəkinmədən həyata keçirdi.

Şəfa: Fətullah Gülən kimdir?

Soylu Atalı: Fətullah Gülən Amerikanın hazırladığı kadrdir. Orta Doğu Projesinin əsas hədəflərindən biri Türkiyəni parçalamaq, Kürdistan dövləti yaratmaqdır. Bunun üçün on doqquzuncu yüzildə kürd kökənli Səid Kürsini hazırladılar, təlimatlandırdılar, ortaya çıxartdılar. Sonra həmin Səid Kürsi oldu Səid Nursi. Səid Nursinin də hədəfi İslam dini araçılığı ilə toplumun dini hisslərini ələ almaq, yönətmək, zaman-zaman özlərinin istəklərini həyata keçirmək olub. İndi siyasi ortamda hər kəs İslam dinini özü üçün qullanır. Ancaq İslam dini də səbəb verir ki, onu qullansınlar. Amerika düşünür ki, bu milləti ancaq İslamla çökdürə bilər, ona görə dini hissləri ələ almaq, yönətmək gərəkdir. Bunun üçün, dediyim

kimi, Səid Kürsini hazırlayıb ortaya çıxartdılar. O da təbliğatını apardı, özünün xəttini irəli sürdü, Nurçuluq təriqəti yarandı. Bu təriqətin ən böyük davamçıları Fətullah Gülənlə Rəcəb Teyyub Ərdoğan oldu. Bunlardan biri Nurçuluğun siyasi qanadını təmsil edir, bu Ərdoğandır. Ruhani qanadını da Fətullah Gülən təmsil edir. Ərdoğan Türkiyədə siyasi partiya yaratdı, hakimiyyətə gəldi, Fətullah Gülən də ona dəstək verdi. Sonra görüntü yaratdılar, hakimiyyəti bölə bilmədilər, ayrıldılar. Hə halda, yaratdıqları görüntü belədir. Mən onların düşmənçiliyinə inanmıram. Bu Amerikanın projesidir. Gülənlə Ərdoğan Türkiyə üzərində oyun oynayırlar. Orta Doğu Projesini həyata keçirmək üçün düşünülmüş bir ssenaridir. Lap onların arasında nə olsa belə, Amerika buna göz yumur. Başlıca məsələ onların hər ikisinin antitürkiyə ovqatlı olmasıdır, hər ikisinin Amerika projesi olmasıdır.

Şəfa: Tarix hər zaman düzgünü yazırmı? Siyasi hökmranlığın tarixin yazılmasında rolu varmı? Tutaq ki, indi Əliyevlər hakimiyyəti hökm sürür deyə, çox yerdə bizə Heydər Əliyevi böyük şəx-

siyyət kimi tanıdılar. Sizcə bu, gələcək nəsilə necə ötürüləcək, hər şey bu hakimiyyətin dağılması ilə dəyişiləcəkmi? Misal olaraq Əliyevləri göstərdim. Yəni tarixin yazdıqları istər bu günümüzdən yazılıb gələcəyə ötürüləcək şeylər olsun, ya da keçmişdən yazılıb bu günümüzdə ötürülənlər olsun, bunları düzgün hesab etmək olarmı?

Soylu Atalı: Hökmdarlar nəinki tarixi doğru yazır, heç nəyi doğru yazmır. Doğrular bizə saray tarixlərilə çatmır. Doğrular bizə ayrı-ayrı həqiqətsevər, insanlıqsevər insanların sandıq ədəbiyyatları ilə, eləcə də hökmdarların hərəkətləri, əməlləri ilə ilə çatır. Asif Atanın bir sözü var, tarix əslində qaralamadır, insanlığın tarixi yazılmayıb, başdan ayağa hökmdarlıq tarixi yazılıb, vəhşətin, eybəcərliklərin tarixi yazılıb. Bu açıdan yanaşanda tarix əslində zamanın diktəsini ötürür. Zamanın tələblərini, zamanın gedişini, zamanın ağrı-acılarını, zamanın yaşatdıqlarını ötürür.

Qaldı ki kiminsə cinayətlərinin sabaha necə gedib çatması ilə bağlı soruya, yəni konkret Heydər Əliyevin, eləcə də ondan öncəkilərin əməlləri ilə bağlı doğruların sabaha necə çatması məsələsi.

Mən qətiyyətlə deyirəm, heç bir cinayət, heç bir murdarlıq, heç bir vəhşilik, heç bir antibəşərlik, antiinsanlıq gizli qalmır, sabahdan gizlədilə bilmir. Hər şeyi, bütün sirlərin hamısını zaman açıb tökür, gələcək açıb tökür. Baxın, mən niyə deyirəm ki, insanın ən böyük yağısı özü olmalıdır. Əgər gələcək zamanın, gələcək soyların, ya da adamın özünün yaşadığı çağda başqa insanların bizi qınamasını, suçlamasını, bizi ifşa etməsini istəmiriksə, onda özümüz ya yanlışları ortadan qaldırmalıyıq, yanlışlar işləməməliyik, ya da yanlışlar işləyiriksə onları çağında özümüz döyərək ifşa etməliyik. Bu açıdan Asif Atanın Özüylədiyüs ideyası var. İnsan özünü görməli, özünü döyməli, özünü, fəlsəfi dildə desək, yenidən doğmalı, böyütməlidir. Bəşər tarixində bu cür addımlar, belə keyfiyyətlər çox azdır. Ən çox da bunlar bizə bəlli olan dühaların həyatında özünü göstərib. Məsələn, mən Tolstoyun adını özəllikcə vurğulamaq istərdim. Tolstoyun "Etiraflarım" əsəri var. O əsərdə Tolstoy çox önəmli məsələlərə toxunur. Əslində əlli yaşına qədər Tolstoy çox bəsit bir yazar olub, istedadı olsa da. Əsil Tolstoyçuluq əlli yaşdan sonra başlayıb. O özü bunu dönə-dönə

vurğu edib ki, mən heç kimə gərək olmayan əsərlər yazırdım, ancaq məni öyürdülər. Mən savaşlarda əsirləri öz silahdaşlarıma öldürtdürürdüm, əsir qadınları zorlamağa çağırırdım. Onların da məndən xoşları gəlirdi. Bir gün Tolstoy özünə sual verir. Mən kiməm? Həyat nədir? Mən niyə yaşayıram? Bu sorularına cavab tapa bilmir. Yazır ki, mən bunların cavabını Buddadan istədim, Şopenhauerdən istədim, elmdən, fəlsəfədən istədim, heç biri mənə cavab verə bilmədi. Fəlsəfə mənə dedi ki, biz elə sənin dediyin suallara cavab axtarıyıq. Hər şey Tolstoyun gözündə dəyərini itirib. Üç yol intihar etmək istəyib, ancaq içindəki həqiqət tələbi intiharın doğru olmadığını ona diktə edib. Həyatın anlamını anlamadan ondan əl çəkmək doğru deyil. Belə bir tələb oyanıb. Ondan sonra Tolstoyçuluq başlayıb. İndi Tolstoy çox böyük şəxsiyyətdir, dühadır. Olduqca səmimi bir dühadır. Şəxsən mən vurğulamışam ki, Asif Atadan sonra ikinci öyrətmənim Tolstoy olub. Bu adam o qədər səmimi olub ki, özünü görüb, özünü döyüb, yaradıb. Məsələnin önəmli çaları budur ki, insan özünü qurmursa, yaratmırsa, onda onun işi özünü gizləmək olacaq. Hər zaman hər

kəsdən özünü gizləyəcək. Ancaq yenə deyirəm, heç kim belə sirləri gizləmir, gizli saxlamır. Ən azından bilməliyik ki, biz özümüzü nə qədər gizləməyə çalışsaq da, qıraqdan görünürük. Bu gün toplum böyük məsələlərdə xeyiri şərdən, şəri yaxşılıqdan ayıra bilmir. Ancaq adi həyat gedişlərində hər kəs hər kəsi görür, tanıyır. Ona görə kim nə deyir desin, hara gedir getsin, zaman onun bütün eybəcərliklərini ortaya çıxardır. O cümlədən də Heydər Əliyevin, ya da bir başqasının. Heç kim deməsin ki, o, cinayətlər, vəhşətlər törədəcək, bunun üstünə örtük salacaq, heç kim də zamanın bir dönəmində bu örtüyü qaldırıb sirləri öyrənmək istəməyəcək. Ona görə də insan gərək üzünü gələcəyə tutsun, insan gərək elə yaşasın ki, ölçü heyvanlıqdan deyil, insanlıqdan olusun. Bizim də çağırışlarımız elə bu yöndədir, bu yoldadır. Tarix pislikləri yazıb, tarix hökmdarlar tarixidir, vəhşətlər, cinayətlər, qırğınlar tarixidir. Bundan sonra, ya da nə vaxtsa insanlığın tarixi başlayacaq. Mən hesab edirəm ki, Asif Ata İnsanlığa inam yaratdığı üçün, yeni bir sivilizasiya, yeni bir Yol yaratdığı üçün elə İnsanlığın tarixi də onun yaratdığı gündən yazılmağa başlayıb. Biz

Ocağımızda bu tələblərlə yaşayırıq, Ocağımızın da tarixini yazırıq. Buna görə mən gələcəyə çox nikbin baxıram. Yenə deyirəm, insan özünü gələcəkdə görmək istəyirsə, gələcəyi işıqlı görmək istəyirsə, bu günündə gələcəyi yaşamalı, gələcəyi bu gününə gətirməlidir. Belə bir çətin işi bacarmalı, belə bir çətin yükün altına girməlidir.

Şəfa: Türklərin Tanrıçılıq ideyasını necə oldu ki, ərəblərin Allahçılıq ideyasına qurban verdik? Allahçılıq ideyası bizə fərqli nə verdi ki, biz bu ideyanı tərک edib ondan tutduq?

Soylu Atalı: Tanrıçılıq ideyası bütün dünyabaxışlardan daha qədim sayılır, həm də daha üstün anlam daşıyır. Məncə, Tanrıçılığın yeddi min il tarixi var. Bəzi qaynaqlar daha qabağa gedirlər, Tanrıçılığın 10-15 min il tarixinin olduğunu deyirlər. Belə versiyalar var ki, hətta 40 min il qabağa gedib çıxır. Ancaq mən üzdə olan faktlara dayanıb yeddi min il hesab edirəm. Bu da istər Budizimdən, istər xristianlıqdan, müsəlmanlıqdan min illər qabaq yaranmış bir baxışdır. Qədim Şumer mifləri var, orda da Tanrıçılığa doğma çalar-

lar var. Mənə elə gəlir ki, onu da türklər yaradıblar. Göy məsələsi, Yer məsələsi, panteizm mənası daşıyan bir şeydir. Deyilir: öncə Yerlə Göy (An, Ki) bir idi, bunların Tanrı övladları olub, sonra onlar artıb-çoxalıb yerləşməyiblər. Anın damarını çərtirlər bıçaqla. O, iniltiyə uzaqlara çəkilir. Kidən ayrılır. Genişlik yaranır. Ancaq bununla belə, An heç bir vaxt öz səxavətini Kidən (Yerdən) əsirgəmir. Yerdə artıb çoxalmalar olduqca, insanlar doğma olduqca, genişləndikcə, Tanrı həşəratlar göndərir, onların başını təsərrüfata qatır ki, Tanrıya bərabər olmasınlar. Məncə, Semit dinlərində “Xeyir də, Şər də Allahdan gəlir” deyimi Şumer miflərindən qaynaqlanır. Söz yox, burada doğru olmayan bir çox şeylər var, Mifologiya olsa da. Bunlar öz yerində. Türklərdə də Tanrıçılıq məsələsi – Yerin, Göyün, Təbiətin ilahi mənə kəsb etməsi kimi götürülür, Göyün özü, Ucalığın özü qutsal sayılıb. Göyün işığı həyatverici hesab olunub. Buna görə də qutsal sayılıb. Tanrı Göyün özü, ucalığın özü olub – İşıqverən, həyatverən, yaşamverən. Söz yox, Tanrı da təkdir, birdir. Əlbəttə, bu, semitlərin adamabənzər qüvvə kimi təsəvvür elədiyini Allahçılıq ideyasından daha üstün,

daha qabaqcıl bir baxışdır. Bizim üçün ölçü deyil, ancaq onlardan üstündür.

Qaldı ki, Tanrıçılıqdan əl çəkib Allahçılıqdan niyə tutduq? Biz Allahçılıqdan heç vaxt tutmamışıq. Allahçılıq bizə zorla verilib, qılınc gücünə verilib. Turan Dursun var, Türkiyəli. O, din xadimi olub. Atası, babası da dindar olublar. Turan Dursun dinlə bağlı hər şeyi öyrənib. Ancaq gəlib çıxıb tarixin bir dönəminə – 670-740 illər. Yəni 70 illik bir dönəmlə bağlı dini qaynaqlarda heç bir bilgi əldə edə bilmir. Bilmirəm necə tapıbsa, 70 illik tarixi araşdırıb. Baxıb ki, ərəblər türklərə olmazın dərəcədə divan tutublar. Qətliamlar, soyqırımlar, nələr-nələr törədiblər. Orta Asiyada Küteybənin başçılığı altında nələr törədiblər. Bu tarixi biz əldə edib Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdırdıq: “Turan Dursun. İslamın Türklərə gəlişi” adında balaca kitab hazırladıq, yayımladıq. Dəhşətli faktlar var o kitabçada. Zülm, işgəncə sözə sığmır. At belinə qalxa biləcək yaşdan yuxarı gəncləri, kişiləri qırıb qılıncdan keçiriblər ki, dirəniş göstərə bilməsinlər. O dərəcədə amansız olublar, qoca-cavan fərqi varmadan qırıblar, qadınlara təcavüzlər ediblər. Elə eybəcərliklər ki, dillə deyiləsi deyil.

Azərbaycanda da Abbasilər elə əməllər törətdilər. Şərt qoymuşdular, siz İslamı qəbul eləmirsiniz, özünüz bilərsiniz, yəni öz dünyabaxışınızda qala bilərsiniz. Ancaq xərac, cizyə (can vergisi) ödəməlisiniz. Hər bir Azərbaycanlı bu torpaqda gəzdiyi üçün, havasını udub suyunu içdiyinə görə vergi verməlidir. Bütün bunlara Azərbaycanlılar razı olublar. Ancaq birinə razı olmayıblar: “Hər bir Azərbaycanlı ailəsi ərəb əsgərlərini bir gün, bir gecə evində saxlamalı, təmin etməlidir”. Olduqca acınacaqlı bir durum ki, evin cavan qızı, cavan arvadı, gəlini varsa, ərəb əsgərlərini təmin etməlidir. Azərbaycanlılar bu şərti qəbul eləmədikləri üçün İslamı qəbul ediblər. Baxmayaraq qəbul ediblər, xilafət sarayında göstəriş verilib, Azərbaycan qız-gəlinlərindən, ərəb əsgərləri, imkan düşdükcə uşaq dünyaya gətirsinlər, yaxın 20-25 ilə yeni soy əmələ gəlməli, Azərbaycan kimi verimli bir torpaq ərəb feodallarının əlinə keçməlidir. Ərəb əsgərləri, harda imkan düşürdü, qız-gəlinlərə təcavüz edirdilər. Qızın əri, oğlu, atası bu ərəb əsgərini öldürsəydilər, qarşılıq 5 can verməliydilər. Əgər bir evdə 5 adam tapılmırdısa, onda qohumlarından say düzəldilməliydi. Beləliklə, bir

ərəb əsgərinə qarşı beş baş kəsirdilər, beş ölüm faktı ortaya qoyurdular. Bizim yaşlı insanların deyimində belə bir söz qalıb: Ərəb öldü, qan düşdü. Biz İslamı qəbul etdik, ancaq azğınlıqlar yüzillərlə ortadan qalxmadı. 9-cu yüzildə Babək xilafətə qarşı döyüş başladı, 22 il. Sonra satqınlıq sonucunda tutulub edam edildi.

Bizim qız-gəlinlərimizdən dünyaya gətirdikləri ərəb övladlarından vergi almırdılar. Onları Peyğəmbərin soyundan sayırdılar. Yəni ərəblərdən törədiyi üçün vergi almırdılar. Onlara seyid deyirdilər. Bizim çağdaş dönəməməizdə də seyid sayılanlar var. Ancaq seyidlər də hamısı ərəbdən törəmə deyillər. O dövrdə ağır yaşam tərzi olan, dözülməz sürəci keçənlər gizləncə dəftərxanalarda adlarını seyid yazdırardılar ki, onlardan vergi tutulmasın, dolana bilsinlər. Ancaq həqiqi seyid sayılanlar ərəblərdən törəmişlərdir. Bax, bizim taleyimizdə belə bir eybəcərlik yaradıblar. Dini öz çıxarları üçün qullananlar tarixi araşdırıb öyrətmirlər, maarifləndirməyə getmirlər. Ona görə biz yüzillikləri gözüyumulu bir-birinə calayaraq gəlmişik. Təsəvvür edin, Xocalıda ermənilər qız-gəlinlərimizin başına nə oyun açdılsa, ərəblər bun-

dan betər eləyiblər. Ancaq ərəblərin ayaq qoyduğu torpağa bizimkilər gedib üzünü sürtür. Qutsal sayırlar. Ermənidən qat-qat amansız olub onlar, eybəcərliklər törədiblər. Bunu bizim yaddaşımızdan silirlər, silməyə çalışırlar. Ərəbin əlini, ətəyini öpürük. Məhəmmədi mənəviyyatımıza ata sayırıq. Torpağını qutsal sayırıq. Gedib onun torpağını qutsallaşdırırıq. Öz torpağımız gözümüzdən düşür. Öz vətənimizi öpüb göz üstə tutmuruq, qutsallaşdırmırıq...

Allahçılığı biz belə qəbul eləmişik. Tanrıçılıq Allahçılığa belə yenilib. Yoxsa biz könüllü şəkildə gedib Allahçılıqdan yapışmamışıq. Bütün bu faktları öyrətmirlər, tərsinə, bizdən hesab sormağa qalxırlar, sanki mən ərəblərə böhtan atıram. Bunlar, 90-cı illərdən sonra, Azərbaycan tarixində öz əksini tapsa da, inadla savunmağa çalışırlar. Ziya Bünyadovun da qatqı göstərdiyi, yüksək oxullar üçün hazırlanmış Azərbaycan tarixində bu dediklərimizin bir sıra çalarları öz əksini tapıbdir. Bunları araşdırıb öyrənmək gərəkdir. Qeyrət göstərib həqiqətləri üzə çıxaran tarixçilər gərəkdir, cahillərin onları kafir adlandırmalarından qorxmadan bu işləri görməlidirlər ki, millət öz tarixi faciələ-

rindən dərs götürsün. Niyə qorxursunuz dinsiz, imansız sayılmaqdan?! Sizi dinsiz sayacaqlar deyə millətin tarixi faciələrinə göz yummalı deyilsiniz ki. Mən çətinlikləri başa düşürəm. Məsələn, adamı qanmadan, bilmədən Allahsızlıqda suçlayırlar, bu da psixoloji etki yaradır. Ancaq dirənmək gərəkdir. Hansısa bir nöqtədə dayanıb qırmaq gərəkdir bütün bu zəncirləri, bu bağları ki insanlarımızı şüursuzluq, mənlisizlik boyunduruğundan çıxara bilək. Burada qeyrət göstərmək gərəkdir. Min ildir imkan vermirilər içimizdən yadlığı qırağa qoyaq. Belə şeyləri araşdırıb öyrənmək, dirəniş göstərmək gərəkdir ki, gənc soylarımızın içində yeni milli qüvvələr formalaşa bilsin. Yoxsa soylar bir-birini təkrar edir, yenilənmir, düşünmür.

Şəfa: Mənə, zəhmət olmasa, ocaqlar, pirlər, ziyarət yerləri ilə bağlı bilgi verin. Qəbir ziyarəti olmalıdırmı? Bu da dindən gələn bir qaydadırmı?

Soylu Atalı: Pirlər, ocaqlar, ziyarət yerləri köhnəliyin qalıqlarıdır. Qədimdə Animizm deyilən inanc olub, onun qalıqlarıdır. Hər şeydə, hər

yerdə ruh axtarmaq, bu ruhlardan kömək ummaq, hər şeyi onların yönətməsinə bel bağlamaq – bəsit bir dünyagörüşün qalıdır. İnsanlığın yaşamında böyük ideyalar olmadığı üçün bu günümüzə qədər gəlib davam edir.

O ki qaldı qəbirlərin ziyarət olunması məsələsi, burda da aşırı davranmalar (ifrata varmalar) var. Öləninin torpağını ziyarət eləmək bir gələnəkdir. Pis gələnək deyil. O, İslamdan qabaq da var idi, İslamdan sonra da olacaq. Ancaq hərə özündən bir fantaziya quraşdırır, artıq göstərgəyə çevirmək (reklam eləmək) üçün necə gəldi, oyunlar qururlar, ağlaşmanı təşkil edirlər, bunlar hamısı mənasız şeylərdir. Sakit, ləyaqətlə gedib qəbir torpağını ziyarət etmək, sükutla öləninin kimliyi ilə, mənası ilə ünsiyyətdə olmaq, xatırlamaq, öləninin xatirələri ilə xəyallara dalmaq pis deyil, olar.

Bir də var, böyük şəxsiyyətlərin qəbrini ziyarət etmək, bu bir az fərqli məsələdir. Şəxsiyyətin yad olunması, xatırlanması Vətəni, Milləti dərk eləmək məsələsidir. Dəyərləri tanımaq, yaşatmaq yönündə simgəsəl (rəmzi) mənə daşıyır...

Şəfa: "İnsanlığın İnam Yolu"nda Atanın bir düşüncəsi ilə bağlı yazmışınız ki, din qaranlığı kükrədikcə Ateizmə yol açır. Din bizi qaranlıq yola yönəldəndə doğrudanmı ateizmə aparıb çıxarır? Dinin qaranlığı deyəndə onun yalanlarını düşünürəm. Doğrudanmı, doğruları tapmaq əvəzinə o yalandan başqa bir yalana atlamış oluruq?

Soylu Atalı: Dindən bezən, yorulan adamlar Ateizmə gedib çıxır. Ancaq dinin yalanlarını dərk edən, müqəddəslikdən qopmaq istəməyən insanlar bəzən çaşqın duruma düşürlər, bəzən də özləri üçün daha doğru, daha uğurlu bir yol axtarırlar. Əgər insanlar bu axtarıqlarını tapa bilmirlərsə, onda inamsızlaşırlar. O da Ateizm kimi bir şeydir.

Şəfa: Zərdüştlük haqqında nə deyərsiniz?

Soylu Atalı: Zərdüştlük bütün dinlərdən qabaq yaranan bir dünyagörüşdür. Avropa erasından öncə 6-cı yüzildə yaranıb. Zərdüşt Güney Azərbaycanda meydana gəlib. Tanrıçılıq ideyasından qaynaqlanır. Yaranışın əsasında duran

dörd ünsürdən (torpaq, su, hava, od) birini – Od işığını inam düzəyinə qaldırıb, odun işıq mənasını əsas götürüb, hesab edib ki, od çirk götürmür, bütün çirkəbləri yandırır, həm də işıqlandırır. İnsan içindəki pislikləri Od İşığı ideyası ilə aradan qaldıra bilər. Onun inancının əsasında iki başlanğıc durur. Bu başlanğıclara görə şər daima xeyirlə savaşıdır. Ancaq Xeyir qələbə çalır. Burada xeyiri Hürmüzd – Od Allahı, şəri Əhrimən – Şər Allahı təmsil edir. Qaranlıqla İşığın döyüşü. Hürmüzd insan uğrunda, insanlıq uğrunda Şər təmsil olan Əhrimənlə döyüşür. Əzab çəkir, yorulur, yaralanır, gedib çaylarda yuyunur, odla, Günəşlə isinir, yaraları sağalır, yenidən Əhrimənlə döyüşür. İnsanın üzündə, duyğularında, gözündə, əlində döyüşür. Əhrimənlə döyüşür ki, insanın gözünə əyri olaraq qonmasın. İnsanın üzündə döyüşür ki, Əhrimən təkəbbür kimi oturuşmasın. Əlində döyüşür ki, insanın əlində oğurluq yaranmasın. Ürəyində döyüşür ki, Əhrimən insan qəlbində məkrə, pisliklə yuva salmasın. Bu baxış mifik əsaslara dayansa da, mənəvi cəhətdən örnəkdir, gərəklidir. Özündən sonra yaranan dünyabaxışlara, o cümlədən, İslama, Xristianlığa etki

göstərib, özündən sonrakılar ondan bəhrələnib yararlanıblar. Zərdüştü farsınkı sayırlar. Doğru deyil.

Zərdüştün Avestası 12000 dana dərisi üzərində yazılmış düşüncələrdir. Onları Makedoniyalı İskəndər Şərqə yürüş edərkən yandırır. İskəndərin müəllimi Aristotel olub. Atasının adı Filip olub. Aristotel Filippin dostu olub. İskəndərə başa salıb ki, sən Makedoniya mədəniyyətini (Ellin mədəniyyətini) Şərqə daşıya bilməzsən. Çünkü Şərqdə bundan qat-qat yüksək mədəniyyət var. Bu, Avesta mədəniyyətidir. O da onu yandırır. 7-9-cu yüzilliklərdə ərəblər bizim bölgəni işğal edərkən qalan nüsxələri, ələ keçən başqa ədəbiyyatları yandırırıblar. Ancaq bəlli bir hissəsi Zend Avesta adıyla çağımıza çatıb.

Midiya dövlətinin sonuncu başçısı Astiaq olub. Onun qızını fars kökənli Kambis alıb. Ondən Kir doğulub. O da babası Astiaqa qarşı üsyan qaldırır, onu devirir, hakimiyyətə gəlib. Sonra bütün yönətimi (üsul-idarəni) dəyişib, farslaşdırır. Ondən sonra hakimiyyətə oğlu gəlib. Onun da adı Kambis olub, atasının adını oğluna qoyub. Kambisin sarayında Ktesi adlı araşdırmaçı 17 il çalışıb,

Avestada da dəyişiklik aparıb. Kambis öz bacıları ilə ailə qurub. Ancaq Avestanın ailə qanunları buna yol vermirdi, dəyişdiriblər. İndi Zərdüştə ləkə vururlar. Zərdüştə ailə yüksək tutulub, ən dərin, ən yüksək səviyyədə qiymətləndirilib, qutsal sayılıb. Bu gün bir sıra Azərbaycan araşdırmaçıları Zərdüştü bizim saymırlar. Ancaq onun Azərbaycanlı olduğuyla bağlı qədim yunan tarixçisi Herodot da yazır, Diogen də yazır ki, Zərdüşt Midiya dövlətini yönətən altı tayfadan biri olan Maqların (Maq, Muğ, Muğan sözləri onların adıyla bağlıdır) əvvəlincisi idi... Zərdüştün qısa bioqrafiyası budur.

Şəfa: Sizin kitabınızda oxudum, Babəki bizə kürd əsilli, ya da müsəlman kimi tanıتماğa çalışırlar. Sizə görə Babək kimdir?

Soylu Atalı: Xoş gördük! Babək bizim üçün bənzərsiz bir dəyərdir. Babəki kimin necə tanıتماğından asılı olmayaraq, müsəlman deyirlər, kürd deyirlər, fars deyirlər, hər kəs özü bilər, nə deyir desin... Öncə, onu deyim, Babək müsəlman deyil. Mən yazmışdım, basın yayınında da çıx-

mışdı, deyirlər Babək müsəlmandır, adı Həsən olub. Babək necə müsəlman idi ki, onun daşdığı Xürrəmilik dünyabaxışı var idi. Bəs o müsəlman idisə, onda xürrəmilik nə idi? Bir adam eyni vaxtda iki inam, iki dünyabaxış daşıya bilməz axı. Xürrəmiliyin fəlsəfəsi vardı, xətti vardı, yolu var idi. Sonra, deyirlər adı Həsən olub. Olsun. Mənə də doğulanda ərəb adı qoyublar. Heç sevmədiyim addır. Ancaq biz doğulanda özümüz özümüzə ad qoymuruq. Bizə böyüklərimiz ad qoyur. Böyüklərimiz də müsəlmandır. Böyüklərimiz öz vərdişləriylə yaşayır. Babək doğulanda özünə ad qoymalı deyildi ki. Sonradan özü Babək adı götürüb. Dədə Qorqudda da ad qoymalar olub. Asif Atada da ad qoymalar var. Məsələn, mənim adım Soyludur. Ruhani mənada da mənə uyğundur, türkcədə də...

Babək təkəcə Milli Qəhrəman deyil. Babək həm də filosof idi. Asif Ata deyirdi, mən qəti əminəm Babəkin fəlsəfəsi vardı, yandırıb ərəblər onu. Çünkü Xürrəmilik adlı dünyagörüş varsa, onun fəlsəfəsi olmaya bilməzdi. Qəhrəmanlığın fəlsəfəsi olmaya bilməz. Babək Nəbi deyil, qaçaq deyil. Babəkin dövləti, bayrağı, ordusu var idi. Qayda-

qanunu, nizamı var idi, vətəninə sevgisi var idi, sınırları var idi. Yəni belə bir şəxsiyyətin fəlsəfəsi olmaya bilməzdi. Ona görə Babək, mən yazmışam, Qəhrəmanlıq, İdrakilik olayıdır. İdraksız qəhrəmanlıq olmur, düşüncəsiz qəhrəmanlıq olmur, kor-korana qəhrəmanlıq olmur. Mübariz İbrahimov gedib erməniləri qırıb, ona da qəhrəman deyirlər. Desinlər, mən onun varlığına sayğı duyuram. Ancaq qəhrəmanlıq tamam yüksək mənə daşıyır. Gedib erməniləri qırıb özünü qurban verib. Bu, fədakarlıqdır. Ancaq qəhrəmanlıq idrak məsələsidir, düşünülə-düşünülə atılan addımdır, böyük milli məsələdir, böyük ruhani məsələdir, böyük kimlik ortaya gətirən bir məsələdir. Mübariz İbrahimovda milli duyğu var, insani duyğu var, vətən sevgisi də var, söz yox. Bunu da mən qeyrət məsələsi sayıram.

Babək fərqli məsələdir, böyük şəxsiyyətdir, filosofdur, qəhrəmandır. Milli şüur qoruyucusudur. Baxmayaraq, Babək satqınlıq sonucunda ərəblərə yenildi. Bununla belə, milli qurtuluş faktıdır. Çünkü Babək bizə şüur verir, Babək bizə faciəni anladır, Bəbək bizə min il öncə baş verən ərəb eybəcərliyinin mahiyyətini anladır. Elə belə

məsələ deyil, xilafətin dayaqlarını sarsıdan Babək oldu. Altı dəfə ərəblərin, sayca qat-qat çox olan, ordusunu darmadağın edib. Bir orduya bərabər sərkərdələrini məhv edib. Azərbaycanı səfərbər edib. Şəmkirdən, Naxçıvandan, Qarabağdan, Təbrizdən, Xoydan, Ərdəbildən, hər yerdən səsinə səs verib bir araya gəliblər. Bəzz Qalasından başlayaraq, böyük hücumlar təşkil ediblər, döyüşüblər ərəb murdarlığına qarşı. Ərəblər çox murdarlıqlar gətirdilər bizə.

Şəfa: Xristianlıq İslam qədər cahillik yaratmadı. Bu gün Azərbaycanda daha çox yaranır cahillik. Nədir buna səbəb?

Soylu Atalı: Xristianlıqla İslamın tutuşdurulması məsələsi bir az mürəkkəb məsələdir. Xristianlığı qəbul edən dövlətlər (son dönəmlərin tarixini deyirəm) xristianlığı dövlətə yaxın buraxmadılar. Xristianlıq elmə də əngəl olmadı. Ancaq dünyanı yönətən güclər İslamın bizim içimizdən qırağa durmasını istəmirlər. Tərsinə, bizə qarşı İslamı qullanırlar. Çünkü güc onların əlindədir. Əgər güc bu gün Doğunun əlində olsaydı, bəlkə

də iş tərsinə olardı. Burada əsas olaraq siyasi prinsiplər götürülməlidir.

Şəfa: Bütün dinlərinmi təməl prinsipləri yalana əsaslanır?

Soylu Atalı: Hə. Bütün dinlərin özül prinsiplərində yalanlar var. Göyəl dinlərin özül prinsipləri daha çox yalana dayanır. İudaizm, xristianlıq, islam. Ondan öncə Budda olub. Buddada Nirvana ideyası var. Aximsa ideyası var. Nirvanaya görə mütləq ruhi sakitliyə yetmək gərəkdir. Dərindən yanaşanda bu ideyaya görə həyat sönməlidir. Ata deyir, eşq duyğusundan əl çəkmək olar?! Nə qədər ki yaşayırsan, həyəcanlanacaqsan da, heyrlənəcəksən də, kədərlənəcəksən də. İnsan bunlar deməkdir...

Aximsaya görə zorakılıq etmək olmaz, öldürmək olmaz. Genel anlamda qəbul eləmək olar, qarışqanı da öldürmək olmaz. Bu da yaxşı ideyadır, ancaq qanun kimi verib hökm etsən, gərək hərəkət eləməyəsən. Qarışqanı da öldürmək var, heyvanları da. Çünkü yaşadığca bunlar qaçılmaz olaraq qarşına çıxır. Özünü doğrultmur. Hər halda,

semit dinlərindəki qədər zərərli deyil, ancaq əsas-sızdır.

Şəfa: Darvin nəzəriyyəsi ilə bağlı nə deyərsiniz?

Soylu Atalı: Darvinin növlərin təsnifatı ilə bağlı dedikləri nə varsa, doğrudur. İnsanla bağlı dediği, meymun məsələsi, yanlışdır. Meymunun mənası meymunluqdur. Meymun insana oxşaya bilər, ancaq meymunluq dönüb İnsanlıq ola bilməz. İnsanlıq bizim daşdığımız mənadır. Onu insan daşıyır. Heyvan elə bir məna daşımır. O ki qaldı dinə yanaşması. Ateistcə bir yanaşmadır. Biz Ateizmi doğru saymırıq. Ateizm materializmin nəzəri ideologiyasıdır. Hər şeyi maddi əsaslara bağlayırlar. Mənanı danırırlar. Dünyanın Məna üstə uyumunu rədd edirlər. Onlara görə hər şey materiyadır, hər şey maddidir. Biz bunu doğru saymırıq. Dünyanın dünyadan böyük Mənası var. Asif Atanın təliminə görə bu, Dünyalıqdır. Həyatın həyatdan artıq Mənası var, İnsanın insandan böyük Mənası var. Bunları danmaq mümkün deyil.

Şəfa: Siz Mütləq deyəndə bunları nəzərdə tutursunuz?

Soylu Atalı: Hə. Mütləq, yəni Dünyanın Dünyadan Böyük Mənası! Məna adam kimi deyil. Danışmır, Məhəmmədin Allahı kimi əsəbləşmir, qəzəblənmir, hədələmir. Dili-ağzı yoxdur, qulağı, gözü yoxdur. O, Qüdrətdir! Bu Qüdrət İnsanda İnsanlıq kimi var, həyatda Həyatlıq kimi. Dünyalıqda həm Həyatlıq var, həm də İnsanlıq var. Yəni Məna birdir. Həyatlıq, İnsanlıq, Dünyalıqdadır, ayrıca deyil.

Şəfa: Mümkünsə bir qədər də kürdlər haqqında bilgi verin.

Soylu Atalı: Doğrusu, kürdlərlə bağlı geniş bir araşdırmam yoxdur. Eyni halda, kürdlərin bəşər tarixində elə bir rolları da yoxdur. Elə bir dəyər yaradan, dövlət yaradan bir toplum da deyil. Bizim ölkəmizdə orta çağlarda olub Şəddadilər filan, bunu qısa müddətli qurublar, hakimiyyətdə də kürdlər olub. Ancaq dediyim kimi, bəşər tarixində kürdlərin elə bir yeri, rolu, qatqısı olmayıb.

Bunlar Doğu deyilən bölgənin bir neçə dövlətində var. Məsələn, Türkiyədə, İraqda, Suriyada var, Güney Azərbaycana köçürülmüş kürdlər var, İranda onların özlərinin tarixi yaşadıkları torpaqlar da var. Ancaq tarixi torpaqlar deyəndə, onlar İran coğrafiyasında yaşayırlar, orada onların dövləti olmayıb. Məsələn, bizim Quzey Azərbaycanda avarlar, ləzgilər yaşayan kimi, onlar da orada etnik toplum olaraq yaşayırlar.

Necə ki, İzrail dövləti yaratdılar ki, Orta Doğuda ərəbləri yönətə bilsinlər, basqı altında, parçalanmış durumda saxlaya bilsinlər. Sonra türklərin genel birliyinin qarşısını almaq üçün, Adriatikdən Uzaq Sibirə qədər olan bir coğrafiyada Türklərin quru sınırları olmasın deyə, Azərbaycan torpağında erməni dövləti yaratdılar. Bunu da bolşeviklər yaratdı. Ona qədər Çar Rusiyası Zəngəzura, İrəvana, Qarabağa çoxsaylı ermənilər köçürmüşdü. Getdikcə saylarını artırdılar, gətirib bir dövlət formasına çıxarda bildilər.

Yenidən Türkiyəni parçalamaq üçün, Azərbaycanı bütövləşməyə qoymamaq üçün, yenə də ərəblərin də birləşib gücə çevrilməmələri üçün, bunların arasında Kürdüstan dövləti yaratmağa

çalışırlar. Sırf siyasi məqsədlə araya gətirdikləri bir oyundur. Kürdlərin içində də belə qıraq güclərə cavab verən adamlar, söz yox, tapılır, onları da ayağa qaldırırlar, hazırlayırlar, təşkilatlar şəklində Kürdüstan dövlətini yaratmaq üçün işə salmağa çalışırlar.

Mən mətbuatda dönə-dönə yazmışdım, Ərdoğanın hakimiyyətə gəlməsi türklüyə böyük zərbə vurdu. Sovetlər dağılandıqdan sonra Ərdoğanı aşama-aşama hazırlayıb hakimiyyətə gətirdilər. Atatürkün vəsiyyəti vardı: bir vaxtlar Sovetlər dağılacaq, o zaman bağımsızlıq əldə edən türk dövlətləri yiyəsiz qalmasınlar deyə, Türkiyə, oturuşmuş bir dövlət olaraq, onlara yiyə çıxsın. Ancaq Ərdoğanı hakimiyyətə gətirməklə Türkiyənin səmtini dəyişib yalançı İslam birliyinə doğru yönəltdilər. Buna görə Türk Birliyi arxa plana keçirildi. Burada da Heydər Əliyevi gətirdilər hakimiyyətə. Türk Birliyinin qarşısını o da burada aldı. Yalançı Azərbaycançılıq ideologiyasını ortaya atdı, türk adını, türk sözünü dövlətin adından götürdü. Bir sözlə, yaranmalı olan Türk Birliyinin qarşısını ala bildilər, ya da gecikdirdilər.

Beləliklə, uluslararası güclərin, dünyanı yönə-tən dörd imperiyanın (Amerika, Avropa Birliyi, Rusiya, Çin) hər birinin istəyinə, çıxarlarına uyğundur Kürdüstan dövlətinin yaranması. Çinin türklərlə sorunu var. Doğu Türküstan Çinin əsa-rətindədir. Uyğur türklərinin çox böyük ərazisi var, türklər birləşərsə Çin parçalana bilər. Türklər birləşərsə Rusiya parçalanar, çünkü Rusiyanın içi bütövlükdə türklərdir. Avropa Birliyinə sərf elə-mir, dediyim kimi, Adriatik dənizindən Sibirə qə-dər olan bir zonada, iki qitənin orta zolağında Türk Birliyi yaranarsa, Avropa Birliyi öz gücünü, önəmini itirər. Amerika da onun kimi.

İranla biz öz coğrafiyamızda sınırlar əmələ gə-tirmişik, bizim farslarla sorunumuzu qoruyurlar ki, yeni güclü bir dövlətimiz yaranmasın. Yəni bütün bu yolları bağlamaqla siyasi güclər öz plan-larını gerçəkləşdirməkdədirlər. Yenə də mən ümi-dimi üzürəm. Türk Birliyinin yaranacağına ümid bəsləyirəm. Ancaq Türk imperiyasının ya-ranmasını alqışlamıram. İmperiya xalqlara qarşı-dır. Türk Birliyini xalqlara qarşı düşünmək ax-maqlıq olar. Türk ona görə birləşməlidir ki, bəşər varlığında öz yerini bəirləyib qorusun. Bəşər mə-

dəniyyətinə öz qatqısını verə bilsin. İmperiya təbliğatı qorxulu bir şeydir. Süni şəkildə insanlarımızın şüuruna belə əngəllər əkirlər. Bu əngəllərdən zaman-zaman çıxmağımız gərəkdir, bir insan olaraq, millət olaraq. Ancaq buna böyük zaman tələb olunur. Çox məsələlər uzanacaq, hər şey bizdən asılı deyil, biz əlimizdən gələni eləyirik ki, insanların şüurunda, mənəviyyatında dəyişikliklər getsin. Dünyanın bir guşəsində bu məsələnin oturmaması, genişlənməsi, tarixi əks-sədalara çevrilərək hər yerə yayılsın. Məsələ burda bizim təşkilat olmağımız, ya da, çoxluq təşkil etməyimiz deyil. Burada ideya əsas götürülməlidir. Bu prinsiplərin hər yerdə, hər şeydə, hər məsələdə doğru, yalansız olması gərəkdir ki, dünyada əks-səda doğura bilsin.

Şəfa: Siyasət nədir, Ocaq olaraq nə dərəcədə siyasətə yaxın, ya da uzaqsınız? Ümumiyyətlə, siyasi hakimiyyət dəyişikliyinə müsbət sonuclar verməsi üçün siz deyən proseslər mütləq getməlidir?

Soylu Atalı: Siyasət insani qanunların bütöv işləməməsi deməkdir, insani qanunların gerçəklikdə, yaşamda etki göstərməməsi deməkdir. Siyasət insani qanunların, insanlığın sarsılmasından ortaya gəlib. Bir yerdə ki, biclik var, kələk var, öz çıxarlarını düşünmək var, bu elə siyasət deməkdir. Bu İnsanlığın həyata keçməməsi nöqtəsindən başlayan gedişdir. Mən bununla bağlı belə yazmışam: "Siyasət insanlığın yıxıldığı nöqtədir". Ədalət olmayanda, həqiqət, doğruluq olmayanda, insanın haqları ödənməyəndə o aldadılır, ayrı şeylər vəd olunur. Siyasət budur. Siyasət həyatda, insanlararası münasibətlərdə var. Hər kəs öz çıxarını düşünür, heç kəs başqasının haqqını görmək istəmir. Bu, dövlətlərarası münasibətlərə də daşınıb, xalqlararası münasibətlərdə də özünü göstərir.

O ki qaldı hakimiyyət dəyişikliyi üçün bizim dediklərimizin gerçəkləşməsi məsələsi. Düşünürəm, bu məsələ yaxın zamanların işi deyil. İndi dövlətimizin başına kim gəlir gəlsin... söz yox, hamımız istəyirik milli hakimiyyət yaransın, milli düşünənlər gəlsin hakimiyyətə. Ancaq necə? O milli olan hardadır? – Yoxdur axı. Bununla belə,

demirəm bu hakimiyyət dəyişməsin, dəyişsin. Bu rejim dəyişməlidir. Bunun yerinə gələn tam milli mi olacaq, bizim istədiklərimizi həyata keçirəcəkm i, deyə bilmərəm. Bundan bir az yaxşı olacaq, bir az pis olacaq, ya belə olar, ya elə olar. Onsuz da bütün hakimiyyətlər dəyişə-dəyişə gedir, nə vaxtsa bu da dəyişiləcək. Dünyada da belədir. Bizdən asılı olan, olmayan məsələlər var. Biz demirik, beş-on günə bu hakimiyyət də dəyişiləcək, uğurlu bir hakimiyyət gələcək, hər şey də yaxşı olacaq. Belə bir vəd vermirik, verə də bilmərik. Ancaq bu proses xalqın içində getməlidir, bizim prinsiplər, ideyalar yayılmalıdır, oturmalıdır. Bizim üçün ayrıca sonuc yoxdur, bizim üçün sonuc prosesin davam edib həyata keçməsidir. Hər bir insan anadan doğulur, ancaq kamil doğulmur, özüylə genində daşdığı, keçmişindən gələn qüsurlarla da doğula bilər. Ancaq bu doğuluşdan gələn qüsurlarını aradan qaldırması üçün elə bir ortam qurulmalıdır, yeni ölçülər olsun. Yəni köhnə ölçülər, antiinsani ölçülər deyil, insani ölçülər olsun. İnsani ölçülərə dayanıb da öz ömrünü, öz düşüncəsini, öz münasibətlərini dəyişə bilsin. Yəni belə yaranmalıdır, belə formalaşmalıdır.

Zaman gələr, xalqın içində bu proseslər gedər, milli düşüncə formalaşar, milli şüur formalaşar, bu şüurla yetişən gənclik formalaşa bilər. Onlar hakimiyyətə gələrsə, daha yaxşı, daha uğurlu olar hər şey. Ancaq heç vaxt hakimiyyətdən mütləq nəşə gözləmirəm. Nə qədər ki, bu ümumbəşəri prinsiplər həyata keçməyəcək, oturuşmayacaq, nə qədər ki ölkələrarası münasibətlər normal insani axara düşməyəcək, ideyalar ölçüdə öz yerini tapmayacaq, insanlaşma, insani qanunlar ölçü əmələ gətirməyəcək, demək olmaz ki, gözləntilər özünü doğruldacaq. Bu, dediyim kimi, elə bir prosesdir ki, həyatımızda genişlənməli, yaşamalılı, xalqın şüurunda dəyişiklik aparmalıdır. Biz bunu istəyirik. Ancaq deyə bilmərik ki, qabaqca insanlaşma olsun, sonra hakimiyyət dəyişsin, ya da tərsinə, hakimiyyət dəyişsin, sonra insani qanunlar həyata keçsin. Məsələn bu cür qoya bilmərik. Biz hesab edirik ki, insanlaşma hakimiyyət dəyişikliyinədən öncə, sonra deyil, insanlaşma əbədi bir prosesdir, bu xalqın içində getməlidir. Bu ölçülərə, bu kriteriyalara dayanıb insanlar dəyişiləcək, milli qüvvə formalaşacaq, milli düşüncə formalaşacaq, hakimiyyətə gələcək, hakimiyyətdə prinsip-

lər dəyişiləcək. Bu, İnsanlaşma adlı əbədi prosesin içindən çıxan bir gediş olacaq. Hakimiyyətin dəyişməsi, hakimiyyətə gələnlərin hansı düşüncə, hansı ideya daşıyıcısı olmaları çox önəmlidir. Bir az mərifəti, qanacağı var, bir az özündən öncəkindən yaxşıdır, biz belə şeylərə bel bağlaya bilmərik. Ona görə deyirəm, insan hansı ölçüyə dayanıb, hansı kriteriyələrlə tərbiyələndirilib hakimiyyətə gəlir, bu çox önəmlidir.

Biz düşünürük, insanlaşma ideyası yayılmalı, ağıllara hakim olmalıdır. Bundan sonra insan milli, insani kimliyini dərk edir, öz növündən olanlarla birgə yaşayışın önəmini dərk edir, ona əməl edir.

Şəfa: Günaydın, Soylu bəy. Mən sizin hər bir izahınıza diqqətlə qulaq asıram. Ancaq sizə öncədən də dedim, qarışıq suallar içərisindəyəm. Ona görə bəzən suallarımı konkretləşdirə bilmirəm. Hər hansı bir izahınıza qulaq asıb cavab tapıram, sonra o cavabın da içindən başqa bir sualım yaranır. Ona görə bəzən çətinlik çəkirəm.

Öncə din haqqında öz düşüncələrimi deyim. Məncə, bu yöndən yanaşsaq, mənim üçün aydın-

laşdırmaq daha asan olar. Dini bir ara başladım öyrənməyə, namazı öyrəndim, kitabları oxudum. Bir ara dediyim də hardasa 10-12 il bundan öncədir. Bizim qohum var, namaz qılan idi, ona dedim. Başladım onun araçılığı ilə kitablar əldə etməyə. Öncə namazı öyrənməklə başladım. Namaza başlayanda hələ başqa dini kitablar oxumamışdım. Namaz da mənə bir rahatlıq gətirirdi, düşünürdüm ki, bunu öncələrdən etməliyəmmiş. Ya da nəyəsə tapınıb irəliləmək mənə rahatlıq gətirmiş kimi düşüncəm yarandı. Ola bilər hesabat verirəm deyə, mənə rahatlıq gətirirdi, bilmirəm. Söz yox, o vaxt sizə rast gəlsəydim, bu düşüncələrlə o vaxt rastlaşsaydım, Yaradana hesabat verməkdən daha önəmli olan özümə hesabat verməyi seçərdim. Bu yolu seçərdim yəqin ki... Sonra başladım kitabları oxumağa. Bunlar da bir-birindən ayrı imiş, şiə, sünni kitablarında fərqlər çoxdur. Bu kitablar mənə, yəqin ki, şiə məscidindən gəlirmiş. Oxuduqca suallar yaranırdı. Bizim qohuma da elə yanaşırdım, elə bil, məscidə gedib-gələnə orda xüsusi bilik verilir. O vaxtlar elə düşünürdüm. Ona, bir bilik adamı kimi, suallarımı verirdim, çox yerdə də izahları şübhəli qalırdı. Yenə də da-

vam elədim, filan imam, filan peyğəmbər haqqında olan kitabları da oxudum. Mənə qəribə gələn o idi ki, kitabları oxuduqca şübhələrim artırdı. Nə bilim, rəvayətə görə filan döyüşdə bu oldu, o oldu, mələklər gəlib kömək elədi, bunlar döyüşü qazandılar, filan. Mən bunlara inana bilmirdim. Nə oldu, bu mələklər elə bircə bu döyüşlərə gəldi? Təbii ki, bu sualların cavabı da yoxdur. Deməli, ona suallar verirdim, hansından ki, bir az bilgisi vardı, bir-iki hədisnən izah verirdi, hansını ki, bilmirdi ötürüb yola verirdi. Təsadüfən başqa bir qohumumuzun evinə getmişdim. Onların da bir dindar tanışı vardı. Onlarda da onun gətirdiyi kitablar vardı. Bu kitablar da sünni məscidindən imiş. Başladım onları oxumağa, gördüm, öncə oxuduğum çox şeyi bu kitablar yalanlayır. Ayrıntılar çox idi. Bu ayrıntılara girməyi heç sevmirəm. Ancaq onu deyim, məsələn, şiələrdə namazın üç vaxtda qılınması doğru göstərilir, peyğəmbərdən gələn hədislərlə əsaslandırılır. Gəlirəm sünni kitabının yanına, yenə peyğəmbərdən hədislərlə izah edir ki, yox namaz üç vaxt qılına bilməz... Belə çoxlu sayda ayrıntılar lap şübhələrimi artırdı. Bunun bir izahı olmalıydı, ya qılına bilər, ya

qılına bilməz. Necə yəni, peyğəmbər ona bir ayrı izah verir, buna bir ayrı izah. Ya da, şiələrin kitabında xəlifələrin içkili halda namaza gəldiyi göstərilir, yəni onlar dindən sayılmır. Sünnilərin kitabından oxuyuram, xəlifələr din yolunda böyük işlər görmüşdür. Bu kimi xırdalıqlar uzanıb gedir. Ən son qəza-qədər haqqında soruşdum. O da təbii ki, bunu izah edə bilmədi, imam Əlidən belə bir şey dedi: “qəza-qədər haqqında çox şey sorusmayın, çox şey bilməyə çalışmayın”. Axı bu cavab deyil... Sonra, Quran kitabına gəlinəcə. O qohum mənə dedi, sən bunu ərəbcə oxusan daha faydalı olar, bunun savabı daha böyükdür. Mən də dedim, ola bilər savabı olsun, ancaq nə oxuduğumu başa düsməliyəm axı.

Quranın tərcüməsini oxumağa başladım, öyrənmə həvəsim də vardı, ərəb hərflərini də öyrəndim, Quranı ərəbcə oxuya bilim deyə. Hərfləyib oxumağı öyrəndim. Quranı oxuduqca o qohumdan bəzi şeyləri soruşurdum. Əslində sadə şeyləri çox mürəkkəbləşdirir, yox, biz bunu başa düşə bilmərik, bunların hərəsində bir ayrı hikmət var, filan cümlənin arxasında nələr gizlənir, bu, bəlkə də neçə min il sonra bilinəcək. Axırda əlimə bir

kitab keçdi. Kitabın adı yadımda qalmayıb, təriqətlər və məzhəblər idimi, yadımda qalmayıb. Bu kitabı oxuyandan sonra çox təəccübləndim. Bir dində nə qədər xırdalıq və ayrıntı ola bilər. Bir şey ya olub, ya olmayıb, ya o yana olmalıdı, ya bu yana. Mən hansına inanım? Yəni şübhə oldusa, mən artıq o yolda irəliləyə bilmirəm. O kitabdan sonra dini kitablar oxumağı ümumiyyətlə bağladım. Ondan sonra, keçən dəfə dedim sizə, kitaba olan inamım da azaldı, internetdə olan məlumatların da çoxuna inanmıram. Kitabdan da xeyli uzaqlaşdım. Din məsələlərini burada bir qırağa qoydum deyə bilərəm, ancaq namazı, bir də dua etməyi özümlə gətirdim. Deyim ki, buna indi də davam edirəm. Bilmirəm, bunu nə vaxta qədər davam edəcəm, indi də namaz qılıram, dua mənimlədir. Bilmirəm niyə bu belədi, bəlkə də lap öncədən məndə yaradılmış sadə inamdan irəli gəlir. Namazla dua məni çox şeydən qurtardı deyim, çox şeydən çəkindiridi deyim, bilmirəm nədirsə, bunu hələ də davam edirəm. Sonra bu şübhəli suallar qaldı ordan. Sonra mən bu sualları, özlərinə dindar deyənlərdən, bir az oxumuşlardan soruşmaq istədim. Tez də vaz keçdim. Dü-

şümdüm ki, belə adamlara sual verəndə İslamı öymə yönündən cavablandırırılar sualları. Yəni elə bir izah verirlər ki, mən sadəcə İslama doğru gədim, doğrular qalır bir qıraqda.

Sizin haqqınızda eşidəndə, açığı deyim, ilk təəssüratım, münasibətim yaxşı olmadı. Bağlantı qurmaq istəyim də olmadı. Ancaq içimdə yaranan suallar məni rahat dayanmağa qoymadı. Birinci "İnam Soracağında" kitabınızı oxudum, kitabdan sonra bir az düşüncəm dəyişdi. Sonra sizin "Haqqın Yolu" verlişində "Mütləq olanı din uyduzur, ateizm isə inkar edir" başlıqlı görüntünüzü izlədim. Ondan sonra qərara gəldim, sizinlə bağlantı qurum. İndi də siz danışdıqca, elə bil, mən iki aşamanın arasında qalmışam. Bilmirəm o yana addım atım, ya bu yana. İkisinin arasında çaşıb qalmışam. Ona görə suallarım da dolaşıqdı.

Suala gəlincə, mənə aydın olmayan nədi? Tutuq ki, İslam dini bizə deyir dünyanı Allah yaratdı, biz də ona ibadət etməliyik. Bəs siz necə izah edirsiniz? Dünya yarandı mı, ya öncədən var idimi? Hansısa bir varlıq mı yaratdı? Siz Mütləq deyəndə, Həqiqət deyəndə, mən belə başa düşürəm

ki, o Mənanı nəzərdə tutursunuz. Yəni Yaradılışı necə izah edirsiniz?

Soylu Atalı: Günaydın! Dinlədim söhbəti. Çox ciddi, doğrucu rahatsızlıqların var, məni yaxşı etkiləyir. İlk dəfədir özünə qarşı səmimi tələblərlə yanaşan bir gənclə qonuşuram. Yəni başlanğıcdan özü ilə səmimi olan. Şəxsən mən özümlə səmimi olmağa çox gec başlamışam. Çünkü düşünə bilməmişəm. Çünkü düşünmək istəməmişəm. Çünkü düşünməyə gücüm də çatmayıb, belə də deyə bilərəm. Ancaq insan özünü, çevrələndiyi ortamı, dünyanı dərk eləmək istəyilə çaba göstərirsə, o, hardasa, hansısa bir müsbət sonuca varır, varacaq. Əslində insanın hədəfi də bu olmalıdır. Mənim öyrəndiyim, dərs aldığım Asif Ata da, Tolstoy da (bu ikisindən mən daha çox dərs almışam. Ancaq onu da deyim, Tolstoy mənim üçün Asif Ata ilə paralellik yaratmır. Mən Ruh dərslərini yalnız Asif Atadan öyrəndim) özlərinə həmin sualları veriblər. Mən kiməm? Həyat nədir? Dünya necədir? Həyat niyə var? Bu sualları verib cavab tapmağa çalışıblar. Tolstoy köhnə gələnləri öz ideyası ilə davam edib, Asif Ata yeni gələnlər

yaradıb. Haşiyə kimi deyim, Tolstoyun adını ona görə çəkirəm ki, yeni sualın yaranmasın ki, Atadan başqa heç kimdə belə çabalar olmayıbmı?!

İndi bunlardan çox-çox sonra mən də özümə bu sualları verdim. Yəni onları təkrar etmədən, bu suallar mənim içimdə qaçılmaz olaraq yarındı, cavab istədi. Yoxsa onlar konkret özlərinə bu sualları veriblər deyə, mən də bu sualları özümə verim düşüncəsinə gəlmədim. İnsanın özünüdərək məsələsi olduqca gərəkli, həm də olduqca çətin bir məsələdir. Gərəkliliyi nədədir, çətinliyi nədə? Çətinliyi ondadır ki, bir insan özünü dərk eləmək istəyirmi? Hər adam özünü dərk eləmək istəmir, bunu da deyək. Özünü dərk eləmək istəmir, heç nəyə qarışmır, Allahın işinə qarışmaq olmaz deyib keçir. Hər şeyi, süni şəkildə asanlaşdırmağa çalışır. Bu da insana yaşamında mütilik, acizlik gətirir. İnsan necə var elə qalır, balaca qalır. Dünyaya niyə gəldi, niyə getdi, onun üçün bir önəm kəsb eləmir. Axı biz həyata niyə gəlmişik? Söz yox, biz öz istəyimizlə gəlməmişik. Bəs necə olur, biz niyə gəldik, niyə getdik? Doğrudan da, bir əşya kimimi düşünölmüşük biz? Doğrudan da, bir həşərat ömrü kimimi düşünölmüşük biz? Gəldik,

görsəniş missiyamızı başa vurduq, sonra da yox olub getdik. Belədirmi? Belə ola bilməz. Bu nöqtədə dayanıb bizə həqiqətləri heç kim öyrətmədi, öyrətmir. Dinlər bu nöqtədə bizə heç nəyi öyrətmədi, nəinki öyrətmədi, öyrətmək istəmədi. Bizi bu nöqtədə daha da azdırırlar, bizi bu nöqtədə daha da sapdırırlar. Allah anlamı ilə bizim aramızda bir sınır çəkirlər, bizi balaca saxlayırlar. Bizi suçlu saxlayırlar. Ona görə biz xoşbəxtliyin nə demək olduğunu anlamırıq, dərk eləmirik. Ona görə dünya əyildikcə əyilir, dünya gözdən düşür, dünyaya doğrudan da, dinlərin dediyi kimi, fani olaraq bizim aqlımızda qalır, bir heç olaraq, beş günlük olaraq...

İndi keçək məsələnin bir az dərinliyinə. Dünya yox yerdənmi yarandı? Səmavi, yəni göyəl dinlər (bəzi sözləri həm ərəb-fars, həm də türkcə işlədirəm ki, türkcə işlətdiyim sözlərlə dediyim anlaşılmasa, dilimizdə oturmuş alınma sözlərlə anlaşılsın. Məsələn, səmavi sözündə səma fars sözüdür, göy türk sözüdür) belə deyir: "Dünya öncə yox idi, Allah var idi. Sonra Allah onu bir baxışla altı günə yaratdı. Ancaq bu altı gün bizim həyatımızda yaşadığımız günlərin altı günü ilə eyni de-

yil, bu bizim həyatımızın neçə milyonlarla misli deməkdir". Belə bir cəfəngiyyat uydurur, heç bir elmi əsası olmayan, doğruluğu heç nə ilə isbatlanmayacaq bir şəkildə. Mən də düşünürəm, sual verirəm, necə yəni öncə heç nə yox idi? Necə oldu yoxluqdan varlıq yarandı? Axı bu elmə, idraka, düşüncəyə uyğun bir şey deyil. Allah bir ismi-əzəm oxudu, ol dedi, kainat əmələ gəldi... Cəfəngiyyat! Halbuki zaman-zaman elm bizə ayrı şeylər sübut elədi, qalaktikaların dəyişilməsi, genişlənməsi olanaqlarını izah elədi. Kainat cisimlərində gedən prosesləri izah elədi, bunu bu gün də izah eləməkdədir, bu gün də öyrənməkdədir. Bunlar onu göstərir ki, bu məsələlər ismi-əzəm oxumaqla olan bir şey deyil. Asif Ata bunları birlərək bu düşüncəyə gəldi ki, Yoxluqdan Varlıq yarana bilməz, Dünya Əzəlidir. Əzəlidir, yəni öncəsi (əvvəli) yoxdur, yəni sıfır nöqtəsindən başlamayıb, olmayan vaxtı olmayıb.

Bir dəfə Kürdəmirdə məktəbdə görüş keçirirdim, bir müəllim mənə sual verdi, niyə siz elə düşünürsünüz ki, dünyanın olmayan vaxtı olmayıb? Dedim, bəs siz niyə elə düşünürsünüz ki, dünya

öncə yox idi, sonra oldu. Deyir, siz də düz deyirsiniz...

Necə yəni sən düşünə bilirsən ki, dünya yox idi, sonra yarandı, mən düşünə bilmərəm ki, bu dünyanın olmayan vaxtı olmayıb. Hansımızın məntiqi doğrudur? Sənin məntiqin deyir ki, yoxluqdan varlıq yarandı. Heç nədən birdən-birə ucuz-bucaqsız kainat yarandı. Burada məntiq yoxdur axı. Meta qalaktika sistemi var, kometa ulduzu var, quyruqlu ulduz deyirlər. Onun böyüklüyü bizim Günəşin böyüklüyündən 3000 dəfə böyükdür. Bizim Günəşin istiliyindən 9000 dəfə çoxdur istiliyi. Öncə bunlar yox idi, birdən-birə yarandı nə deməkdir?! Ona görə Ata deyir ki, dünyanın olmayan vaxtı olmayıb, əzəlidir, sadəcə olaraq, dünyadakılar məhv olur, kainatdakı ayrı-ayrı nəsnelər dəyişilir, məhv olur, yeniləri yaranır. Ancaq bu yoxdan olmur, kainatın özündən, özünündəkilərdən yaranır. Məsələn, bir ulduz hansısa proseslər sonucunda dağılır, ancaq bu, mütləq yox olmur. Bu ulduzun dağıntıları, kütlələr-filan yenisini əmələ gətirir. Yeni proseslər gedir, başqa bir ulduz əmələ gəlir. Yəni özündən əmələ gəlir, yox yerdən, yoxluqdan əmələ gəlmir. Yaranış,

Doğuluş adlanan bir proses var. Yaratma yox, Yaranma. Biri var Yaradır, biri var Yaranır. Din deyir, Dünyanı Allah yaradır. Asif Ata deyir, Dünya özündən yaranır. Yəni dünyadakılar yaranır. Çox böyük fərq var burada. Doğuluş, Yaranış prosesinə dayanıb deyə bilirik ki, məsələn, dağ əmələ gəlir, çay əmələ gəlir, bulaq əmələ gəlir, ağac bitir, ot bitir, insan əmələ gəlir. Ancaq hamısı planetin özündə yaranır. Yox yerdən yaranmır, yaradılmır. Varlıqdan yaranır. Bir dağ uçur, nə vaxtsa başqa bir dağ əmələ gəlir. Yəni bu bir dağın uçması Dağlıq anlamının yox olması demək deyil. Bir çay olmaya bilər, ancaq bu Çaylıq anlamının aradan qalxması deyil, yenə də çay əmələ gələcək, yenə bulaq əmələ gələcək. Bir insan ölürsə, o demək deyil ki, daha insan doğulmayacaq. Yenə doğulacaq. Bax, Mənanın qüdrəti budur. Məna sonsuz olaraq təzahür edir, görsənişə gəlir, gerçəkləşir, ancaq özü olaraq qalır. Bunu anlamaq üçün bir misal çəkim: İnsanda kədər deyilən bir duyğu var. Kədər duyğusu yaranır, ancaq bu kədər yox yerdən yaranmır, insanın öz içində bunun başlanğıcı var. Qıraqdən da bir təkən ola bilər buna. Qıraqdan bir təkən olar, kədər üzə çıxar, işə düşər.

Bu özünü öz təzahürləriylə göstərar. Təzahürü nədir, göz yaşı, üzün ifadələri. Ancaq insan orqanizmində kədər oturub göz yaşını detal kimi quraşdırmır, əmələ gətirmir, kədər göz yaşı biçimində təzahür eləyir, görsənişə gəlir. Dünyalıq Mənası da beləcə, Dünyadakılar biçimində təzahürə gəlir, görsənişə gəlir. Bu təzahürlər ölür, Məna ölmür, Məna yenidən təzahür edir. Yenə kədər misalına baxaq. Belə analogiya aparıram ki, anlaşılınsın. Deyə bilərsən ki, kainatla bir insanın kədərini niyə paralelləşdirirəm, anlaşılınsın deyə. Bunu kiçik məsələ də saymayaq, böyük Məna ilə bağlı bir şeydir. Bir insan kədərlənir, kədər göz yaşı biçimində görsənişə gəlir, sonra ötüb gedir. İnsan sevinə də bilir, başqa əhvallara da düşə bilir. Bu o demək deyil ki, insanda kədər başa çatdı, qurtardı. Kədər, imkan olaraq, insanda qalır. Yenə də özünü göstərəcək. Dünyalıq adlı Məna da dünyadakılar kimi təzahür edir, Dünyalığın dünyadaki təzahürləri başa çatır, məhv olur, ancaq Məna məhv olmur, daim yenilənir, öz təzahürləriylə yenilənir. Əslində gəlişmə (inkişaf) də budur, təkrar olmur, yenilənir. Bax, dünyanın gedişi, nizamı bu cürdür. Onu qıraqdan hər hansı bir qüvvə quraş-

dırmır, yönətmir. Nizam kainatın özündədir. Nizam qüdrəti, dağılmazlıq, əbədilik dünyanın, kainatın özündədir. Belə bir nizam var. Bu nizam özü qutsaldır, əzəlidir, əbədidir. Bu nizam insana yaşamaq nikbinliyi verir, bu nizam dünyanın heç vaxt məhv olmayacağı nikbinliyi yaradır. Dünya beş günlük deyil, əbədidir təsəvvürü yaradır, inam yaradır. İnsanın fiziki ömrü beş gündü. Ona görə də biz beş günlük fiziki ömrümüzdə gərək özümüzü aşkarlayaq, öz mənamıza, kimliyimizə yetək, ömrümüzü əbədi olan işlərə verək ki, bizdən sonra da davam eləsin, var olsun, varlıqda qalsın. Biz bu cür düşünürük.

O ki qaldı ibadət – dua, namaz məsələsi. Hər bir dinin özünün ritualları var, bu da islamın rituallarıdır. İndi baxaq, dua hansı anlamı daşıyır? Bu duada mən nəyə yetirəm, nəyi dərk edirəm, kim oluram? Bu suallara cavab tapmaq gərəkdir. Mən sadəcə öz vicdanımı sakitləşdirmək üçün mü dua edirəm? Yəni şüuraltı olaraq, mən Allah qarşısında borcumu yerinə yetirdim. Bu, özünü aldatmadır. Nəyə yetirəm axı mən bununla? Duaları, namazı əslində Allah qarşısında günahlarını yumaq, şəstini sındırıb müti olmaq kimi düşünürlər. Gu-

ya adam namaz qılında diz çöküb mütləq iradəsizlik, mütləq itaət ortaya qoyur. Gərək deyil bu. İnsan içində Allah daşıyır, necə mütləq iradəsizlik, mütləq itaət göstərə bilər? Guya təkəbbürün ölümü üçün? Təkəbbürü belə öldürməzlər axı. Təkəbbürü öldürərlər, insani mahiyyətə yetməklə. Vüqarlı olmaqla, möhtəşəm kişi, möhtəşəm qadın olmaqla. Qeyrətli, dərrakəli insan olmaqla təkəbbürü yenərlər, aradan qaldırırlar. Təkəbbür balacalıq əlamətidir. Balacılığı balacılıqla ortadan qaldırmaq olmaz. Balacılığı mütiliklə ortadan qaldırmaq olmaz. Mütilik özü daha pis balacalıqdır. Ona görə deyirəm ki, bu cür ibadətlərdə İnsan Allah qarşısında borcunu yerinə yetirir, eyni halda, Allahın mükafatını gözləyir. Allahdan cənnət gözləyir. Kimdənsə soruşanda niyə namaz qılırsan, deyir cənnətimi bulmaq üçün. Neynirsən axı cənnəti, eyş-işrəti. Niyə buna tamahlanmalısan, niyə buna meyil etməlisən, niyə bu yalançı həyata alüdə olursan, niyə yalançı həyatla özünü aldadırsan. Bütün bu suallara cavab tapmaq gərəkdir. Buna görə mən dinlərin ibadətlərində insanın yetkinləşməsinə inanmıram. İnsan müti saflıq göstərə bilər. Ancaq mən müti adamın saflığı-

na da inanmıram. Müti adam qorxaq olur, cəsə-rətsiz olur, idraksız olur. O idraksız adamdan nə desən gözləmək olar. Ən pis dönüklüyü belə göz-ləmək olar. Dönüklüyün dönüklük olduğunu id-rakla bilmək, ortadan qaldırmaq olar. İdraksızca-sına, müticəsinə başını aşağı salmaqla, bunların heç birini dərk edib ortadan qaldırmaq mümkün deyil. Bu çağa kimi, iki min ildir Xristianlıq var, ondan da qabaq İudaizm var, min dörd yüz ildir İslam var. Bu qədər vaxtda heç bir din normal or-tam, kamil insan yaratmayıb. Kamil, yetkin insan-lar dinin tələblərindən qırağa çıxanda yaranıb. Məsələn, sufilər, hürufilər. Dinin mütilik tələblə-rindən qırağa çıxanda böyük olublar, böyüyüblər. Ona görə düşünürəm ki, ibadət deyilən rituallar çox idraklı olmalıdır, qanılan olmalıdır, dərkolu-nan, insanı böyüdən, insanı Mənaya qovuşduran, insanda Allahlıq qüdrətini aşkarlayan, insanda böyüklük hikmətini oluşturan, insanda fərəh seli-ni yaradan, insanda xoşbəxtlik anlamını formalaş-dıran, şəkilləndirən bir səviyyədə baş verməlidir. Əgər bu dediklərim yoxdursa, onda onun heç bir anlamı yoxdur, onda insan özünü sadəcə aldadır, gününü yola verir, özünü inandırmağa çalışır ki,

o Allahla doğmadır, o Allahın qarşısında borcunu yerinə yetirib. Allahın qarşısında borc deyə bir şey yoxdur, insanın öz qarşısında borcu var, kamilləşmək borcu. Kamilləşmək borcunu ödəmək gərəkdir. Ona görə də insan idraklanmalıdır, yalansız İnama yetməlidir. Böyük mənəviyyat, böyük iradə adamı olmalıdır, qüdrət ortaya qoymalıdır. Bu şəkildə insan öz kimliyini bilməli, dərk etməli, yaratmalıdır. Öz imkanlarını üzə çıxarmalı, öz istedadını, yaradıcılıqlarını ortaya qoymalıdır. Bu yaradıcılıqlar onun insani kimliyinin sübutu olmalıdır. Bütün bunlar insanın insan olduğunu sübut edən gedişdir ki, insanlar öyrənməli, həyata keçirməlidirlər.

...Heyif ki, insanlarımız sadə həqiqətləri anlamaq istəmirlər, anlamaq istəyənlər də böyük enerji ortaya qoyurlar. Ancaq bu həqiqətləri anlamaq, mənə elə gəlir, heç də böyük enerji xərcləməyə səbəb vermir. Bir yandan da qınamıram, doğrusu, bizə heç bir televiziya, heç bir mətbuat, heç bir alim, heç bir aydın həqiqətləri anlatmır, anlada bilmir. Ya qorxurlar, ya bilmirlər, ya bilib susurlar. Bir sözlə, maarifləndirmə işi getmir. Ona görə insanlarımız aşırı dərəcədə enerji xərcləməli

olurlar. Ancaq bu enerji xərcləməyin sonucunda yenə də gərəkən həqiqətlərə yetə bilmirlər. Yenə də həqiqəti dərk eləyə bilmirlər, yenə də Tanrı-insan arasında araçından can qurtara bilmirlər. O araçı ki, heç doğru araçı deyil, hər şeyi təhrif eləyir, hər şeydə aldadır, özünü göstərir, özünü yeridir. Tanrı anlamı qalır bir qıraqda. Bizim qarşımızda gərəksiz, insanı aldadan, çaşdıran bir zümrə, bir kəsim qalır. Onu da qırağa qoymaq çoxluğun gücü dışındadır. Bunu, dediyim kimi, böyük düşüncə adamları, böyük idrak adamları eləyə bilər ki, düşüncə, idrak adamları da gərək hazırlansın, yetişdirilsin.

Şəfa: Günaydın! Çox doğru deyirsiniz, heç kim həqiqətləri bizə göstərmək istəmir. Mən, demirəm ki, buna aylarımı, illərimi, ömrümü ayırdım. Hər halda, mən o kitabları oxudum. Vaxt ayırdım, enerji ayırdım. Qazandığım nə oldu – oxuduqca qaranlığa düşdüm. Suallarım çox idi, özüm cavab tapmadıqda xəyal qırıqlığına uğradım. Ona görə kitab oxumağı dayandırdım. O gündən sonra, Quranın çevirməsindən (tərcüməsindən) başqa dini kitab oxumamışam.

İbadət məsələsinə yenə qayıdım. Mənim qəbul eləmədiyim bir şey var. İnsanların çoxu namaz qılmağı özlərinin başqalarından üstünlüyü kimi göstərməyə çalışırlar. Çoxları bunu dərk eləmir. Namaz mənə niyə rahatlıq gətirir, mən niyə bundan əl çəkmirəm?! Çünkü namaz təkəcə mənim boynumu əyib Allah qarşısında hesabat verməyim deyil, mən həm də özüm özümə hesabat verirəm, nəyi yanlış elədim, niyə elədim, bu hisslərimi niyə yenə bilmədim, filan mənfi hissimə niyə qalib gələ bilmədim?! Bu səbəbdən mənə rahatlıq gətirir. Ona görə mən “namaz”ı bu günə qədər özümə gətirirəm, bu, həm də, mənim özümə hesabatımdır. Mən ona görə dedim, əgər öncədən sizə rast gəlsəydim, elə öncədən özümə hesabat vermək yolunu seçərdim. Dinin şərtlərinə qalırsa, mən heç müsəlman da sayılmıram. Ancaq İslamı tamam danmıram da. İslamda müsbət olanlardan tutub gedirəm. O müsbətlər mənim irəliləməyimə çox kömək eləyir. Ona görə deyə bilmərəm, tamən dandım, sadəcə İslamda gərginlik yaradan məsələlər var mənim üçün. Onlara görə kitablarından əl çəkdim. Ancaq içimdə bir inam var. Mənə həmişə maraqlı olub, necə yaranır bizdə Allaha

inam. Bu varlığa inam hardan gəlir, doğulanda bu inamlamı doğuluruq, bunu bizdə dinmi yaradır? Hər nədisə, necədisə mənim ona inamım var. Bu inama qarşı hansı yandan izahlar olsa da, mən bu inamı söküb ata bilmirəm. Hələ də davam edir. Namazı da dediyim yöndən davam edirəm. Həmçinin dua etməyi. Ancaq dua ilə arxayınlaşmağı da qəbul etmirəm. Yəni dua etmişəmsə, Allah hər şeyi yoluna qoyacaq kimi düşüncəm yoxdu. Bu da sadəcə bir qüvvət verir mənə. Ancaq desəm ki, namazla duanı Allah qarşısında borcum kimi yox, umacaqsız edirəm, bu düzgün olmaz. Borc kimi də düşünürəm, bunu da boynuma alım...

Bir sözlə, dində qəbul etmədiyim çox şey var. Qəbul etmədiyim nəsnələri görməyə ayrıca savad, bilik tələb olunmur. Bir az oxuduqca bu qaranlıqlar çıxır gözümüz önünə. Məscidə gedib gələnlər bu qədərmi gözüyumulu yanaşırlar, görmürlər o yalanları?! Göz qabağında yalan olan çox şey var axı. Niyə görmürlər? Çox vaxt da düşünürəm ki, mollalar, din adamları dinin yalan olduğunu bilirlər, çünkü mən din adamlarının çoxunun əyri yolda olduğunu görürəm. Özünü din

adamı saysa da, İslamda olan müsbət qaydalar-dan qıraqda dayanırlar.

Sonra dindən məni uzaqlaşdıran əsas şey İsla-mın qadına münasibətidir. Biz bunu keçən dəfə bir az danışıdıq. İslamın qadına mübasibətini doğ-ru saymıram, çünkü İslamın dediyinə dayansaq, gərək üzümüzü, başımızı bağlayıb evin bir kün-cündə oturaq. Ana olmaq gözəldir, ancaq bu da məni öyrənmək haqlarımdan qıraqda saxlaya bil-məz. Mən xeyli vaxtdır işimdən uzaqlaşmışam. Ancaq işimdən uzaqlaşmışam, öyrənməkdən mə-ni heç nə uzaqlaşdıra bilməz. Yəni mənim hansısa istedadım varsa, öyrənmək üçün həvəsim varsa, qadınam deyə bundam çəkinməli deyiləm...

Sizdə qadına münasibət necədir? Siz də qadını hansısa ortamlardan qıraqdamı görürsünüz, kişi-ləri qadınlardan üstünmü görürsünüz? Qadının aktiv, çalışqan olmasına necə baxırsınız?

Soylu Atalı: Günaydın! Mən dinə səmimiyyətlə yanaşan, səmimiyyətlə qəbul eləyən hər hansı bir adama heç bir vaxt din haqqında kəskin dü-şüncələr sərgiləmərəm, kəskin ifadələr işlətmə-rəm, ona qıymıram. Qıymıram, onun içində qəfil

boşluq yaradım. Çünkü hər hansı bir insanın içində qəfil boşluq yaratmaq, onu daha da uçuruma itələmək kimidir. Adam nəyəsə inanırsa, bu inamında səmimidirsə, dediyim kimi, onu ancaq zaman-zaman bilgiləndirmək, zaman-zaman doğru səmtə yönəltmək gərək olur. Ancaq açıq deyim, mən bunu, konkret olaraq, mənimlə indi söhbət edən belə bir qadın haqqında deyə bilmərəm. Yəni bu cür düşünə bilən, ağılı, biliyi olan bir qadın haqqında mən bu ifadələri işlədə bilmərəm. Açıq deyirəm. Çünkü hər bir şeyi aydınlaşdıran, yoluna qoyan insanın düşüncəsidir, ağılıdır. Bu gün mən səmimiyyətinə, düşüncəsinə artıq bələd olduğum, inandığım bir qadın haqqında necə deyə bilərəm bununla açıq olmayım. Ola bilər bir az tələb kimi görünə bilər mənim danışığım, ola bilər bir az nədəsə aşırı görünə bilər, ancaq elə deyil. Mənim də insanlardan bir umacağım var, konkret olaraq düşüncə insanından, bu, qadın da ola bilər, kişi də, fərq etməz. Qəbul etdiyimiz, etmədiyimiz hər bir dünyabaxışın özül (təməl) prinsipləri olur, bunlar bir qıraqda qalır, adamlar deyirlər, dində deyilir: oğurluq eləmə, ayrılık eləmə. Axı bunlar heç dinin dediyi bir şeylər deyil. Məgər bəşər tari-

xində, göyel dinlərə qədər, hansısa bir dünyabaxış, ya bir elm adamı, ya bir mədəniyyət adamı deyib, oğurluq, ayrılık eləmək yaxşı şeydir?! Bəşəriyyət dinlərə qədər də deməyib oğurluq yaxşı şeydir. Həmişə deyilib oğurluq eləmək olmaz. Yəni bunlar ibtidai bir şeylərdir, bunlar insanın xarakterik olaraq bildiyi, dərk elədiyi bir şeylərdir. Bunu dinlər demir. Dinlərin özül prinsipləri var, bu prinsiplər üzərində qurulur hər şey. Özül prinsiplər nə dərəcədə doğrudur, nə dərəcədə yalandır, məsələyə bu açıdan yanaşmaq gərəkdir. Doğru olmayan özül üzərində nə qurmaq olar ki? Yalan üzərində nəyi qurmaq, nəyi qəbullanmaq olar, qəbul edib də nəyə gedib çıxmaq olar, nəyə yetmək olar? Məni düşündürən həmişə belə şeylər olub. Məsələn, dinin birinci prinsipi varlığa (deyək ki Allaha) münasibətdir, o da yalandır. Öncə deyir, Allah doğmayıb, doğulmayıb, ortağı (şəriki) yoxdur, yeri, yurdu yoxdur. Sonra Allaha məkan uydurulur, o dünya var, Allah o dünyanın yiyəsidir, Allah orda insanlara özəl diqqət ayırır, ya cənnət verir, ya cəhənnəm (yəni ya mükafat verir, ya cəza). Onun orada mələklər ordusu var. Hər insanın çiyində iki mələk oturub hər şeyi

yazır, sonra Allaha hesabat verir. Bəs Allahın belə şeyə ehtiyacı yox idi, bu hardan çıxdı? Yəni Tövhid dedikləri bir şey özü ziddiyyətlidir, yalandır.

İkinci, dünyaya münasibət. Yaranışa münasibət. Din deyir, Allah bir baxışla dünyanı altı günə yaratdı. Bu yalandır. Baxışla necə yaranır, özü də yox yerdən. Dünya fanidir, yəni heçdir, puçdur deyir. Yalnız axirət dünyası həqiqidir. Yaxşı bu dünya heçdirsə, bu dünyada mən niyə yaşayıram? Bu dünyada yaşayıramsa, onda mənim yaxşı əməllərim hara gedəcək necə olacaq? Fani dünyada gördüyüm yaxşı işlər necə fani olmaya bilər? Deməli, dinin məntiqiylə bunlar hamısı fanidir. Mənim işlərim də fanidir, mənim sevdiklərim də, sevgim də, vətənim də fanidir. Onda vətən uğrunda heç döyüşmərim. Nəyimə gərəkdir faninin uğrunda döyüşmək?! Fanilik deyilişinə inananda vətən gözdən düşür, dünya gözdən düşür. Dünyanı gözdən salmaq yox, sevdirmək gərəkdir. Dünya əzəlidir, əbədidir. Asif Ata baxışında başlıca olan məsələ Dünyanı Əzəli, Əbədi saymaqdır. Dünyanı Mənalı saymaqdır. Doğru olan Axirət dünyasıdırsa, bu dünyada qiyamət qopacaq, dağılacaq, məhv olacaqsa, Allah nə deməkdir? O bi-

ri dünya hardadır? Torpağın altına qoyulan ölü başqa planetəmi aparılacaq? Ziddiyyətlərin hamısı cavab istəyir. Dediym kimi, Allaha münasibət, o dünya, bu dünya, mükafat-cəza məsələsi, insan-Allah münasibəti, bu özül prinsiplərin hamısı yalandır. İnsan Allaha yalvarır, Allahın qarşısında əyilir, Allahı dərk eləmir, Allah hökmdar kimi çıxış edir, istəsə cənnətə göndərər, istəsə cəhənnəmə göndərər, istəsə indi öldürər, istəsə sonra öldürər. Hər şey sənəin alnına yazılıb, ömrün qabaqcadan proqramlaşdırılıb, sən bir heçsən, sənəin iradənə yoxdur, fəvqəlqüvvənin, transsendental olanın iradəsi əsasdır. İnsan heç olur...

Təməl prinsiplərdən biri İnsana münasibətdir. İnsan əzəli günahkar sayılır, bəlli Adəm-Həvva məsələsi. Bəşər Adəmlə Həvvadan yaranıb, onlar da əzəldən günah işlədiblər. Adəmi palçıqdan yaradıb, ona ruh üfürüb, sonra da onun qabırğasından Həvvanı yaradıb. Elə burada insana fərq qoyub. Adəmin qabırğasından Həvvanı yaradıb. Yəni kişinin əlavəsi kimi yaradıb. Bu şüurla yaşayanlar, mümkün deyil ki, qadını kişi ilə bərabər tutsun. Onlar üçün qadın kişinin əlavəsidir, ikinci sortdur. Üstəlik onların ikisi də əzəli günahkar-

dırlar. Şeytana uyublar, cənnətdə qadağan olunmuş buğda ağacından yeyiblər, Allah da onları cəzalandıraraq cənnətdən qovub. Yalan burda özüldədir, bünövrədədir. Birincisi, əgər cənnət hər şeydən arı, durudursa, orada qadağan olunmuş buğda ağacının nə işi var?! Əslində buğda çörək deməkdir. Çörək də həyat qaynağıdır. Deməli, Adəmlə Həvva həyat qaynağından dadıblar deyər, Allah onları cəzalandıraraq. Onda Allah yaşama qarşısıdır ki. Sonra, buğdanı yedikdən sonra onların ayıb yerləri görüldü, yəni doğub törədilər. Demək, Allah doğub törəməyə qarşısıdır, bəşərin var oluşuna qarşısıdır. Görürsənmi, yalan yalan dalınca axır. Özöldəki yalan üzərində min illərdir heç nə əmələ gətirə bilmirlər.

Sonra, deyilir ki, insanlar öləndən sonra o dünyada diriləcəklər, sorğu-sual başlayacaq, hamı Allahın qarşısına gətiriləcək. Allahın mələkləri İnkirlə Minkir ölümləri sorğu-suala çəkəcək. Məgər hər şeyi bilən, hər şeyə qadir olan Allah bilmir ki, kim cənnətlik, kim cəhənnəmlikdir?! Allah hər şeyi biləndirsə, yenidən sorğu-suala nə gərək var? Məhkəməyə nə ehtiyac var? Bütün bunların hamısı eybəcərlikdir. İnsan aqibəti üzərində padşah-

liq sistemi qurulub, göylərə qaldırılıb, müqəddəsləşdirilib. Budur yalan. Özüldədir, əlamətlərdə deyil. Mən Quranı oxuyandan sonra əsər yazmışam. Quran – Quldarlığın son aşamalarında, erkən Feodalizmin başlanğıclarında formalaşmaqda olan bir toplumun yaşam sistemini bəlirləyib. O da ən çox yalandır. Quranı məzmunca üç hissəyə bölmək olar. Birinci hissədə, deyək ki, o dövrün (yedinci yüzilin) ərəb toplumunun, ərəb icmasının yaşamını bəlirləyən qanunlar, qurallar. Bütövlükdə insana layiq olmayan, Quldarlığın, Feodalizmin prinsiplərini gözə alan qaydalar toplusu. Dediym kimi, bütün yaxşı şeylər də nisbi xarakter daşıyır. Yaxşı şeyləri Quldarlığa görə üstündür. Bütövlükdə İnsanlıq tələblərindən doğmur. Burada aldatma, yalan var. İkinci, Allah-insan münasibəti, yalandır. Allah fəvqəlinsandır, transsendentaldır, göylər aləminin şahıdır, hökmdarıdır, insana oradan nəzarət edir, onu cəzalandırmaq, mükafatlandırmaq haqqında düşünür, insanın ömrünü öncədən proqramlaşdırır, insanın taleyini öncədən yazır, heç nə insandan asılı deyil. İnsan olur cihaz, insan olur əşya. Bu cür yanaşma ilə insan kamilləşə bilməz, insan göylərin, dünyaya-

nın, insanlığın sirrinə yetə bilməz. Üçüncü, Quran Məhəmmədin şəxsi həyatına nizam verir. İstədiyi qadını alır, istədiyini boşayır, istədiyinin növbəsini gecikdirir, istədiyinin növbəsini tezləşdirir. Arvadlarının bir-birinə qısqançlığını Allah yoluna qoyur, onları hədələyir, xəbərdarlıq edir, nizamlayır. Allah Məhəmmədin şəxsi, cinsəl həyatı ilə uğraşır. Ağıla sığmayan yalanlar, hərcayiliklər. Belə Allah kəlamı olar?!

İsgəndəriyyə krallığı Məhəmmədə iki qadın göndərir, Qibtili Mariya deyirlər adına, Quranda adı keçir, bir də onun bacısı. Bacısını dostuna verir, Mariyanı özü götürür. Mariya ilə çox vaxt keçirdiyinə görə Əbu Bəkirin qızı Ayşə ilə Ömər qızı Həfsə qısqanır, başlayırlar dedi-qodu yaratmağa. Məhəmməd bunu biləndən sonra Allahdan vəhy gəlir. Ey Ayşə, ey Həfsə əgər öz qısqançlıqlarınızla Peyğəmbəri yorarsınızsa sizi boşayar, ona sizdən daha ağıllı, daha mömin, daha itaətkar zövcələr bağışlayarıq... Müqəddəs saydığınız kitabda sənin şəxsi həyatının nə işi var? Bunlara özgün olan nə qədər ayələr var. O qədər arvadları olub ki, bunlardan hansı ilə gününü keçirmək is-

təyirsə, Allah növbə təyin edir. Budur qadına münasibət.

Doğrusu, sualın sonuna görə ərk edib qınamaq istəyirəm, bizim aramızda doğma münasibət yaranıb, mənim ərkim də umaram, düzgün anlayışlar. Biz neçə aydı söhbət edirik, səni yüksək düzəylərdə görmək istəyirəm, bizim qadına münasibətimiz budur. Sən isə deyirsən, sizin qadına münasibətiniz də belədirmi? Bizdə qadın-kişi ayrılığı yoxdur. Hər iki cins insandır. İnsan özündə Mütləq gəzdirən, zamandan, şəraitdən, mühitdən üstün olan, Mütləqiliyə meyil edən, Mütləqləşməyə qadir olan ruhani varlıqdır. Qadın budur! Qadınla kişi arasında fiziki fərqlər var, bu ayrı. Qadın daha çox anadır, övladının böyüməsinə, tərbiyəsinə daha çox qatqısı olan bir varlıqdır. Ancaq qadını bununla sınırlamaq (məhdudlaşdırmaq) olmaz. Mən Tolstoyun "Hərb və Sülh" əsərini oxuyandan sonra iri tutumlu yazı yazmışam "İnsanlığın İnam Yolu" kitabımda, "Həyat üfüqləri" adlanır, oxumusan. Orada Tolstoya ərk edib səslənmişəm, möhtəşəm bir təfəkkür adamı, sevdiyim bir öyrətmən, necə olur, sən Nataşanı göylərə qaldırdın, onda ilahi duyğular kəşf elədin, yerə-göyə sığma-

yan duyğular. Axırda onu evdar qadına çevirdin. Beş uşaq anası oldu, gözəl ailə qadını oldu. Ol-sun! Qadın gözəl ana olar, evdar olar, burda pis şey yoxdur. Bəs mənə təqdim elədiyin o ilahi duyğular necə oldu? Niyə qadını dahi eləmədin? Niyə istisnalar yoxdur? Hər bir kişi dahi olmadığı kimi, hər bir qadın da dahi olmaya bilər. Ancaq kişilərin içində dahi olduğu kimi, qadınların da içində dahi olmalıdır. Bütün ilahi duyğular bir evə, bir ailəyə, bir məişətə sığıb qurtardımı? Asif Ata qadın haqqında çox yüksək düşüncədədir. Ancaq yenə deyirəm, qadının dahiliyi təkcə analı-ğındadır mı? Onun xəlqiliyində, dünyaçılığında olmaz mı? Məncə olar!

İnsana yanaşmağımızdan qadına münasibəti-miz sənə görünməli idi.

İkincisi, biz türkün. Türkün qadına münasibəti tarix boyu yüksək olub. Dədə Qorquddan üzü bu yana, Oğuz xandan üzü bu yana Türkün qadına münasibəti çox yüksək olub. Qadın kişi ilə çiyin-çiyinə at belində olub. Yeri gələndə kişi ilə döyüş cəbhəsində olub. Yeri gələndə əlində qılnc, saz tutub. Türkdə qadın ikinci dərəcəli ünsür sayıl-mır. Biz də saya bilmərik. Bizim də kimliyimiz,

mahiyyətimiz var. Özüldə münasibətlər sağlamdır. Biz deyəndə Ocağı demirəm, millət olaraq deyirəm.

Bütün bu sualların, bu axtarışlarıyın hamısına dərindən sayğı duyuram. Doğru sayıram. Öz düşüncələrimi deyirəm, kiməsə yeritməyi isə doğru saymıram. Çünkü Həqiqətçiyəm. Həqiqətdə yeritmə (təlqin) yoxdur. Həqiqətdə anlatma, aydınlaşdırma, bölüşmə, paylaşma var. Həqiqətə hər kəs öz ağı ilə, öz düşüncələriylə yetə bilər, qəbul edə bilər. Ona görə heç kimi zorla harasa çağırımıram, həqiqəti doğru dəyərləndirməyə, doğru düşünməyə çağırıram. O adam ki, bu çağırışa hazırdır, o adam ki, o düşüncələrə yetə bilər, onun olanaqları var, səmimiyyəti var, özüylə səmimidir. Elə olanda mən ərk edirəm. Hazır deyilsə, sadəcə söhbətimi edirəm, düşüncələrimi deyirəm, suallarına cavab verirəm. Mənim üçün bu yanaşma fərqi də insanilik səviyyəsinə yönələn fərq deyil, düşüncə səviyyəsinə yönələn fərqdır, qəbul edəbilmə səviyyəsinə yönələn fərqdır. Hər kəs eyni düşüncədə, eyni səviyyədə deyil. Yəni nəyə, necə yanaşdığımı düzgün anlada bilim deyə bunları

deyirəm. Açıq deyim, millətin içində sağlam düşüncə adamı görəndə həqiqi sevinirəm.

Şəfa: Günaydın, bəy! Çox sağ olun! Bu izahlar mənim üçün çox dəyərlidir. Vaxt ayırırsınız, mənə aydın izahlar verirsiniz. Bizim söhbətimizin bu şəkildə alınması, irəliləməsi, başlıca olaraq, sizin yanaşma tərzinizdən gəlir. Sizinlə söhbətə başlayandan bəri özüm üçün bir yol seçdim, verdiyim sualları içimdən necə gəlir elə yönləndirirəm, heç düşünürəm ki, hansısa hissəsini çıxarım, anlamsız görünər, ya da nəyisə başqa şəkildə deyim ki, daha yaxşı alınsın, daha bilikli görünsün. Sizinlə söhbətə başlamağымda istəyim beynimdəki çoxsaylı sorğuları ortadan qaldırmaqdır. Sizdən soruşduqlarım, araşdırdıqlarım, bilmək istədiklərim, mənasız da ola bilər, adi də ola bilər. Əsas odur ki, o məni içəridən tarıma çəkir, mən bundan açılmalıyam. Ona görə hansısa bir sualımı sizə çatdırmaq istəyəndə, hansısa hissələri çıxarmadan danışmağa başlayıram. Yəni necə düşünürəmsə, elə də sizə çatdırmağa çalışıram. Mən yanlışlarımı eşitməyi də sevirəm. Hansısa sorularda, ya da çıxardığım sonuclarda yanlışlar varsa, siz-

dən eşitsəm sevinərəm. Mən çıxardığım sonuclarla irəliləyirəm. Doğru saydığım yanlışlarla irəliləmək istəmirəm. Bundan öncə doğru saydığının yanlış olduğunu indi anlamağa başladığım kimi, bundan sonrakı yerişimin də yanlış olduğunu sonradan bilmək istəmirəm. Bizim söhbətimizdə başqa sualları nəzərə almasaq, hələ ki razılaşa bilmədiyim din məsələsinin bəzi çalarlarıdır. Sizin bu məsələdə doğru izahlarınızdan ola bilməz ki, mən hansısa sonuc əldə eləməyim. Ancaq qısa arada sizinlə söhbət edib illərlə gəzdirdiyim inamdan əl çəkdim desəm, ya da sizin Yolu qəbul elədim desəm, inandırıcı olmaz. Çünkü inamı dəyişməyim sadə bir məsələ deyil, içimdə mübarizə aparmağım gərəkdir. Sizin izahlardan çıxartdığım sonuclar böyükdür. Ancaq hələ kitablarınızı oxumamışam, çox bilgim yoxdur, görünür ciddi düşünməliyəm.

Suala keçmək istəyirəm. Asif Atanın ateizmə baxışını sizin verilişdəki izahınızdan dinlədim. Daha geniş bilmək istərdim.

Soylu Atalı: Günaydın! Öncə onu deyim, bizim söhbətimizin önəmi böyükdür. Ciddi söhbət-

lərlə insan həyatında formalaşma gedir. Bu işin iki önəmli çaları var. Biri adamın özü öz içində iş aparır, bir də adamın inandığı, güvəndiyi birinin yardımını ilə onun içində iş aparılır. Bu hər zaman belə olub, hər birimiz belə olmuşuq. Asif Ata Ocağı buna görə var. Biz doğulub böyüyürük, ancaq özümüz başlanğıcdan bir çox məsələlərə aydınlıq gətirə bilmədiyimiz üçün, yaşamın nə demək olduğunun incəliklərini anlamadığımız üçün kitablara üz tuturuq, böyük şəxsiyyətlərə, böyük düşüncə insanlarına üz tuturuq. Onlardan yardım istəyirik, onların köməkliyi ilə həyatımızda hansısa həqiqətləri üzə çıxarmağa çalışırıq, o həqiqətlərə inanmağa, o həqiqətlərlə yaşamağa çalışırıq. Ona görə söhbətin bu şəkildə getməsi, bu cür incə məsələlərə, həyati məsələlərə toxunulması insan ömründə, insan həyatında çox ciddi, əsaslı rol oynayır. Buna görə çox böyük önəm verirəm. Ancaq öncədən də dediyim kimi, mən heç bir vaxt düşüncələrimi təlqin eləmirəm. Mənim otuz ildir öyrəndiyim, yetdiyim həqiqətlər var, demirəm, mən deyən kimi hamı qəbul eləməlidir. Belə bir düşüncəm olmayıb, oxuyub öyrənmək, düşünmək gərəkdir. Ancaq onu da deyə bilərəm, həqiqət bə-

zən bir anda da insanın ağına çata bilər, insan ona inana bilər. İnam çox böyük qüvvədir. Bir məsələni mən burada özəl olaraq vurğulamaq istəyirəm. Axtarışda olan insanları bir neçə qrupa bölmək olar. Bir qrup insan sadəcə olaraq nələrisə bilmək istəyər, yəni bilik əldə etmək istəyər, öyrənmək istəyər, bu bilikləri kimlərləsə ünsiyyətdə, hardasa söhbətlərdə qullanmaq istəyər. Özünü ifadə etmək istəyər. Bu bəsit bir yanaşmadır, çünki belə adamların hədəfi həqiqətlə yaşamaq deyil. Belə adamların hədəfi sadəcə bilmək, özünün üstünlüyünü saxlamaqdır süni şəkildə. Bir qrup insanlar da nələrisə bilmək istəyər, ancaq bu bilmək onun indiyə qədərki həyatına əngəl olmamalıdır. Yəni adam özünün normal, indiyə qədər qurub yaşadığı sıradan ömür nizamını uçurmaq, dağıtmaq istəməz. Bu nizam əyridir, düzdür, onun üçün önəmi yoxdur, istəməz ki, onun nizamı pozulsun. Yəni konkret olaraq sınıq-salxaq, hər nəşə, bir relsin üzərindəyəm, məni buradan düşürməyin. Ancaq nələrisə bilmək istəyəm. Belə düşüncələr də var, toplumun çoxu belədir. Elə adamlar da var, özünün həyatını, yaşamını bəzirləmək istəyir, həyatı anlamaq, dərk etmək

istəyir. Dünyanın Mənasına girmək, yetmək istəyir. Belə adamlar olduqca azdır. Əslində bu cür adamlar həyatda uğurlu dəyişikliklər istəyirlər, asanlığa da qaçmırlar. Belələri indiyə qədərki yaşamlarının əyri olduğunu bilərsə, bu ayrılığı uçurub yenisini qurmaq istəyər. Əsillik istəyən, əsillik axtaran belə düşünər. Mən Bilənlə səni bu üçüncü qrupda görürəm. Belə insanlarla söhbət edəndə mən daha sərbəst oluram. Çünkü inanıram, güvənirəm. Bilirəm ki, onun içində səmimi, doğrucu bir proses gedir. Doğru olanı, onun da doğru bildiyini ona verəndə ürəyi böyüyəcək. O bu doğruluqdan əzilməyəcək, sınımayacaq, ola bilər sarsılsın. Bu anlamda sarsıntı gərəklidir. Yəni insan uzun illər həqiqət bildiyi bir şeyin birdən həqiqət olmadığını bilərsə, sarsıla bilər. Bu qaçılmaz olur çox vaxt. Mən o qədər sarsılmışam. Sarsıntılar mənə həqiqətin işığını göstərmiş, məni böyüdü.

İndi bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Bunlar hamısı psixoloji anlar adlana bilər. Ancaq şərti bölgümüzdəki üçüncü qrup insanları psixologiyadan qıraq saymaq istəyirəm. Mən psixologiyanı önəmli etki saymıram. Mənim bir yazım var, psi-

xologiya Adamlıq halını ifadə edən, Adamlıq halını öyrənən, öyrədən bir sahədir. Adamları dörd temperamentə bölürlər. Bunlarla insana qiymət verirlər, insanı xarakterizə edirlər. Yanlıştır! Bu qəliblərə sığmır insan. Bu qəliblərdə axıra qədər öyrənmək olmaz insanı. Bu qəliblərdə adamın Adamlıq səviyyəsini, yəni mövcud durumunu, xarakterini öyrənmək olar. İnsanlığı, insanın mahiyyətini öyrənmək mümkün deyil. İnsan mənaca bu temperamentlərdən çox yüksəkdir. Elə gözlənilməzliklər yaşayar, elə bir düzəyə yüksələ bilər ki, onu adicə psixoloji araşdırmalarla öyrənmək, dərk etmək mümkünsüz olar. Ancaq dediyim kimi, gerçək həyat, toplum insanlara daha çox psixoloji açıdan yanaşır. Psixologiyayı ötmək gərəkdir. Bu ayrıca geniş qonudur. Ona görə mən insanlarla söhbət edəndə ona psixologiya açısından baxmıram. Əgər görsəm ki, bir insanda axtarıqlar var, istək var, yaxşı mənada üstünə gedirəm. Niyə vaxt itirsin, onun aqlının gücü var. Onunla ehtiyatla davranmağa gərək qalmır. Niyə nələrinə üstündə dirənib dayansın. Öyrənmək məsələsi isə ayrı bir məsələdir. Bu, illərlə çəkə bilər. Ancaq onu da deyim, böyük həqiqətlərə, böyük mənaya

adam bir anın içində də yetə bilər, yüz ilin içində də. Mən şəxsən Mütləqə İnam məsələsini illərlə anlamamışam. Dediym odur ki, bir adamın on ilə keçdiyi yolu, elə adam olar, on günə keçər. İnsanlar standart deyil ki, hamısına deyəsən, elə bu da bu yolu on ilə getməlidir. Ata deyirdi, elə məsələlər var, siz ona daha tez yetməlisiniz. Çünkü sizin yerinizə mən bir sıra axtarışlar edib həqiqətləri üzə çıxarmışam, o zəhmətləri çəkmişəm. İndi sizin aqlınızın gözü açılsa, həqiqətləri daha az bir vaxtda öyrənib yetə bilərsiniz... İstəyirdim, söhbətlərimizdə məsələnin belə çalarları da bilinsin.

Qaldı ki irad bildirmək, yanlışları demək məsələsi. Məncə, bunu özəl olaraq bildirmək gərək deyil, onsuz da öz düşüncələrimi deyirəm, nə doğrudursa görüb götürürsən. Məndən eşitdiklərinlə aqlında olanları tutuşdurub nəyin doğru, nəyin əyri olduğunu bəzələyə bilərsiniz. Tək-tək hallarda yanlışlar təkrarlanarsa, deyə bilərsiniz. Bu söhbətlərimiz ondan ötrüdür ki, doğru olanla yanlış olanı tutuşduraq, həqiqəti üzə çıxardaq.

İnam məsələsinə gəlincə, hər kəsin içində olan inam bir xəzinədir, bir nemətdir. İnamsız nə yaşamaq mümkündür, nə də münasibətlər yarat-

maq. İnamsız – dünyaya, təbiətə, insana, heyvana münasibət öz doğru biçimini, doğru şəklini tapa bilməz. İnam böyük bir məsələdir. Ancaq bizim də istəyimiz odur ki, inam doğrulsun, inam yalanlardan arınsın, həqiqi inam olsun. Biz bilmədən, istəmədən yalanlara inana bilirik, sonra da o yalanlar bizim ömrümüzü yeyir. Ömrümüz boşuna gedə bilir. Ona görə zamanında inamı yalanlardan arındırmaq gərəkdir.

Keçirəm suala. Ateizm nədir? – Genel olaraq, bəşər həyatında “izm”lər çox olub: teizm, deizm, dualizm, panteizm, ateizm. Bunlara qısaca aydınlıq gətirək. Ən qədim inanc formalarından biri panteizmdir. Panteizm yəni təbiətin özünün ilahiliyinə inam. Türklərin Göy Tanrıçılığı əslində panteizm kökənlidir. İlahi qüvvənin Doğanın özündə olması, Doğanın özündəki nizamı müqəddəs sayıb panteizm. Burda bir şeyə baxmaq gərəkdir. Materializmlə panteizm eyni şey deyil. Məsələn, panteizmdə Göylərin qutsallığı var. Göylə Yerə qarşılıqlı, nizamlı bir ünsiyyəti, etkisi var. Bunun insan duyğularına, düşüncələrinə etkisi var. Materializmdə isə fərqlidir. Hər şey ma-

teriyadır, materiyadan qıraqda heç bir uyum yoxdur.

Teizmə indiki göyel dinlər özgündür. Yəni Allahla insan arasında bir araçının olması, bu araçının insan-Allah münasibətlərini formalaşdırması, nizamda saxlaması baxışıdır. Qısa deyək.

Deizm araçısız olaraq Allah-insan münasibətlərinin formalaşmasıdır. Yəni ortada hər hansı bir araçı yoxdur, din yoxdur, yalnız dünyanın yaratıcısı Allah var.

Bir də dualizm var. İki başlanğıcın yaranışda, yaradılışda əsas götürülməsi. Xeyirlə Şər başlanğıcının olması. Məsələn, Zərdüştdə Əhrimənlə Hörmüzd vardı. Bu baxışa görə Şər Allahıyla Xeyir Allahının əbədi döyüşü var. Belə götürəndə göyel dinlərdə də dualizmin qalıqları var.

Var monoteizm, politeizm. Monoteizm təkAllahlıq, yaranışın özülündə bir olanın olması. Politeizmdə isə yaranışda çox etkilərin olması, yəni çoxAllahlıq ideyası var. Bunların hamısı göyel dinlərdə də var, konkret İslamda var. Mələklər məsələsi elə yunanlardakı çoxallahlığın qalığıdır. Quranda İblislə Allahın ünsiyyəti var. Bir neçə surədə özünü göstərir. Deyilir: Allah mələklərə bu-

yurdu, Adəmə səcdə qılın. Hamısı səcdə etdi, bir İblis səcdə etmədi. Allah İblisdən soruşur, sən niyə hökmümə boyun əymədin? O da deyir, sən onu torpaqdan yaratmışsan, məni isə oddan, mən ona səcdə qılmaram. Belə götürəndə İblis Allaha ortaq qoşmur, Allah isə onu cəzalandırır. Belə çıxır ki, mələklər Adəmə səcdə etməklə Allaha ortaq qoşdular. Ancaq İblis ortaq qoşmur, Allah onu cənnətdən qovur. Bu da ayrı bir qonudur. Biz burada dualizmin qalıqlarını göstərmək istəyirik. Allahla İblisin dialoqu var, İblis Adəmə səcdə qılmır, Allah da deyir, sən lənətlənmişlərdən oldun, düş ordan aşağı. İblis də deyir, onda sən mənə möhlət ver, sənin yolunun üstündə durub Adəmin törəmələrini səndən uzaqlaşdıracam. Allah da deyir get sən möhlət verilmişlərdənsən. Çox bayağı, bəsit bir görsəniş. İblis başlayır Adəmin törəmələrini yoldan çıxartmağa. Yer in hökmdarı İblis olur. Allah da qıraqdan durub insanı hədələməklə uğraşır, səni cəzalandıracam, cəhənnəmdə yandıracam, boğulacaqsan, İblisi eşitdiyinə görə min il əzabımızı dadmalısən. Burada heç bir müqəddəslik, gözəllik, məna yoxdur. Burada bir şey var ki, İblis bağımsızlaşır (müstəqilləşir), yerin

hökmdarı olur, dualizm elə budur. Həm Allah var, həm İblis var. İblis bu dünyanın hökmdarıdır, Allah isə o biri dünyanın. Bu elə dualizmdir. İki dünya, iki yönətici. Zərdüştdə Hörmüzd Əhri-mənlə insan uğrunda döyüşürdü. İnsanın əlində, əməlində, hər yerdə döyüşürdü. Əslində bu daha çox ülvü duyğular yaradır adamda.

Bu "izm"lərdən biri də Ateizmdir. Ateizm hamısını danır. Yəni Allahı da, dini də, kainatda olan hansısa bir nizami, hansısa bir uyumu da danır. Hər şey maddidir, hər şey dünyanın gerçək olaraq özündədir. Hər şey materiyadadır. Hər şey görünəndir, görünməyən yoxdur. Əslində isə görünməyən Mənadır. Gerçəkliyin arxasında Məna var. Məna gözlə görünmür, o gerçəkliklər araçılı-ğı ilə dərk olunur. İnamsız bəşər yaşaya bilməz. Həqiqətsiz dünyanı olar, uyumsuz, nizamsız kainatmı olar? Ananın körpəyə münasibəti, özünü fəda eləməsi, özünü oda atması, əzablar çəkməsi, bu əzabdan fərəh alması müqəddəslikdi. Buna başqa misallar da çoxdur. Bunu necə gözardı eləmək olar? Onda ana niyə zəhmət çəkir, heç bir nizam, uyum yoxdursa, bu fədakarlıq deyilən də boş bir şeydirsə. Ona görə Ateizmi Asif Ata rədd

edir. Hətta dinlə Ateizmi tutuşduranda dini üstün tutur, nəinki Ateizmi. Dində nə qədər uydu-rulsa da müqəddəslik var, burda heç nə yoxdur. Asif Atanın öncədən axıra qədər vurğuladığı bir həqiqət var: Yalansız İnam. İnamı yalanlardan arındırmaq. İnsanı aldatmaq olmaz, axıra qədər ona həqiqəti vermək gərəkdir, o həqiqətlə yaşama-lı, həqiqətlə münasibət qurmalıdır. Onda hər şey gözəl olacaq, əsil olacaq, doğru olacaq. Yalan-lar əsasında yaşamaqda müqəddəslik yoxdur, gö-zəllik yoxdur. Oyun var, oyunda gözəllik ola bil-məz. Ata ona görə deyir, düşündük, daşındıq, Ocaqlaşma yolu tutduq.

Şəfa (Bu Bilənin sualıdır): Qorxu nədir?

Soylu Atalı: İnsanda qorxu iki xassəlidir. Birin-ci xassəsi bioloji mənə daşır. Qorxu mövcudlu-ğu itirmək qayğısıdır. Deyək ki, uçuruma gedir adam, mövcudluğunu itirəcəyindən qorxur. Vəh-şi heyvan üstünə cumur, özünün mövcudluğuna zərər gətirəcəyindən qorxur. Yuxarıdan başına bir şey gəlir, həyatına zədə gələcəyindən qorxur. Bu instinktdir, doğal instinktdir, doğrudur. Bunsuz

ömür sürdürmək olmaz. İnsan bu hissini itirərsə, yəni sağlamlığı bu açıdan zədə götürərsə, ölümlə də sonuclana bilər.

Bir də var işin mənəvi yanı, mənəvi çaları. Məsələn, deyək ki, müdirdən qorxmaq, rəisdən qorxmaq, prezidentdən qorxmaq, Allahdan qorxmaq. Bu artıq mənəvi zəlalətdir. İnsanda mənəviyyatın çöküşüdür. Burada insan özündə güc tapa bilmir, dirənmə gücü görmür, iradə görmür. Özünü tamam bioloji bir varlığa bərabər sayır, bu da insanın öz mənasından ayrılması deməkdir, kiçilməsi, cılızlaşması deməkdir. Bu cür qorxu bütövlükdə insan həyatını heçə çevirir. Mənəvi qanunlar işləmir, insan öz növündən olanlarla dil tapmır, heyvana bərabər bir ortam yaranır. Necə ki, gücsüz heyvan güclüdən qorxur, insan da (mənəviyyatı olmayanda) hansısa görəvlidən, hansısa rütbəlidən qorxur. Biz qorxunun bu çaları ilə döyüşürük, döyüşməliyik. Biz bioloji qorxu hissi ilə (instinktlə) döyüşə bilmərik, bu ağılsızlıq olar, onu biz qırağa qoya bilmərik. Ancaq mənəvi zəlalət gətirən qorxu ilə döyüşməliyik. Ocağın, Ocaqçılardan qarşısında duran tələb də bu qorxu ilə döyüşdür. "Özündəki Mütləqlə Səhər Təması"nda necə

deyirik: "Məndəki Qorxunu Məndən al". Bu o demək deyil ki, mən küçə ilə gedəndə itdən qorxmamalıyam. O ayrı bir şeydir. O ki deyirlər, qorxusuz mümkün deyil, insan nədənsə qorxmalıdır. "Allahdan qorx" deyilişinə haqq verməyə çalışırlar. Qarışdırırlar. Allahdan qorxu ilə itdən qorxu eyni şey deyil. Allahdan qorxu mənəvi zəlalətdir, Allah anlamını dərk eləməməkdir, cılızlaşmaqdır, kiçilməkdir. İtdən qorxmaq isə ehtiyatdır. Öz mövcudluğunu sürdürmək, qorumaq qayğısıdır. Bu ayrı şeydir.

Bir də düşmən məsələsi var. Düşməndən qorxmaq, yəni ehtiyatlı olmaq, gözləmək. Düşməndən qorxub ağılı itirməmək, mənəvi cılızlıq göstərməmək, sadəcə olaraq düşməni hesaba almaq, gözə almaq ki, sənə zərər yetirə bilər. Bu da ortalama itdən qorunmaq kimi bir şeydir. Burada atalar yaxşı deyib: Ehtiyat igidin yaraşığıdır. Ancaq biz elə bu deyimə söykənib hər şeyin adını ehtiyat qoymalı deyilik. Ata da deyir: "Biz ehtiyatı özümüzə yasaq eləmirik, yaraq da eləmirik".

Şəfa: Axsamınız xeyir! Mən "İnsanlığın İnam Yolu" kitabından bir neçə cümlə oxudum. Deyər-

dim ki, bu bir neçə cümlə məni bir çox sualın içindən çıxartdı. Ona görə bu hissəni sizinlə paylaşmağı gərəkli bildim. Bu kitabı sevə-sevə oxuyuram, həqiqətən də mənim İnam Yolum oldu. O vaxt ki, mənim axtarışlarım başladı, dinə gəldim, gələndən bəri suallarımın çoxu Allah-İblis münasibətlərinə yönəlik yaranır. Başından bəri dində “Allah hər şeyə qadirdir” düşüncəsi məni çox çaşdırıb. Allah hər şeyə qadirdirsə, nədən İblisi islah etməyə qadir olmadı? İblisi imtahan sualı kimi bəşər övladının həytına niyə soxdu? İmanımızı yoxlamaq nə üçündür? Başqa bir yandan Allah bəndəsini sevir deyilir. İbadət eləyəndə adamın içi işıqlanmalıydı. Ancaq mənim suallarım, şübhələrim artır. Eyni halda, mən namaza başlayıram, ancaq bəzi şeylərdən çəkinə bilmədiyimi görürəm. Niyə mənfi hissələrə yenilirəm, niyə onların ardınca gedirəm, niyə paxıllıq məndən əl çəkmir? Axı Allah hər şeyi görən, biləndir. Ya da dində belə bir düşüncə var: Allah istədiyi insanı doğru yola hidayət edər, istədiyini doğru yoldan sapdırar. Mən namaz qılıramsə bəndən olaraq, yaxınlaşırım sənə doğru. Ancaq gəlib iki yolun ayrıcında qalırım. Bir yolla getsəm yanlışı olacaq, başqası

ilə getsəm düz olacaq. Allah hər şeyi görən, biləndirsə, mənim bu iki yolun ayrıcında olduğumu da görür, mən yanlış yolu tutub gedirəmsə, bunu Allahmı istədi? İstədisə, istəyi məni düzgün yoldan sapdırmaqdırmı? Yəni onun istəyi məni hidayət etməməkdirmi ki, İblisə imkan verir, mən yanlış yolu tutub gedirəm?

İndi "İnsanlığın İnam Yolu" kitabının Tolstoyun " Hərb və Sülh" əsəri üstə yazılan yeri oxuyuram. Elə buradan da qarşıma sual çıxır: əgər Allah istədiyini hidayət edirsə niyə savaqlar, qırğınlar var, niyə işgəncə verənlər var? Heçmi onlara doğru yolu göstərmək istəmədi? Onları doğru yola hidayət etmək istəmədimi? İstəmədisə bunun səbəbi nədir, onun məqsədi nədir? Cəhənnəm üçün əhali yığmaqımı? Belə suallar bir-birinin ardınca uzanıb gedir, sualları deməkdə davam eləsəm, saatlarca vaxtınızı alaram. Yəni bir hissəni özümçün aydınlaşdırdım. Sizin kitabınızda belə oxuyuram: "Əslində İblislik – Allahın yoxluğudur. Allahı ömründə, ya da toplumsal həyatda var edərsən, İblislik yox olar. Allahı da var etməyin anlamı insanlaşmaqdır". İndi başa düşürəm ki, din məni elə bir dar çərçivə içərisində saxlayır ki, nələrisə

başə düşə bilmirəm. Başqaları başə düşürmə, bilmirəm, bəlkə də heç başqaları bu sualları özlərinə vermirlər. Hər halda, onu anladım ki, özümlə mübarizə aparmağımın gərəkliyini bilməmişəm. Mən özümü qoymuşam bir qırağa, Allah-İblis münasibətlərinə, mübarizəsinə girişmiş bir hala gəlmişəm. Oradan çıxış yolu tapa bilməmişəm. Yəni üç cümlə məni elə aydınlatdı, indi dərk edirəm ki, mən Allaha özümdə yetməliyəm, yalanla özümdə mübarizə aparmalıyam, durub hansısa qüvvədən gözləməməliyəm ki, məni nə vaxtsa doğru yola hidayət edəcək. Sanki bu yanlış tutmuşam əlimdə, o yanlışla qaça-qaça işığa çıxmaq istəmişəm, o yanlış atmamışam əlimdən. Yəni Allahdan hidayət gözləyə-gözləyə işığa çıxmağı bacarmamışam. Ona görə sizə, bu kitaba görə, çox təşəkkür edirəm. Yəni bu kitab mənim inam yolum oldu, bu kitabı diqqətlə, sevə-sevə oxuyuram, çox suallarımın da cavabına yetirəm.

Soylu Atalı: Günaydın! Bu çox ciddi bir başlanğıcdır, yəni özüylə döyüşün, özüylə uğraşmağın anlamına yetmək olduqca ciddi bir başlanğıcdır. Daha tez başlayan bir başlanğıcdır. Mən daha

gec gözləyə bilərdim. Ancaq çox sürətli gəlişmələr oldu, qutlayıram. Bu cür əhvallara dolmaq, bu cür axtarışlarda doğru yol bulmaq olduqca önəmlidir. Elə əslində həyatın anlamını da yaşamaq, anlamaq bundadır. Yəni xoşbəxtliyin də açarı budur. Xoşbəxtliyi, bu günə qədər, bəşər övladı səpələnmiş, dağılmış bir düzəydə anlayır. Bax, burada xoşbəxtliyin anlamına yetmək gedişləri görünür. Bilmək, anlamaq, qanmaq – bundan böyük xoşbəxtlik yoxdur. Allah-İblis məsələsi çox əsaslı oyunlardan biridir. Yəni özülə qoyulmuş oyunlardan biridir. İblis bağımsız bir varlıqdır. Ona görə deyirəm, İblislə Allahın münasibəti dualizmdir. Deyirlər İslam monoteist, yəni təkallahlı dindir. Burada təkallahlıq qüvvədən düşür. Allah yaşamı qəzəblə seyr edir, İblis də insanı pis yollara çəkir. Allahın işi insanı qorxutmaqdan, hədələməkdən uzağa getmir, onun hidayəti-filanı budur. Olduqca pis zarafat çıxır ortaya. Belə zarafatı eləmək olar həyatın anlamı ilə, dünyanın anlamı ilə, Allahlıq anlamı ilə?! Bir çağlar çox adam düzgün başa düşmədi Asif Atanı, onu allahsız saydılar. Nə üçün insan oyunu rədd edəndə allahsız sayılmalıdır. Söz yox, Məhəmmədin dediyi

Allahı qəbul etmirik, ancaq Allah Anlamına yad deyilik. Allah anlamını Asif Ata dirildir, yalanlardan arındırıb qurtarır. Məhəmmədin dediyi Allah deyil, yəni Mütləq deyil, ağadır, padşahdır, cəlləddir, kinlidir, acıqlıdır. Ərəb şüuruna, ərəb xarakterinə uyğun bir şeydir. Mən ərəb xarakterindən doğan Allahı necə qəbul edim? Bütün məsələnin canı odur.

Hər halda uğurlar, başarılar diləyirəm, davamı gəlsin. Axtarışların doğrudur, gözəldir, sevindiricidir. Bunun özü xoşbəxtliyə aparan yoldur. Mənim üçün bir insanın həqiqəti anlaması, tapması, dərk eləməsi xoşbəxtliyimə qatqı verən bir sürəkdir. Uğurlar diləyirəm!

Sözardı

“İnsanlığın İnam Yolu” kitabından anladıklarım

İki aya yaxın vaxt gərək oldu bu kitabı bitirməyə. İmkanım olduqca oxudum, hər an ev işlərimdən açılan kimi kitabı götürürdüm. Oxumağa başlayanda inamsız, şübhəli yanaşdım. Ancaq oxuduqca çox duyğular yaşadım. Gah əsəbiləşdim, gərginləşdim, gah duyğulandım, bəzən də kədərləndim, üzüldüm, darıxdığım anlar da oldu. Ancaq kitabın aydınlatdığı düşüncələr getdikcə içimi işıqlandırmağa başladı. Bəzi yerlərini təkrar-təkrar oxumaqdan yorulmadım. Başlıcası isə bu kitabla Özümü tanıdım. Özümü qul deyil, bəndə deyil, müti bir qadın deyil, bir İnsan olaraq dəyərlili bildim!

İnsanlığın İnam Yolu...

Kitabın adı məni o qədər özünə doğru çəkirdi ki... İnsanlığa necə yetməli? Hansı yolu tutmalı? Bununla bağlı çox cavab axtarmışam, ancaq artıq doğru bir yolu tapa bilmədiyimi düşünürdüm.

Oxumağa başlayanda Soylu Atalı ilə telefon söhbətlərinə də başlamışdım. Ona müxtəlif qonulardan suallar verirdim, ancaq din qonusunda söhbətə başlamağı bacarmırdım. İstəyirdim, ancaq hər yol danışıqda bundan qaçırdım. Axtardığım doğrularla üz-üzə qalmaqdanmı qorxurdum, özümlə illərdir daşdığım bir inancı atmaqdanmı qorxurdum, bilmirdim. Bəlkə də buna hazır deyildim. Çox qarışıq bir duruma düşmüşdüm.

Başlanğıcda kitabın din qonusunda anlatdıqlarını oxuyarkən gərginlik keçirirdim. Axı bu kitab niyə mənə hər addımda dinin yalan olduğunu sübut etməyə çalışır?! Belə götürəndə içimdə bilirdim, sadəcə qəbul etmək istəmirdim. Oxuyub irəlilədikcə düşdüyüm qarışıq durum mənim üçün aydınlaşmağa başladı. Bundan sonra Soylu Atalı ilə telefon söhbətlərimizdə din qonusunda sorular verməkdən çəkinmədim.

Məni ən çox duyğulandıran kitabda “Üç oğluma məktub” əsəri idi. Çox etkilənmişdim. Bu əsər əslində bütün gəncliyə öyüd verir, getməli olduğumuz doğru yolu göstərir.

Tolstoyun “Hərb və Sülh” əsəri ilə bağlı yazılmış “Həyat Üfüqləri” insan duyğularını, həyata,

dünyaya baxışlarını elə gözəl, incəliklə izah edir ki. Bu hissəni heyranlıqla oxuyurdum. “Hərb və sülh” əsəri üzərində düşüncələrin köməyi ilə yarıldığımı anladım. Nataşanın özünəsiğməzliyi ilə bağlı izahları oxuduqca, onu sonda yetgin bir insan, dahi bir qadın olaraq görəcəyimi düşünürdüm. Ancaq Tolstoyun əsəri başqa bir mənərə ilə bitir, buna çox heyifsləndim. Soyly Atalı da sevgi ilə Tolstoydan umacağını yazıda bildirib. Nə üçün Nataşanı sıradan evdar bir qadına çevirdin deyə soru verir. Əsərin qadın obrazını görmək istədiyim qatda görmədiyimə üzüldüm.

“İnamsızlıq Şəri” (H.Cavidin “İblis” əsəri üstə) əsərini dönə-dönə oxudum. İblisliyin nə olduğunu necə gözəl anladırkı mənə...

3-cü qovluqda olan yazıları oxuduqca siyasətlə bağlı bir çox məsələ mənim üçün aydınlaşdı. Kitabda belə bir yazı var: “Siyasi dünyanın erməni-si”. Bu yazını oxuyanda bir Türk olaraq haradan hara gəldiyimizi anladım, çox üzüldüm, nə qədər ciddi işlər görülməli, millətləşmə yolu keçilməlidir...

Kitabı bitirdikdə, demək olar, özümü tanıdım. Özümə inandım, Yolumu bildim. Hər kəsin bu kitabı oxuması gərəkdir.

Var ol, Soylu Atalı!

Soyly Ataly

Göytəkin Atalı
(Teyyubova Şəfa Ramiz qızı)

Qaranlıqdan İşığa

(Sorular-Cavablar)

(Türk dilində)

Kitab Bilən Atalının yatırımı ilə basılmışdır

Bağlantı: www.asifataocagi.com,
bilgi@asifataocagi.com
(051) 585 56 97

“Elm və təhsil” nəşriyyatının direktoru:
professor Nadir MƏMMƏDLİ

Dizayner: Kamran İbrahimov
Texniki redaktor: Rövşanə Nizamiqızı

Çapa imzalanmış 23.06.2020
Şərti çap vərəqi 10. Sifariş № 225
Kağız formatı 84x108 1/16. Tiraj 150

Kitab “Elm və təhsil” nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində səhifələnilib, çap olunmuşdur
E-mail: elm.ve.tehsil@mail.ru
Tel: 497-16-32; 050-311-41-89
Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev 8 /4